

شاعری نا اولیگو کتاب

اولیگو

عمران فریق

شاعری نا اولیگو کتاب

1

عمران فریق

Al-Jameel.C.C

شیوان ادبی کاروان ڈاک نوشکی بلوچستان

شاعری نااولیکو کتاب

(اولیکو شیخ)

عمران فریق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مفعولن مفعولن فاعلان

شیوان ادبی کاروان ڈاک بلوچستان

شاعری نااولیکو کتاب

پنٹ

عمران فریق

ہمو خواجہ اوگودی تا پنٹ ہراتینا شاعری تے
معیار اسکان سرکنگ خوارہ

حق آک خوندی و

بہا

۳۰۰ رپی

کرڑوک

۱۰۰۰

سال

نومبر ۲۰۱۸ء

کمپوزنگ

الجمیل کمپوزنگ سینٹر کوئٹہ 0300-3898601

ملنگ ناہند

بلوچ اسٹیشنری، عیسیٰ چاہ اسٹاپ نوشکی

جان بک اسٹال منان چوک جناح روڈ کوئٹہ

ارسلان بک سیلرز میزان چوک کوئٹہ

براہوئی کتاب گھر، اسپینی روڈ کوئٹہ

یونائیٹڈ پریس سیٹھ اسماعیل روڈ کوئٹہ

شیوان ادبی کاروان ڈاک نوشکی بلوچستان

پریس

چھاپفوک

مہشون

- ۱۷۔ بیت اور ارکان آتا وجہ تسمیہ ۹۹
- ۱۸۔ تالیف ارکانک ۱۰۳
- ۱۹۔ ارکان دہگاہ نا شجرہ ۱۰۵
- ۲۰۔ ارکان شعر انا عدد آک ۱۰۷
- ۲۱۔ تقطیع ۱۱۲
- ۲۲۔ شاعری تا تقطیع ۱۲۱
- ۲۳۔ ارکان اوقتا ہم وزن لفظاک ۱۳۱
- ۲۴۔ شعر نا اقسام اول القاب آک ۱۳۵
- ۲۵۔ زحافات ۱۳۷
- ۲۶۔ بحر متدارک نازحاف آک ۱۵۰
- ۲۷۔ بحر مل نازحاف آک ۱۵۴
- ۲۸۔ بحر متقارب نازحاف آک ۱۵۷
- ۲۹۔ بحر ہرج نازحاف آک ۱۶۰
- ۳۰۔ بحر خفیف نازحاف آک ۱۶۲
- ۳۱۔ بحر سرلیج نازحاف آک ۱۶۴
- ۳۲۔ بحر قریب نازحاف آک ۱۶۶
- ۳۳۔ بحر مضارع نازحاف آک ۱۶۷
- ۳۴۔ بحر جز نازحاف آک ۱۶۹
- ۳۵۔ بحر منسرح نازحاف آک ۱۷۱
- ۳۶۔ بحر مقتضب نازحاف آک ۱۷۳

- ۱۔ فن نازکار شیخ عتیق حسرت مینگل ۹
- ۲۔ ہندن یا آخا گل جی ۱۱
- ۳۔ اُستاتا مجلس عمران فریق ۱۵
- ۴۔ شاعری ۲۰
- ۵۔ شاعری نا ذیلیاک ۲۱
- ۶۔ شاعری نا اصطلاحاتاک ۷۲
- ۷۔ قافیہ اور دلیف ۷۶
- ۸۔ تشبیہ اور استعارہ ۷۹
- ۹۔ مناسبات ۸۲
- ۱۰۔ خلیل ابن احمد ۸۶
- ۱۱۔ ضرورت علم العروض ۸۹
- ۱۲۔ عروض نا تعریف ۹۱
- ۱۳۔ عروض نا وجہ تسمیہ ۹۲
- ۱۴۔ بحر آتا عدد آک ۹۳
- ۱۵۔ بحر آک امر جوڑ مریرہ ۹۶
- ۱۶۔ رکن آتا اجزاک ۹۸

- ۳۷۔ بحر وافرنا زحاف آک ۱۷۴
- ۳۸۔ بحر کامل نازحاف آک ۱۷۵
- ۳۹۔ بحر جدید نازحاف آک ۱۷۶
- ۴۰۔ بحر مشاکل نازحاف آک ۱۷۷
- ۴۱۔ بحر طویل نازحاف آک ۱۷۸
- ۴۲۔ بحر مدید نازحاف آک ۱۷۹
- ۴۳۔ بحر بسیط نازحاف آک ۱۸۰
- ۴۴۔ بحر جث نازحاف آک ۱۸۱
- ۴۵۔ بحر جمیل ۱۸۳
- ۴۶۔ سالم رکن آتاریات استعمال مروکا مزاحف رکن آک ۱۸۴
- ۴۷۔ جدید بحر آک ۱۸۸
- ۴۸۔ مثنوی نازحاف آک ۱۸۹
- ۴۹۔ براہوئی ٹی زیات استعمال مروکا بحر آک ۱۹۰
- ۵۰۔ رباعی ۱۹۲
- ۵۱۔ منہ رباعی ۲۰۳
- ۵۲۔ یاتی ۲۰۵

فن سنا فنکار

ہراوڑ خین بیجہ بھاز چمکدار اوقیتی مر یک ولے اونا اہمیت ہموختا بھاز زیات وڈھک
ہراوخت اسہ ماہر و کار یگر نئے نادوٹی برے۔ کار یگر اوڑ اجوان زیبا و نقش او نگار کے۔ ہنداوڑ ٹ
شاعری ہم ہموخت اُسے چمک اوزیہا مر یک ہراوخت زبان ادب نا اصول اوقاعدہ قانون نا
قوص اٹ پیر نوک مرے۔

عروض نا ہمو اہمیت ہراوڑ ٹ خین نازیبا ئی نا خاطران اسہ ماہر او سنا ر نئے نامر یک۔
عمران فریق صاحب نا پچان بیرہ نانیام ٹی اسہ ادیب اوقاد نئے ناف بلکہ اسہ ماہر و
عروض دان نئے ناحیثیت اٹ ہم چاہنگ۔ داچنکا عمر اٹ اوقف تحقیق اوعروض نا اسہ گچنو کتاب
کس نئے ٹیکی کریر۔ یقیناً دا کتاب تنکن اسہ سرمایہ نئے آن کم اف۔

کتاب ٹی فریق صاحب عروض نا مختلف رموز، بحورا و شاعری نا ذیل اٹے، مفرد او مرکب
بحر آتے، زحافات اٹے، شاعری نا اصطلاح تے، او پین بھاز آگڑ اٹے سبق در سبق جوانی اٹ مونا پیسنے
اوطالب علم آتے سمجھا ننگ نا اسہ بھاز کامیاب و کوشش کس کرینے۔ ہرا بیرہ اسہ ماہر و عروض دان
نئے نا کمال متنگ کیک۔

عرب آن وخت کس خلیل بن احمد نا عروض ایران ٹی داخل مس تو ایران والا ک اودے
ہر ڈول اٹ بیرہ قبول آخا بلکہ اوٹی گڑ اس تبدیلی ہم کرینو۔ پوسکنوزن جوڑ کرینو۔ پوسکنوزحافات
ہلکر۔ بھازانگا وزن تے غیر مستعمل قراتر۔ پین پوسکنوز قانون تخار او پوسکن صنف مونا پیسر
ہرافتے ٹی ”رباعی“ او غزل قابل نئے ذکر اریہ۔

دابدبختی ارے کہ نئے آہر گڑا ہرے آسرمسٹے۔ علم العروض اسہ متکنو علم نئے۔ عروض آ
مکمل سمجھ تھنگ ہر شاعر کن ضروری ے۔ علم عروض ہموفن ے ہرانا مک اٹ کلام ناوزن او بے
وزنی نادرک لگک۔

اگہ کس فریق نادا کتابے شروع آن خوانتو اوڑکن سمجھنگ مچس مشکل مریک۔

عروض ہیل کنگ کن اسٹ انگا طریقہ تقطیع نامشق ے ہراڑن طالب علم آتے ہیجہ بھاز

فائدہ رسیٹنگ۔

عمران فریق نا کتاب ”شاعری نااولیکو کتاب“ فن عروض ے بھاز بہترین و کاوش

نئے۔ اُمید ے کہ اہل علم او خاص کر شاعر ادیب سکتا تے بھاز فائدہ ایو۔

منتوار

شیخ عتیق حسرت مینگل

مرکزی جنرل سیکرٹری

شیوان ادبی کاروان ڈاک نوشکی بلوچستان

ہندن یا آخا

تبصرہ تعارف، مقدمہ نا مقصد کتاب نئے ناعرقے کشنگ، اونا کی بیشی،
جوانی، خرابی، اہمیت و ضرورتے پاش کنگ او آسان آن آسان لفظا تے ٹی دلیل تو اوار
قاری تے کن بیان کنگ آن بیدس اونا مصنف، محقق، مؤلف نا علمی چا ہنداری ولائخی
نا آدینک ہم مریک۔

ہندن ہر نوشتہ کارنس مرے تینا علم اوزانت و س ننا کچ کوشش یک کہ اونا
نوشت ہموقانون، اصول او پابندی تا خواستاتے پورو کے ہراڑی اونوشتہ کرینے۔ واہم
اوٹی جاگہ نہ جاگہ نئے گڑاس کی سلیک۔

ایہن ہم موجوداک، ترتیب تروکاک چاہہ ہرا گڑاس نے مریریا ہرا علم او فن
نما مریرا و فک اخس کہ فاضل و قابل مریرولے معاملہ ایجاد و ترتیب تنگ ناہہ داہر علم او
فن کن اسہ بھاز مشکلو کاریم نئے۔ ہندا وجہ غان گڑانہ گڑاس کی اوٹی ضرور سلیک۔ تا
دخت اسکان کہ اوڑاخوڑتی اٹ غور کنگپ۔ ہمو گڑا ہمو علم و فن کامل متنگ یک۔ ہندا
غور مفنگ یا کپنگ نا وجہ غان اینوننا زبان و ادب نا حالت انت ے؟ ایلو زبان او
ادب آتا مقابلہ ٹی آراڑے سلو کے؟ خوش فہمی ناہیت دادے کہ داڑے کل چا ہوکو۔ ہر
اسٹ داسر پند مریک کہ ای کل آن زیات چا وہ اوای بالکل صحیح اٹ ایلو کل غلط و بے
علم و۔ بہر حال بھاز جاگہ گلہ کنگ ہم مفک۔

ایہُن ہم دنیا ناچاہنہ ہر قوم مرے علاقہ مرے علم نفاقد راعزت کنگ -
 آگہ علم نجا جندے قدر مف تو اوڑے اہل علم نانت قدرس؟

ولے ننا خوکا معاملہ چٹ جتائے۔ اسٹ تو نن علم او اہل علم ناخس قدرے
 کینہ اودے پانگ نا ضرورت اف۔ کل آپاش ارے۔ ارٹمیکو دا کہ ننا علمی معیار انت
 ے؟ دہن کہ مہالو عرض کریٹ کہ داڑے ماشاء اللہ کل چاہو کو ہیل کرو کو کس کس اف۔
 ایلو کنڈان اگہ کس کس گڑاس جوان یا خراب نوشتہ کرینے یا داپان کہ نن کسے نا ادبی
 سرگرمی تے ذاتی تعلق نا بنیاد آہر نہ او اہمیت ایتہ۔

ناراضی، گروہ بندی، لسانی تفریق او تضاد پن او طرہ نا وجہ غان اخلاق نا
 آخریکو حد آن ہم تمنا نوشتہ کارے تنقید نا پنٹ ہندا خدر شیف خلیہ کہ کسے نا وہم او
 گمان ٹی ہم بف۔ ہندن صفت و ثنا نا معاملہ سنگتی، عہدہ، طمع، علاقہ داری، قبیلہ پرستی
 اورشتہ داری نا سوبان نوشتہ خواجہ ے ہندا خہ تعریف کرسا بڑز دنگ کہ او بے وس
 تینا اصلیت ے اُستان درساتینا چرینگ او قدم تہ ارفنگے ہم گیرام کیک۔ دا ہم
 خنگا نے کہ اسہ پین طبقہ کس ہم ارے ہر اہر مجلس ہر تحریر کن تینا قاری ے وختی سرپند
 کیک کہ ہر جاگہ ہر اسٹیج آہٹس کنے صفت کیس۔ بڑز کو سماجی چہرہ غاک نقاد راو
 مبصر نا قلم آن ایہُن ہم لحاظی پیشن مسرہ تو دا خنگا کہ کہ دا تینٹ مصنف نا
 خواستاک ہم اریر۔ مختصر دا کہ نن ادب تو انصاف کنگ ٹی افن۔ تنقید نا خواستاک
 دافس ہرا کہ ایو بیان منگو۔

اگہ نن نیک نیتی نا بنیاد آہر ن تو براہوئی زبان ٹی چھاپ مروکا اصناف ادب
 خصوصاً شاعری نا کتابتا بھلا کچ کس غیر معیاری ے۔ درزن درزن نیم درزن

کتاب خواجہ غاک شاعری نا مجموعی خواستاتے آن نا واقف و۔ عام شاعر اتے الے تو
 داڑے پیک ہم فنی او فکری کی نا گواچی خنگرہ۔ کل آن بھلا اُست ہسو نی نا ہیئت
 دادے کہ دافتے تو اوار او ارہمو بند غاک ہم شاعری نا سر حال آ ہیئت کیرہ ہر شاعری
 ٹی عروضی پابندی وقانون تو اختلاف تحرہ انکاری و ہرا فک شاعری نا الف بے آن ہم
 آگاہ افس۔ جواز دا پیش کنگ کہ فطری شاعری یا صاحب ذوق ے عروض نا
 ضرورت اف۔ مطلب دا کہ کسے نا فطرت و مزاج شاعرانہ ے او ٹی تخلیقی صلاحیت
 قدرتی مریک۔ ایلو کنڈان علم عروض آن چائنداری تخو کا تا دا پانگہ کہ ذوق بغیر علم
 عروض آن بے فائدہ ے۔ مصنف ”چار گلزار“ (فارسی) لکھک کہ بیرہ موزوں اشعار
 پانگان کس کس شاعر مفک۔ تانکہ فن عروض گوئی آن واقف مف۔

علم عروض شعر نا میزان یعنی تول ترازو ے۔ داپن دا خاطر ان خنگا نے کہ
 داڑا ہرنگ آن باوزن و بے وزن شعر نا چائنداری نا فرق معلوم مریک۔

مورخ آک عروض نا پین تخنگ نا چندی وجہ غاتے بیان کریو۔ ہرافتے آن
 اسٹ دادے کہ خلیل ابن احمد الفراهیدی ے عروض (بہ طور علم) ایجاد کنگ نا تحریک مکہ
 غان مس۔ او مکہ ”بلاد العروض“ آن ے۔ ہندا خاطر ان دا علم ے عروض پانگا۔ اسہ
 وجہ کس دادے کہ عروض پین شعر نا عروض نا سوبان معروف مس۔ ارا شعر نا ہڑ تو مصرعہ
 غانا فواصل (یعنی حصہ غاتے) آن اولیکو مصرعہ نا آخریکو حصہ یا رکن ے پارہ۔ ہندا
 وجہ غان اولیکو مصرعہ ے عروض پارہ۔ انتے کہ ارٹمیکو مصرعہ انحصار مریک۔ وخت کس
 ارٹمیکو مصرعہ ے شطر پارہ دا ہم پانگا کہ عروض شعر نا اسلوب اسالیب و طرق اودا نا عمود نا
 پین ے۔

دا صورت حال ٹی عمران فریق نا دا جُہد لکھ ستا کڑک کہ او ادب نا شاگردا تے کن تینا حد اسکان بھازا گڑا تے آسان فہم کنگ نا کوشش کرینے۔ براہوئی زبان ٹی داوڑ نا کتابا ک تنقید نا شیخ اٹ سرپند منگرہ او مونی تحقیق ہم پاند تا کہ داڑکن مواد زبان نا شاعر اے آن ہلنگ۔

نوشکی نا سطح غا اگرہن دادے اولیکو او باقاعدہ انگا قدم پانگ کینہ۔ امید کہ داڑان گد عروض نا ذی آپندی کتابا ک لکھنگور۔ او ادب نا پڑانن تالیف نا محتاجی تے آن مرمون۔

گل جی

۲۰ اکتوبر ۲۰۱۸ء

اُستانا مجلس

دنیا نا ہرا گڑا غن نظر شاغن نئے ہندا نظر بریک کہ دا گڑا نا کنگ کن اسہ فن نس اسہ فارمولائس بکارے۔ ہمون ہمو فارمولا ہندا کاریے آسان کنگ کیک اگہ او مف تو ہمو کاریم ہموخس آسانی او ہمو خدر زیبا ئی اٹ مفرو۔

دہنہ نا مخلوق مُست آتے آتین کن داو نا اُراتقیرہ۔ بخ او باسنی تے ٹی ہمو مسکن آتے ٹی پناہ ہلکرہ۔ داو نا اُراتقنگان گد ہرا تم سانچہ نا ایجاد مس تو بھازا بند غاک سانچہ نا خنگ تون دادے بے کار قرار تئس۔ او تینا داو نا کاریے البتور۔ ولے ہرا بند غاک سانچہ نا اہمیت پُہہ مُسر او یک دم دادے تینائی کریر۔ خشت تھڑیر او آسانی اٹ زیبا ئی اٹ اُرا نا تفنگہ بنا کریر۔ ہرا تم ایلو مخلوق سانچہ نا تفو کا اُراتے خنا و فاختشت آتا زیبا ئی او کاریم نا آسانی ئے ہرا تو مدان مدان ہندا مس کہ داو نا کاریم سلیمس۔ انتے کہ داسانچہ اُراتے اُرائی و معیار تئس۔

ای پین مثالا تے اٹ داڑے نما وختے پوک کنگ خواپرہ۔ بیرہ تینا دا پیٹے کیوہ کہ شاعری نا زیبا ئی او معیار شاعری نا فن ئے۔ فن نا ہیل کنگ شاعری ئے آسان کنگ نا اولیکو او آخریکو فارمولائے۔ خیالا تے پختہ او سنجیدہ کنگ شاعر نا مطالعہ او اونا ریاضت تون ارے۔ لفظا تا گچین کاری او وفا زیبا ئی اٹ خلنگ اونا زبان آ عبور

حاصل کنگ اور ریاضت توں ارے۔ داہمو گڑا کو ہرافتے اسہ شاعرئس تینا شاعری ناسفر
ٹی پند خلسا زو آن زوہیل کیک۔ دافتے آن گڈ بیر فن ناکاریم سلیک۔

ای داگڑا غا حیران اٹ کہ براہوئی ادب نا تہہ ٹی ہر شاعر اوادیب
معیاری و نوشت او تخلیق خوانک ولے ہنداڑتوں او ارکس محنت او خواری کنگ آ
راضی ہم اف۔

نناخو کا ہر اتم فن نناہیت مرے تو پیتے خیال اولفظاتے آہتیرہ۔ خیالاتا
ہیت مرے تو فن ناگپ مریک۔ نن انتے شاعری ناکل فرمائش او خواستاتے پورو
کپنہ؟ کناخو کا دانا اسہ سوب دادے کہ نن محنت او مغز خلنگان ہر زکینہ۔ نن ہر گڑاے
آسان کنگ خوانہ او آسانی تو او ارگچین خوانتہ۔ ہراوخت ای براہوئی شاعر اتے توں
براہوئی شاعری نازی آگپ کیوہ تو گیشتر بند غاک کئے ہندا پارہ کہ براہوئی شاعری
دا اسکان ہمو معیار آسر متنہ کہ نن اودے ایلو زبان نا شاعری تو اسٹ کین۔ کنا سوال
ہروخت ہندا مریک کہ گڑا ننا شاعری ئے او مقام آسر دیر کروئے؟

ننا اینو نا شاعر شاعری نائن آن نرک ہزار آ نیون آتے موناہتیک۔ ننا سینئر
شاعر تینا نابودی ناسوبان ننا پوسکنا شاعر اتے شاعری نائن ئے ہیل کنگ کن الپیک۔ تو
دانیام اٹ انت نن آسمان آن فرشتہ ہتین کہ براہوئی شاعری ئے مقام ئس بشر۔
ہشتمیکو صدی آن پیست واولیکو صدی اسکان علم عروض نازی آ شاعری متنگہ۔ عربی
فارسی سنسکرت ملباری ہندی سندھی پشتو بلوچی او چندی ایلو زبانک علم عروض نازی
آ کاریم کنگو۔ او فک شاعری نا بحث آتے فکری کچ اسکان سر کریر۔ ولے ننا براہوئی

زبان نا شاعر اک دا اسکان علم عروض آن اعتراض کیرہ۔ دانا بے سہمی نا نشانی ئس
اف پین انت ئسے؟

ای ہر اتم شاعری ئے بنا کریٹ تو کنگن شاعری بھاز مشکل اس۔ یقیناً ہر
شاعر کن بنا ٹی شاعری سخت و کاریم ئس مریک۔ کنا چند اکثر داگڑا غان بھاز
پریشان او سرگڑدان مٹھ کہ غزل نا شعراک دافتا مصرعہ غاک ہمار اسہ کچ اٹ
بریرہ۔ دافتا طریقہ انت ئے؟ ای بھاز براہوئی شاعر اتے آن ہر فیٹ کہ ہرافتے
آن کئے ہندا ورنندی رسیگا کہ دلہجہ او اندازہ نازی آمریک۔ ای ہر اتم دا ورنندی
ئے بنگٹ تو مطمئن متوٹ۔ مطمئن دا خاطر ان متوٹ کہ دلہجہ او اندازہ ہمار ہیل
مریک؟ ای اٹ غزل لکھوٹ کہ ہراڑان گڈ کنا اندازہ صحیح مرو۔ ای بھاز کوشش
کریٹ ولے سر پند متوٹ۔ ولدا ہندا کوشش او رم آتے ٹی اسٹ کہ کئے بحرین نا
مرکز ئس دوس۔ ہراٹی علم عروض خوانفیرہ۔ ای ہر اتم دا مرکز ٹی داخلہ ہلٹ تو ای
مطمئن مٹھ کہ ہراوڑ درز یک چچا تے کاٹ کنگ کن ناپ ئس استعمال کیک ہراوڑ
مستری ارائس تفنگ نا وختا دیوال آتے کچ کنگ کن فیتہ ئس استعمال کیک۔ ہراوڑ
دکاندائس گڑا تا وزن کنگ کن وٹہ نامد دہلیک ہندا وڑ شاعری ناوز نے ہنگ کن علم
عروض نا تہہ ٹی بحر آک ساڑی و۔ ہندا بحر آتے اٹ شاعر ئے سہا تمک کہ اونا
شاعری اراکان بھلن ئے اراکان چٹک۔ ہندا علم عروض ئے ہر شاعرے اونا
کبوتی تا پانک۔ ہندا علم شاعر نا تہہ ٹی خود اعتمادی ئے ودی کیک۔ ای چندی
شاعر اتے خنائٹ کہ ہر شاعری تو کیرہ ولے تینا شاعری آن مطمئن افس۔ کہ دہن

مف جاگہ نئے پنوک مروئے۔ تاکہ اسہ سینئر شاعر نئے آن ہر فستہ اُست جم
مفسہ۔ اگہ اسہ شاعر کس عروض آن واقف ئے تو اودے بحر اور کن تا علم ارے تو
اودے بچ ضرورت تمپک کہ او تینا شاعری ئے فنی حساب اٹ شاعر اتے آچر یفے۔
اودے اونا بحر آک تینٹ پارہ کہ نا شاعری ہمرے۔

ای ہر اتم عروض ناسبق آتے پورو کریٹ تو کنا ذہن ٹی کل آن مُست ہندا
بس کہ ای انشاء اللہ ہندا علم آ تینا مخلوق کن تینا شاعر اتے کن ضرور کتاب کس نوشتہ
کروٹ۔ اللہ پاک نادا مہربانی مس کہ ای تینا عروض نا اولیکو کتاب نا اولیکو تبش ئے نئے
اسکان سرکنگ اُٹ۔ انشاء اللہ زندگی وفا کرے ای دانا ایلو بشتا تے نئے اسکان سر
کروٹ۔ کنے یقین ئے کنا دا کتاب کنا شاعر ایلما تے کن اسہ کسر شون کس مرو۔
ہراڈان نم فاندہ خنورے۔

کنا جند عروض نا اسہ طالب نئے اُٹ۔ کتاب ٹی اگہ جاگہ کس ردی کس مُسنے
تو کنے ضرور خبر کنگہ تاکہ ای اونا ذی آ کاریم کیوا ایلو بشتا تے ٹی ہموردیک مفس۔ ای
تینے آن بھاز کوشش کریٹ کہ دا کتابے نم کن چٹ آسان کیو۔ داسا نم مچہ بھاز کوشش
او محنت اٹ دادے تین کن پین آسان کبو۔

کنا بیرہ اسہ صلاح ہندا دے کہ اگہ نم دا کتابے ہیل کنگ نائیت اٹ
ملارے تو انشاء اللہ ضرور سہمی خنورے۔

بھاز اسبقا تے ای دا تبش اٹ نوشتہ کنگٹ کہ نم کن آسانی مرے۔ ایلو سلوکا
گڑا تے ایلو تبش آتے ٹی نوشتہ کروٹ۔

ای محترم گل زمان گل او محترم شیخ عتیق حسرت مینگل نا بھاز منت واراٹ ہرا
کتاب آ تینا خیالاتا اظہارے کریر۔ او کنے تینا کنگڈان پین گچینو مشورہ ہم تشر۔ او فک
کنا حوصلہ افزائی ہم کریر۔

ای محترم عطاء اللہ سرپرہ نا اُست نا حب اٹ منت واری ئے ادا کیوہ کہ
او فک کنکن دا کتابے داخلہ زیبائی اٹ کمپوزنگ کرے۔ ای شیوان ادبی کاروان ناکل
ایلم تا اُست نا حب اٹ مشکور اُٹ ہر افنا کمک مدام کن تو مُسنے۔

نما دعا خواست گار

نما ہمو مُست نا

عمران فریق

شاعری

شاعری نا ذیلاک

شاعری نا باروٹ دہن تو بھاز انگا Definition آک ننا مونا بسٹو ولے
شاعری نا ہر التعریف اونا حقے جوانی اٹ ادا کیک اودا وڑے کہ ”شاعری ٹی لفظ شعرنا
معنی اسہ گڑ اسے نا چانداری اودا وڑتون واقفیت نائے۔ ہر اتم انسانی جوزہ غاتے تصور
ملہ تو اوڑان شعرودی مریک۔ او ہندا گڑ اشاعری پاننگ۔“ شاعری نا د تعریف آن
داہیت مونا بریک کہ ن تینا اُسٹ نا جوزہ غاتے اسہ جوانو موزوں وڑسے اٹ پاننگ
اوفا اظہارنا ہر عملے سرائجام ایٹنہ اودے شاعری پارہ۔

شاعری بیان آتا اسلوب آتے ٹی کل آن گچین انگا اسلوبے۔ شاعری نا
کلمک اٹ ن تینا ہیٹا تے اسٹ ایلو اسکان سرکینہ۔ اسٹ ایلوے متاثر کینہ۔ تینا تہہ ننا
دڑ دا وڈکھ آتے شاعری نا کلمک اٹ پیشن ہتینہ۔ تینا اُسٹا تے سُبک کنگ کن ارمان
تے دُوئی تنگ کن ن شاعری نا دُوے ہلینہ۔

شاعری نا بنیادی آگر تغیلے۔ تغیل تہہ پختہ مس شعر ہموخہ پختہ مریک۔
تغیل اخہ زیبا و کبین مریک شعر ہموخہ زیبا مریک۔

شاعری نا چندی ذیلاکو۔ ہرافتے ٹی بھاز آ ذیلاک تو چٹ بھاز قبول
کننگار۔ اوفا ذی آ بھلو کاریم ہم مس۔ شاعری نا ذیلاک جتاو Category تے ٹی
بشکو۔ ہرانا سوب اوفا دروشم نا جتا ئے۔

ہر اصفاک تینا سرحال او وڑ وڈول اٹ چاہنگرہ او فتنے ”موضوعی ہیٹی“
پارہ۔ ہر اصفاک بیرہ تینا ہیئت آن چاننگرہ او فتنے نن ”ہیٹی اصناف“ پانہ۔

ہر اصنف آک تینا سرحال نا وجہ غان جتاو او فتنے نن ”موضوعی صنف“
پانہ۔ دہنک ”مرثیہ“۔ دافتنے آن بیدس ہندو صنف ہم ارے ہرافتا پہچان نا سرحال
آن مریک نہ کہ اوفا ہیئت آن بلکہ او تینا تہذیبی ثقافتی مزاج آن درست مریرہ۔
دہنک ”نظم“ دافتنے آن بغیر غزل او مثنوی ہمو صفا کو ہر اتیٹ تو جتاو دروشم و ہیئت کس
تخرہ او ہندا وڑتون اوار او ایلو صنف تے ٹی ہم کاریم بریرہ۔ غزل نا ہیئت آن نظم نوشتہ
مریک او مثنوی نا ہیئت آپین تخلیق ہم منگ کیک۔

نظم

نظم نا معنی ترتیب تنگ، مچ کنگ او انتظام کنگ نائے۔ تار تار شیکی مروکا
گڑا تے مچ کنگ او فتنے جوانو وڑٹ کسے ترتیب کس تنگ ”نظم“ پاننگ۔ نظم ٹی نن

زندگی ناہر سرحال آ نوشتہ کنگ کینہ۔ نظم نا بنیاد فکر و خیال، تسلسل اور ربط نا ذی آٹے۔
 دائی ہر شعر اسٹ ایلوڑتون گنڈوک مریک۔ او آخر اسکان اسہ سرحال نس بیان کر سا
 کاتک۔ ساڑی آ وخت ٹی نظم نا بھاز انگ قسم آک اریر۔ دہنکہ نظم معری، آزاد نظم،
 واسوخت، شہر آشوب، ہائیکو، سانیٹ اوپین پین۔

غزل

غزل آن مراد زربولتون ہیئت کنگانے۔ بھازاک دادے پٹی آبد ونا
 بانغان پیش تموکا توار (فریاد) ناپنے ہم تسنو۔ دا Definition آن گڈ دا ہیئت آ
 روشنائی شاعنگ کن کشوری لغت ٹی دا بیان مسنے کہ غزل آن اونا معنی آن دامراداف
 کہ ہرزربولتون ہیئت کنگ غزل پانتنگ۔ اونا وجہ دادے کہ نن ہر اتم تینا لمہ، ایڑ،
 سیال یا ایلوڑربولتون ہیئت کینہ تو نن اودے غزل ناپن تنگ کپنہ۔ داڑے دا ہیئت
 آن مراد تینا محبوب تون ہیئت سنائے۔ اوڑتون عشق او محبت نا ہیئت سنائے۔ اوڑتون
 عشق او محبت نا ہیئت کنگ، حسن وادانا ہیئت کنگ، وفابے وفائی نادعویٰ کنگ، وعدہ او قسم
 ناپیتا تے کنگ او تینا اظہار و اقرار نا گپ کنگ سنائے۔ شاعری نا صفا تے ٹی غزل امو
 اسٹ انگ صنف ے ہر ادے Bride of Poetry نا خطاب رسیدگانے۔ دامو
 اسٹ انگ صنف ے ہر ادور ہر زمانہ ہر طبقہ او تہذیب ٹی مقبول مسنے۔

اینو نا وخت ٹی رسمی غزل نوشتہ کنگ او ذمہ داری اٹ غزل لکھنگ ٹی اسہ بھلو
 فرق نس ارے۔ رسمی غزل کن سننے قافیہ، مطلع او مقطع نا حساب اٹ منہ شعر نوشتہ کروئی
 ے بس۔ ولے اسہ ذمہ دار و سنجیدہ و شاعر نسے کن چٹ ضروری ارے کہ او غزل ٹی
 غزل ناکل فرمائش او ضرورتا تے پوروکے۔ دہنکہ:

- ☆ غزل ٹی کم از کم پنج شعر مریر۔ داکان بھاز ہم متنگ کیرہ ولے کوشش مرے
 شعراک طاک مریر۔
- ☆ غزل ٹی کل مصرعہ غانا عروضی وزن بایدے اسٹ مرے یعنی اسہ بحر نسے آ
 مچا غزل نوشتہ کنگہ۔
- ☆ غزل ٹی مطلع نامتنگ چٹ ضروری ے۔ مطلع یعنی شروع نا شعر ٹی ہڑتوما
 مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرا کہ غزل ٹی مطلع متواودے ”قطعہ غزل“ پارہ۔
- ☆ غزل نا آخریکو شعر ہرائی شاعر تینا تخلص ے شاعنگ اودے مقطع پارہ۔ غزل
 ٹی مقطع مرے تو غزل نا زیبائی ذرس ودھک۔ نوشتہ کروک نا ہم خبر تمک۔
- ☆ غزل نا مطلع ٹی شاعر تینا غزل نا پڑوے یک کہ داسا مچا غزل دا قافیہ دا
 ردیف اودا بحر آ نوشتہ مریک۔
- ☆ غزل ٹی ردیف نامتنگ ضروری اف ولے اگہ کس ردیف ہلیک تو بایدے
 آخر اسکان ردیف نا پابندی مرے۔
- ☆ غزل نا ہر شعر اسہ جتا و سرحال نسے آ مریک۔ دائی سرحال نا چو پابندی نس
 اف۔
- ☆ غزل نا شعر ٹی ہڑتوما مصرعہ غاک اسٹ ایلوڑتون پختہ و ربط نسے تحرہ۔ شعر نا
 بیت بایدے اسہ مصرعہ ٹی مکمل بیان مف۔ شعر نا زیبائی ہندائی ے کہ اولیکو
 مصرعہ ٹی فقط اسہ اشارہ نس کنگہ۔ بھاز اشاعراک تینا خیال ے اولیکو مصرعہ
 ٹی مکمل بیان کیرہ۔ ہر ادے ”دولخت“ پارہ۔ ہراڑان شعر نا زیبائش ختم
 مریک۔

☆ اگر کس غزل نے بیرہ اسہ سر حال نئے آنوشتہ کیک تو اودے ”مسلسل غزل“ پارہ۔

☆ غزل ٹی خیال نا مجموعی فضا بایدے اسٹ مرے یعنی دہن مف کہ اسہ شعر اٹ شاعرینا محبوب نا ہجرتی فریاد کنگلہ اولیکو شعر ٹی اوڑتون ملاقات نا منظر کس پیش کنگلہ۔ دا غزل کن عیب نئے۔

☆ غزل ٹی لہجہ نا بھلواہمیت نئے۔ شاعر کن چٹ ضروری نئے کہ او تینا غزل نئے اسہ لہجہ ٹی ختم کے۔ آخا تو دالسانی عیب کس شمار مریک۔

☆ شاعر نا تہہ ٹی دا کرامات ساڑی مرے کہ او تینا پیتے قاری اسکان ہمووڑٹ سر کے ہراوڑٹ قاری اودے خوانک۔

☆ غزل ٹی لفظ نا نشست ہندن جوانی اٹ مرے کہ داڑان پدپین شاعر کس ہنداز میں آن غزل نوشہ کے تو اونا حقے ادا کنگ کپک۔

☆ غزل نا ہر شعر ”شعریت“ نا مقام اسکان سر کنگلہ۔

☆ شاعر کن ”ریاضت“ چٹ لازمی نئے۔ شاعر ہر اتم تینا غزل نئے پورو کے تو اوڑامنہ دے اسکان تنقیدی نظر شاغسا کے۔ او تینا کمی نئے تینٹ کشما کے۔ ہراڑان اونا نوشہ پین زیبا مریک۔ اودا گڑانا عادت ہم مریک۔

غزل نُس:

ہجر او غم تا حساب کثونے
زندگی نا کتاب کثونے

ای تو خواوہ امو سوال نئے کر
کہ ہرا نا جواب کثونے

آخری تھہ نئے کنا گوا
اونا اولی گلاب کثونے

جنت او دوزخ نئے اسٹ کینک
نیو زم زم شراب کثونے

تانکہ دا شاعری ہرے عمران
بے تھی ناعذاب کثونے

(عمران فریق)

ٲڻ غزل ٲس:

جتائی جوان ۛ یا دیدن اِرا هیت آن اُسٹ ٲس من
مرے ویرانه یا گلشن اِرا هیت آن اُسٹ ٲس من

خفتلک ځوک نئی اونا اَسه استار طوبے نا
سفر کین اوڑ تو کپن اِرا هیت آن اُسٹ ٲس من

زمانه تو خراب افڱ خراب اُن نن کننا سنگت
ملا مت نن اِرن افن اِرا هیت آن اُسٹ ٲس من

برک دیدار نسکین نی بهروسه زندگی آ اف
خنن یا نن یتینے خٲن اِرا هیت آن اُسٹ ٲس من

حسب سوگو مرینک نن وفا ۛ ڏکلنک اُسٹ ٲٹ
دا رازے ٲان یا ٲاپن اِرا هیت آن اُسٹ ٲس من

(ڏاکٲر حبیب دوست)

رباعی

رباعی شاعری نااسه گوٲڏ وصف ٲسے۔ داعربی زبان نا لفظ ٲسے هرا نا معنی ۛ
”چار چار“۔ هند اِرا طران دا صنف چار مصرعه عام تفوک ۛ۔ یعنی غزل نا مطلع اواسه
شعر ٲسے ناوڑ و لے فرق دادے که رباعی ٹی خیال نا ربط لازمی ۛ۔ رباعی ٹی فلسفانۛ
اِخلاقی، مفکرانه اوزیات عاشقانه خیالاتا بیان مرینک۔ رباعی ٹی اولیکو اِرمیکو اوجا رَمیکو
مصرعه هم قافیه مریره۔ اومسٹمیکو قافیه غان آزاد۔ رباعی کن مثنوی آن بار خاصو وزن
مقرر کننگانے۔ دا وزن تے آن بیدس اگه ٲڻ بحر آ رباعی نوشته کننگا تو اور رباعی آخا
بلکه چورک ٲاننگره۔ مثال ٲس:

نی خالق نی مالک دنیا تا رب
درختا تا جاتا چک آتا رب
نا زکرے ځچی تا اُسٹاتے ٹی
چا هوکس ٲیتاتے اُسٹاتا رب (شهرآدغنی)

ٲڻٲڻ مثال ٲس:

باهوٹ الے دشمن مجبور مرے
نی کیس علاج ۛ تا نا سور مرے
نا فرض ارے ساقی ڏکھسته نی
مجنون مرے یا که منصور مرے
(علی ساقی)

مثنوی

مثنوی لفظ ”مثنیٰ“ آن پیش تمانے۔ ہرانا معنی ”ارٹ ارٹ“ ادبی اصطلاح ٹی مثنوی ہمو صنف ہے پانہ ہرائی ارار اشعر مریرہ۔ اوہر شعر ہم قافیہ مریک۔ داٹی ہر شعر نا قافیہ ایلو شعر نا قافیہ آن جتا مریک۔ مثنوی نامزاج داستانی ڈول ارے۔ داٹی عشقیہ جذبات ارمانی، ڈکھ اوویل، عشق ٹی مروکا قصہ غاتا ذکر مریک۔ داصنف نا اسہ تینا زیبائی نئے اوتینا مخصوص انگ وزن تے آن چائنگلک۔ مثنوی نا بحر آتا ذکر مونی رباعی نا بحر آتے آن مُست مرو۔ مثال نُس:

نی افسک بہار آکو دا مونجہ

کنے نی پا امر کیو ای کنا ساء

نی تو بش تول کیسہ محل نئے ٹی

ای تمانٹ داڑے دن ویل نئے ٹی

نی تو سینگار کیسہ خن تے ہرن

کیوہ سرجہ ای نا واغم تے ہرن

ہمہ پردیس آ تینے سر کریک

یقین افک پدا دوٹی بریک

حسیب اُست آ خل نُس بلو تخانٹ

اسہ عمر نُس کہ ای نیکن ہرانٹ

(ڈاکٹر حسیب دوست)

قصیدہ

قصیدہ عربی زبان نا لفظ نئے ہرانا معنی ”پینگنا مغز“۔ قصیدہ لفظ ”قصد“ آن ودی مٹنے۔ داصنف ٹی بڑو پختہ انگا خیالاتا ذکر مریک۔ ہنداوجہ نئے کہ قصیدہ نئے ایلو صنفاتا مقابلہ ٹی ہمو مقام رسینگا نے ہر ا مقام انسانی جسم ٹی ”مغز“ نئے۔ قصیدہ ٹی نظم نا وڑ خیالاتا ربط او تسلسل لازمی نئے۔ قصیدہ نا عنوان اودے اونا سر حال نسا وڑ رسینگلک۔ داڑتون اوار قصیدہ نئے چار قسم ٹی بشخانو۔

۱۔ ہمو قصیدہ ہرائی کس ناصفت مرے۔

۲۔ ہمو قصیدہ ہرائی کس نا خرابی یا زمانہ نا خرابی بیان مرے۔

۳۔ ہمو قصیدہ ہرائی کسے پختہ نصیحت کنتگہ۔

۴۔ ہمو قصیدہ ہرائی جتا انگا کیفیت آتابیان مرے اودے ”بیانیہ“ پارہ۔

داڑان بیدس قصیدہ ٹی اونا قافیہ نا کنڈان ہم پن نُس اوار کنتلک۔ مثلاً اگہ شعر

نا قافیہ ”شام اوجام“ نئے تو اونا آخریکو حرف آن اونا پن گچین مریک۔ تو دا شعر آن

قصیدہ نا پن ”قصیدہ میمہ“ مریک۔ انتے کہ قافیہ نا آخریکو حرف ”م“ اس۔ اگہ قافیہ نا

آخریکو حرف اک ”ل“ اُسر تو قصیدہ نا پن ”قصیدہ لامیمہ“ مریک۔ قصیدہ نا اراجزو۔

۱۔ تمہید ۲۔ خطابیہ

تمہید ٹی تشبیب یعنی ”شباب“ گریز مدح اودعانا ترکیب مریک۔

خطابیہ ٹی تشبیب اوگریز نا ذکر مفک او قصیدہ نا بناء ممدوح نا ذکر آن مریک۔

داسا قصیدہ نا ترکیب ٹی Definition آک داوڑو۔

تشہیب: دانا معنی شباب نائے۔ ہندا خاطر ان دائی قصیدہ نالفس نوشتہ مریک۔ یعنی دائی شاعر عشق او عاشقی شباب او ورنائی ناقصہ غاتے بیان کیک۔

گریز: تشہیب آن گڈ گریز نا واری مریک۔ دانا دا خوبی ارے کہ دائی ممدوح (ہرانا ذی آ قصیدہ نوشتہ مریک) نا ذکر فطری و موزوں وڑٹ کنتلک او بیان ٹی ربط نامتنگ لازمی ئے۔

مدح: دا قصیدہ نا ہمو جز ئے ہرائی قصیدہ گو یعنی نوشتہ کروک ہمو بندغ ناصفت او ثنائے کیک ہراڑا قصیدہ نوشتہ متنگ۔ دائی ممدوح نا ذات آ مثالی و جوانی وڑٹ او نا جوانی تا ذکر کنتلک۔

طلب: دا جزئی قصیدہ گو ممدوح آن صلہ نا طلب ئے کیک۔

دعا: دا قصیدہ نا آخری جُو ئے۔ ہرائی شاعر ممدوح کن دعا کیک۔

قصیدہ درباری و طرز ئے۔ ہرائی ہندا ڈول اٹ ممدوح نا بہادری دیری شجاع نا ذکر مریک۔ ولے ساڑی آ وخت ٹی دا صنف آ بھاز کم کاریم متنگ۔

ہیت نا حساب اٹ قصیدہ نا درو شتم غزل آن بارے۔ دائی ہم اسہ بحر آج آ قصیدہ نوشتہ مریک۔ بناء ٹی مطلع ولد اشعر آک۔ دانا شعر اک کم از کم پنج اوزیات اخس مریر فرق کپک۔ قصیدہ نا شعر اتانیا م ٹی مطلع ہم نوشتہ متنگ کیک۔ اگہ کس کہ دائی قافیہ لازمی ئے ولے ردیف ضروری اف۔ مثال کس:

”مولانا عبدالرؤف مینگل نا پٹ“

داسکہ حزن ہرے کنکن رؤف
نی ہرا فصل ئے دیس تنکن رؤف

علم ئے میراث نا تقویٰ نما
سُرمہ نا کچ ملپک کنکن رؤف

نی دتر تس کہ گلشن کن رؤف
صدخہ مسُن نن نما پن کن رؤف

لگفوکا ہر اسہ شمع آ نما
روشنائی مس خفتن کن رؤف

عاجزی او دا نما ماخولیت
مس مثال کس تہہ او پیشن کن رؤف

(رشید کمال)

سلام

سلام نادر و شمع ہمودے ہرا غزل یا قصیدہ نائے۔ داصنف ٹی ایہن تو جتاؤ
سرحال آتے آنوشتہ مریک ولے اکثر شاعراک کر بلا نا فضائل یا نبی تا ذی آنوشتہ
کیرہ۔ دائی ہر مصرعہ نا شروع ٹی لفظ ”سلام“ نوشتہ کنگ ضروری ے۔ مثال کس:
سلام حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ

سلام نے آ علیٰ نا سالم
سلام نے آ نبیٰ نا مالم

(عرض جان ظہیر)

مرثیہ

مرثیہ عربی زبان نالوز ”رثا“ آن دوی مسونے۔ ”رثا“ نا معنی کہوک آ بندغ
نا ثنا اوصفت کنگ۔ مطلب دا کہ مرثیہ شاعری نا اوصنف ے ہرائی کہوک آ بندغ نا
صفت دا وڑ زیبائی ٹ کنگ ے کہ اونا غم او جتائی نا احساس ودی مرے۔ دادے
”تعزیتی نظم“ ہم پارا۔ دائی کہوک آ بندغ نا جوانی تا زکر ہم مریک۔

ہنیت نا حساب ٹ شروع ٹی مرثیہ کن اچو خاص اودروشم کس گچین کتوسر۔
مرثیہ ے وار کس غزل، وار کس مثلث، وار کس مسدس تو وار کس ترکیب بند نادر وشم آ ٹی
نوشتہ کریرہ ولے دوانا دادے ”مسدس“ نادر وشم تنگ آ اولیکو کل ہنیت آک reject
کننگار۔ مثال کس:

نجملا دا راج انا ساعت کئی تہارمس
شار سنا فضا وا دا پُر بہار آ زارمس
روشنی تے بخشہ طوبے ہم نثارمس
اُست بندغ آتا وا غم تیٹی فگارمس
نفسیاتی دور کئی حق سنا زبان انا
اے ننادا گلشن آن پھل آ عاظم جان انا

شاد سنا دوی کئی مہر سنا تران کس
او ہنینا لہجہ تو صادق آ بیان کس
سادھا مزاج اتو بندغ نا شان کس
عاجزی ٹی اونا تہذیب سنا جہان کس
ہر بو قسمت ے ننادورے خود سری ٹی دا
یاد کینہ اودے نن تینا بیوسی ٹی دا

(عمران فریق)

حمد

اللہ رب العزت ناصفت اوشان اٹ نوشتہ کروکا ہر نوشتہ حمد پاننگک - حمد نظم بنا
 شروع ٹی ہم مریک او غزل نادر وشم ٹی ہم نوشتہ مریک - زیات تر مثنویک حمد بنا شعران
 بنا مریرہ - مثال کس غزل نادر وشم اٹ -

نا پنٹ مس بنا یا خدا یا خدا
 نا ثنا ہر پڑا یا خدا خدا

نا زمین ٹ پنے آسمان ٹ پنے
 خالق اُس نی بنا یا خدا یا خدا

نی اول آخر اُس ظاہر اُس باطن اُس
 اُسٹ بنا رخ رخ آ یا خدا یا خدا

مہربان اخدر نا کریکی کو دا
 نا مرے بس رضا یا خدا یا خدا

کر ضیاء غا رحم دا گدا غا کرم
 اف کس نا سوا یا خدا یا خدا

(ضیاء الرحمن ضیاء)

نظم نادر وشم اٹ حمد کس -

مولا اُسٹ نی اُس
 کیسہ پسند اُسٹے
 دا کائنات نائے
 پیدا کروک اُس اونا
 عیب آن پاک اریک
 نی خالق ے جہان اُس
 نی مالک ے جہان اُس
 نا کل نیک پاک او
 کل آ فرشتہ غاک ہم
 موت ے نن حق چانہ
 قیامت بریک بے شک
 تورات زبور انجیل
 قرآن نا کتاب آک
 وحدت پرست ئے ٹٹ
 ای کلمہ گوس اریک
 نی اُس اُسٹ بے شک
 ای پاوا لا الہ

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

نعت

نعت ٹی نبی پاک ﷺ ناذکر اوشان بیان مر یک۔ دانظم او غزل ہڑ تو مادر وشم
آتے ٹی نوشتہ مر یک۔ مثال کس: غزل نادر وشم ہٹ نعت کس۔

نی امام الانبیاء خیر البشر خیر الوری
نا پنے کل آن اعلیٰ اے محمد ﷺ مصطفیٰ

اُست نئی ارمان کسے داروضہ پے پاک آخنو
خوانسہ کیوک درود ای پاو ای صلی اعلیٰ

خفتا سُر مہ کیو مش تے ای نبی ﷺ نا شارنا
ای کنیوک زم زم ے داٹی تھانے رب شفا

نے شرف بشخانے اللہ نن ہمو معراج بنا
اسوسہ مہمان خولجہ میزبان اسک خدا

نا صدقہ اٹ مس دعا حضرت آدم نا قبول
پارے بخشس نی کنے مولا محمد ﷺ نا پنا

دے آمحشر نا سفارش کیس تنکن خولجہ ﷺ نی
نی شفیق اُس مہربان اُس کل جہان نا پیشوا

(حامد گل)

نعت کس نظم بنا در وشم ہٹ:

اے نبی اے نبی اے نبی الھدی
اے نبی اے نبی اے نبی الھدی

کاوہ نا روضہ غا ای نے کیوہ سلام
پاوہ صلی علی ای نے کیوہ سلام

اے شفیع اے شفیع اے شفیع اُور ی
اے شفیع اے شفیع اے شفیع اُور ی

خاتم الانبیاء سید الاصفیاء
سُرفیوہ دُونے آ ای نے کیوہ سلام

اے نبی اے نبی اے نبی الھدی
اے شفیع اے شفیع اے شفیع اُور ی

تولیوہ خوانیوہ ای نا ماسے درود
کیوہ دم زم زم آتا گلاسے درود

نی اُس شمس الضحیٰ
نی اُس بدر الدجا

کیوہ تینکے دعا ای نے کیوہ سلام

ولدہ کیوا سلام ای تینا عمرے
اونا ہم روضہ خواجہ ابوبکرے
کیوہ رخصت گڑا ای نے کیوہ سلام

اے نبی اے نبی اے نبی الھدی
اے شفیع اے شفیع اے شفیع اُورئ

ای ہنداڑے ناخو کے مریو سجدہ ائی
خوانیو ای رب ۽ اعلیٰ کہیو سجدہ ائی
برے ولدا قضا ای نے کیوہ سلام

اے شفیع اے شفیع اے شفیع اُورئ
اے شفیع اے شفیع اے شفیع اُورئ

(عمران فریق)

منقبت

دا شاعری ناہمو صنف ۽ ہرائی صحابہ کرام آ تا ذکر مرید۔ اوقا شان ئی
نوشتہ مرید۔ منقبت یا تو نظم ۽ ناسخ ئی لکھنگ یا قصیدہ نادر و شم اٹ۔ مثال ۽ نَس:

جی نے فاروق اعظم جی خلافت ۽ نما
عدل بنا بینار نی اُس جی عدالت ۽ نما
نی اُسک داماد ۽ حیدر نی خلیفہ ۽ دوم
ہم مراد ۽ خواجہ نی اُس جی سعادت ۽ نما
رعب دبب دہشت ۽ نَس مولا نے بشخا سسک
اہل کفر ہم جوان خنابس جوان طاقت ۽ نما

(رمضان سا سولی)

مناجات

دا صنف ئی شاعر خدا نا کارگیری نا ذکر ۽ کیک۔ اوتینکن دعا کیک۔ دا نظم
۽ نَس نا حصہ ۽ نَس ئی بریک۔ مثال ۽ نَس:

کنا اللہ کنے ہمت ایتس
حلال او نی کنے دولت ایتس
دا بلا مش تے نی پیدا کریک
نے آ مہر بنا سیخا کریک

دعا دادے خدایا نا درا بس
ارے بیرہ کنے نا آسرا بس
سمندر تے وھیفسک ڈغارا
اسیکہ پھر نی کر ولدہ خدارا
گناتے آ کنا هرپیں اللہ
کنے معاف کیس نی الپیس اللہ

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

ساقی نامہ

دا صنف نا پین آن معلوم مریک کہ داٹی شاعر ساقی تون ہم کلام مریک۔
اوڑتون شراب بہار نشہ اوخمار نا پیتا تے کیک۔ اوداٹی مروکا گپاک فلسفانہ اخلاقی او
فکرانہ سوچ کسے ٹی مریرہ۔ ساقی نامہ نادر وشم ہیئت ہمودے ہرا کہ نظم مثنوی سنائے۔
یعنی دا ہم ہمو بحر آتے آنوشہ مریک ہرا فتنے آ مثنوی۔ مثال کس:

روح ئے روشن پدا تہار نٹ دا
شوق وڈنگ ئے ہر بہار نٹ دا
اُست ولدا طلب دعا ٹی ئے
خیں آ رنگ بس نگاء ٹی ئے
درد بنگ ئے احترام نٹ صد
ڈکھ اسٹ آ مریک شام نٹ صد

اینو دنیا نزور آ خن ٹی اف
اے فریبی دا پاک آ نن ٹی اف
ان تنک درگہ ئے برک ساقی
روح ئے تازہ کنا کرک ساقی
مُتکن آ جام ئے کش فرنگی تا
ٹپ ئے تاریخ سنا اتک ہیئت آ
کنکے پن آتے کر نی شیکی گل
بلکے دوٹی برے ہے بلبل
مچے اُغیو پدا ی تقدیر آ
تھی لپ کس نوا اے زمزیر آ
ساقی آسان کر نی ماتم تے
مُر بہ کر اُست سنا دا ماگم تے
تہہ سنا بندغ ئے سرور لیتک
دا تہار انگا روح ئے نور لیتک
دا بہار آتے زو کمک کر نی
حاش ئے ویلاتا دا سُبک کر نی
اے شراب ئے کُنف کہ سجدہ کیو
نیکے یار او وطن نا قصہ کیو
قصہ ئے کیو لال زار آتا

خین آ پٹی آ بہار آتا
 رازے پُہہ کیو نے گلاب آتا
 فرق ے زم زم نا دا شراب آتا
 نی شراب ے ضمیرے روشن کر
 شام ے نی سُب سُب ے خفتن کر
 مستی ے دور ننا شراب ے ہت
 زاری آ جور ننا شراب ے ہت
 تہہ ننا زارے کش کنا پشن
 دو برے نے نوا خدا پشن
 نی دا ویلاتا چہرہ غاتے خن
 خورده غاتون دوشہ غاتے خن
 پردہ ے ہر ف کنتو دنیا نا
 کیو بدل نیکی مون ے سینا نا
 دنیا داری نا بن عذاب آتے
 خن تنک دین ننا حجاب آتے
 خن فریب آتے سیال داری نا
 نالہ ے بن نی آہ و زاری نا
 تینا پیالہ ٹی قید کر کل ے
 دا وطن یار نی خزاں پھل ے

سینہ ے پاک کر شراب ے نی
 دور ے بے باک کر شراب ے نی
 کل بہار آک میکدہ ٹی او
 ویل او دُرد آک کل نشہ ٹی او
 زوکہ ڈکھ آتے جام نئی ڈکک
 دا خرینی تے تام نئی ڈکک
 دو بک دوانا ساقی موسم دا
 روتغاتے دروے پے غم دا
 دا ہتم اُست ننا نشہ ٹی ے
 ہر گڑا اینو میکدہ ٹی ے
 ایت آرام تینا دارو ے
 پُرکہ پیانہ ے تینا دو ے
 صبر دا اُست ے ملی خوشبو ے
 نور تھی پدا کنا روح ے
 ایت طاقت کئے زمانہ نا
 نیم حقیقت ننا فسانہ نا

(عمران فریق)

ہجو

صنف ہجو قصیدہ نا اسہ دروشم ئے۔ ہرائی زمانہ ناویل یا بندغ ئے نا خرابی تا
ذکر مریک۔ مثال ئس:

ایلی نا کپکک پروائے او
ہر اسہ جا یار بس رسوائے او
دروغ بیخہ باز چاوا او ترک
مست آخہ داسہ تیاوا او ترک
او منافق نا وڑنٹ شیطان ہرے
دا گڑا اوڑکن پدا نسخان ہرے
زند ئی دا دین ئے تپک خوش ئے
اچ نماز ئے تینا کپک خوش ئے

(حفیظ مینگل)

واسوخت

دا صنف غزل نا اخلاقی نیاز مندی نا لہجہ غان ذرں جتائے۔ یعنی دا ئی شاعر
ہر اتم تینا محبوب توں ہیئت یکیک تو اسہ ہند نو لہجہ ئے ئی مخاطب مریک ہرائی او نا پیتا تے
ئی بے زاری، غرور او تکبر نارنگا نظر بریرہ۔ دا ئی نہ تشبیہ استعمال مریک نہ پین۔ دا ئی
کل پیتا ک Directly مریرہ۔ اوچو خلیس ئس مفک۔ او ہندار است گوئی نا سوب
آن دا صنف تینا دروشم ئی چائنگک۔ دا صنف نا ہیئت کن میرشش (6) مصرعہ مقرر
کرینے۔ یعنی واسوخت شش مصرعہ غا نوشتہ مریک نہ کم نہ زیات۔ مثال ئس:

خدا ایچے تو سنگت جوان ایچے
نما ڈولو ربودہ اف ضرورت
نئے انسان پانگ ظلم ئے دا
بمشکل نتو کے کس محبت
ہرا نا چہرہ ئے نی نخرہ کیسہ
نئے کس خنہ بس کیک نفرت

(عمران فرہاد)

شہر آشوب

دا صنف نئی شار خلق، علاقہ یا دور ئے نا بربادی او زوال نا ذکر مریک۔ دانا
سر حال آک ہند زوال او بربادی نا ذی آ مریرہ۔ دا صنف غزلیہ، مثنوی، مخمس او
مسدس آزیات نوشتہ مریک۔ مثال ئس:

ہرا دے نن حوال ئے جاگہ تسون
ہمو دے بس زوال ئے جاگہ تسون

ننا اے خلق ننا برکت انا نے
ہر اتم ہر سوال ئے جاگہ تسون
منہ سال ئے مفک اچ پھر نئے آ
خراب آ ہر دمال ئے جاگہ تسون

امن داکہ انا چٹ مر نرا
حرام انگا کہ مال ئے جاگہ تسون

(بابل شاد)

ترکیب بند

ترکیب بند براہوئی ادب ٹی نئے بھاز جاگہ نظر بریک۔ ولے ویل دادے نن
اوناپن یتپنہ اویتنے آن اودے اسہ پن کس ایتنہ۔ ترکیب بند ہیئت نا حساب اٹ قصیدہ او
غزل آن بارارے۔ دائی جونا اولیکو شعراک غزل آن بارنوشتہ مریرہ۔ دائی شعراک یا تو پنج
متگ کیرہ یا تو ہنزہہ اودا فتنے آن گدا اسہ پین شعراک ہندا بحر آ نوشتہ مریک۔ بس فرق
دادے کہ دا شعرا قافیہ بڑز نا شعرا قافیہ تیان جتا مریک۔ او ہندا ژتون دانا اسہ جز کس
مکمل مریک او ولدا ارٹمیکو جز ہندا حساب اٹ نوشتہ مریک۔ دا شعرا کہ ہر جز نا آخر اٹ
بریک دادے ”ٹیپ“ پارہ۔ دائی شاعرنا مرضی کہ اواخہ جز نوشتہ کے۔ مثال کس:

ثقافت ے کہ کرک زندہ ثقافت بیرہ دستار اف

نا واکل خورک او دعو اووا نے پین اچو کردار اف

کرک نی دیتخہ در غیرت بشہ نی خاچپہ ورنہ

برک نے تیر ای ایتو اگہ نیتون تلوار اف

نن ے مچ کنگلٹس ٹھوکر کسرتے تنٹس چاوا

مریوا راہ ولد ای نا کہ چاوا نیتو استار اف

کہ بیل ے کوپہ غا بزغرشوان نا لٹ دوٹی ے

وطن ٹی نی کنے لے کنے داسکان تو وار اف

بشہ کاریم تینٹ کر نی ہرپا دوتیا ورنہ

تسلی خواخو نا وا کنے ہم باز درکار اف

”قطب پورے نی انت چاسہ تہاری نن نا زورا کے

نی استو خاچٹس ورنہ کہ خیسن خن نا زورا کے“

نی حق ے کنگلٹس پے گن ولے کڑدارے ڈم ایتس

کہ حق ے ایتزک داڑے دنو اچ جوانو سڑدار اف

مزور آتا او حق ایتے ہرا تم خیدتا بارپ

ننا دا خلق نئی تینا گچین او یار بوتار اف

ضمیر آن سوچ کر تینا کرک نی فیصلہ ولدہ

امر نی پا کہ دسکہ قوم نانے آن بیزار اف

ہمو منزل ننا ے جی ہراڑے پابلک تارخ

گدان آکو ننا پہچان ننے ماڑی او بچ شار اف

کنا اُست نٹ عتیق حسرت ہرے دا دڑدلس بھلا

ہرے خاچوک آرام نٹ کنا ورنہ تو بیدار اف

”خدا بیدار کے ولدہ وطن نا زمزار آتے

ننا ورنہ ننا رہبر ننا دا شاسوار آتے“

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

ترجیع بند

ترجیع بند بیرہ و احساب اٹ ترکیب بند آن جتائے کہ ترکیب بند ٹی ہر ٹیپ
اسٹ ایلو آن جتا مریک و لے ترجیع بند ٹی ہر اشعر (ٹیپ) اولیکو وار بریک ہمو شعر کل
ٹیپ تون Repeat مر سا یک۔ دانا بند اک پنچ یا شش مصرعہ غان زیات مفسہ۔ دا
نظم نا اصل خوبی دادے کہ دا ٹی مرکزی خیال ٹیپ مریک او ہر ہر بند آن گڈ بریک او
شاعرے ہندا خیال نا قیدی بلیک۔ مثال کس:

جیرت کس پیدا کرو رب قوم بنا سلطان کٹی

حق بنا ہیئت کئے کروئے زندہ وا زندان کٹی

ٹوبہ تینا تہہ بنا فی بندغ کئے بیدار کر

نعرے تکبیر پا فی جان شا ایمان کٹی

خیسو نیو مرے خن پیہن انگا خن تیکن

خن تے سخت اے کہ کرینو زیلا بولان کٹی

”دشت ریک ٹ شہہ مَردین ہائل کئے تینا وطن

دا وطن نا ہر دلیرا مَرد بنا سائے وطن“

آنجت کن نے گڑتی کس اگر تینا متو

تمپیسک فی بروکا وخت بنا تاوان کٹی

انت ہیئت کئے کین تینا قوم بنا سالار بنا

فرخ کئے تپک داسکان خیرخواہ شیطان کٹی

چار رپی کن اگر ایمان مس تینا بہا

پنچ پیئے شاغنه نن تینے ہم نسخان کٹی

”دشت ریک ٹ شہہ مَردین ہائل کئے تینا وطن

دا وطن نا ہر دلیرا مَرد بنا سائے وطن“

شاعرے آشوب فی اُس کر قلم فی جہد فی

پن نا تاریخ ٹ مروئے شرف کٹی ہم شان کٹی

فی دتر خورا زراغاتے کسف دا ڈئے بنا

جاگہ کپیس اُستخوان ٹ دا وطن نا جان کٹی

دے نشان تس مون کئے تینا بس ہمو تم سہب مس

مس بلالی او توار کس سہب بنا آذان کٹی

”دشت ریک ٹ شہہ مَردین ہائل کئے تینا وطن

دا وطن نا ہر دلیرا مَرد بنا سائے وطن“

(شہزاد غنی)

مستزاد

لفظ مستزاد نا معنی زیات کنگ ناے۔ تینا ہندا معنی ناوجہ غان دا صنف غزل

رباعی او نظم کئے پن زیات اولگن یک۔ دا صنف کن جتا و بحر مقرر متنے۔ ہر بحر آ

شاعر نوشتہ کے کنگ یک۔

دانا مصرعہ غاک ہمو بحر آ نوشتہ مریرہ ہراڑا ہمو غزل یا نظم نوشتہ مسنے۔ او مستزاد
مصرعہ غاک ہم قافیہ ہم متنگ کیرہ۔ او مستزادی مصرعہ ہندو مصرعہ نس مریک ہر ادے
اگر ولد اکس مر کے تو غزل یا نظم آچو اثر نس بھ۔ مثال نس:

کنا زندگی اُس ولے نی خفا اُس امر ہیت کینک
بہ مونی پدی نی ہنگ کن پدا اُس صبر ہیت کینک

اسل لائمانے خیال ہم کنا اف ہرک نی خدا غا
کنا سہب نا شام نا ہر دعا اُس اگر ہیت کینک

کنا مر کنا غمک ہم غم سلپس ہمر انت پاسہ
نی ہر دود نا کنکہ سنگت دوا اُس اثر ہیت کینک

اسٹ ے ننا منزل ہم کان مونی ختم دا مروے
کنا ہمسفر نی کنا ہم نوا اُس کسر ہیت کینک

نی کنٹو ای نے تو ننا ہیت ہم اف نی غصہ اریک
اواری ٹی اکرم ہرک نی جتا اُس مگر ہیت کینک

(اکرم ساجد)

قطعہ

قطعہ عربی زبان نا لفظ ے۔ ہرانا معنی ”کاٹ مروک“۔ قطعہ غزل ے نار ا
یامسہ شعرے پارہ۔ اگر داکان زیات مسرتو او ”قطعہ غزل“ پانتنگ۔ خیال دا تخنگہ کہ او
خیالاک اسٹ ایلوڑتون ربط تخرہ یا نہ۔ اگر شعراک مسلسل غزل ے ناؤ تو قطعہ نس
پاننگ مریرہ نہ تو آخا۔ مثال نس:

ای تو دسکہ امو سفر ٹی ٹٹ
اے کہ نا خننیاں شروع مسک
دو آن اُسٹ آتائن اوار اُن بس
ایہن انجام ننا تو زو مسک

(عمران فریق)

مسمط

مسمط عربی زبان نا لفظ ے ہرانا معنی ”موتی خُنگ“۔ دا نظم بند آتے آ
تفوک ے۔ اوکل بند آتا مصرعہ غاک تین تون ہم قافیہ مریرہ۔ او اسہ بحر ے آمریرہ۔
جاگہ جاگہ مصرعہ غاکتا قافیہ غاک جتا مریرہ۔ اگر اسہ بند ے ٹی آخری مصرعہ نا قافیہ جتا
مس تو ایلو بند آتا آخری مصرعہ غاک ہندا قافیہ تون ہم قافیہ مریرہ۔ دا ٹی خیالاتا ربط
اسٹ ایلوڑتون لازمی ے۔ مسمط نا ہشت وڑاریر:

۱۔ مثلث (مُسہ مصرعہ والا)

۲۔ مربع (چار مصرعہ والا)

۳۔ مخمس (پنج مصرعہ والا)

۴۔ مسدس (شش مصرعہ والا)

۵۔ مسبع (ہفت مصرعہ والا)

۶۔ مٹمن (ہشت مصرعہ والا)

۷۔ متبع (نہم مصرعہ والا)

۸۔ معشر (دہ مصرعہ والا)

مثالث ٹی ہر بند نامسہ مصرعہ مریرہ۔ اولیکو بندنا ہر مسٹ انگا مصرعہ غاک ہم قافیہ مریرہ۔
اولیکو بند آتا اولیکو ارام مصرعہ تین تون ہم قافیہ مریرہ۔ آخریکو مصرعہ نا قافیہ اولیکو بندنا
قافیہ تون ہم قافیہ مریرہ۔ ہندا حساب اٹ ایلو بند آک نوشتہ مریرہ۔ ہر مصرعہ بند آتا
آخر ٹی برسا کیگ اودے ”مصرعہ ترجیع“ پارہ۔

داڑ آن گڈ مربع ہم ہندا وڑے اولیکو بندنا ہر چار انگا مصرعہ غاک ہم قافیہ
مریرہ اولیکو پدنا بند آتا اولیکو مسہ مصرعہ ہم قافیہ اوچار میکو مصرعہ غاک اولیکو بندنا قافیہ تون
ہم قافیہ مریرہ۔ مربع ٹی ہر بندنا ہر چار انگا مصرعہ غاک تین تون ہم قافیہ ہم مننگ کیرہ۔
داڑ ان پد مخمس ہم ہندا ڈولے اولیکو بندنا ہر پنج انگا مصرعہ غاک ہم قافیہ
و۔ ایلو بند آتا شروع ناچار مصرعہ تین تون ہم قافیہ او آخریکو مصرعہ اولیکو بند تون ہم
قافیہ مریرہ۔

مسدس ہم ہندا ڈولے ولے بھاز جاگہ شاعر اک مسدس ٹی اولیکو بندنا
اولیکو چار مصرعہ ہم قافیہ او آخریکو ارام مصرعہ جتا و قافیہ سے ٹی ہلیرہ۔ ہندا آخریکو
مصرعہ غاکے ”بیت“ پارہ۔ اودا ہم مننگ کیگ کہ بندنا آخریکو مصرعہ ”بیت“ ہر بندنا

آخر ٹی Repeat مرسا کے۔ داکان گڈ مسبع، مٹمن، متبع او معشر ہم ہندا دروشم ٹی ہندا
وڑ نوشتہ مریرہ۔ مثالث نامثال نس:

انا دلبر خفا مسک

کنا سیخا جتا مسک

کنا دنیا بتا مسک

کنے آرام اف داڑے

کنے اچ شام اف داڑے

انا او نا خدا مسک

مروٹ ای دیر لگن زندہ

ہرے غم کنکے بشندہ

دعا ہر بد دعا مسک

کنے اچ ساچو دنیا

نصیب نٹ مس کہ ہر صحرا

پدا ثاقب سزا مسک

(منظور ثاقب)

مربع نامثال نس:

کنے مونجا کرے تقدیر مچٹ
نما بشندہ غا تصویر مچٹ
ہے لکھوکا نا تحریر مچٹ
دا طوبے نا ہے ماگیر مچٹ

کنے ماضی انوکا یاد بستک
اوارى ہڑدسُر نا جان اسک
پدا دیدسُ خویئکی نیکی مسک
کریٹک نیکی وا شوگیر مچٹ

جتائی ویل نسے کنکن صنم نا
کہ ہر پھل پت ہرے کنکن ہتم نا
قرار افک کنے دخن قسم نا
نی برایت اُسٹے دا وا دیر مچٹ

(سمیع ساجد)

مخمس نامثال نس:

وطن نس تینا وا اے تیناک الور
ہراتے دسیئن اے پھلاک الور
نی اسوس اموڑے نا مہر آک الور
ہے مُست ننا مہر او گپاک الور
نا خفتیئی مالو نا سُرماک الور

نے یادے انا نا اے ریک آتیا نن
کرینہ محل جوڑ نماتیا نن
بہینہ وا شبنم تے پیتاتیا نن
وا چٹ تسونا مش تے ڈکھ آتیا نن
ای داجار بسوٹ اے ریکاک الور

(عمران فریق)

”مثلت، مربع او مخمس نامثال آتیا نن نے معلوم مروکہ مسط نظم ہراڈول سٹ نوشتہ
مریک۔ ”مسط مسدس“، ”مسط مسیع“، ”مسط مٹمن“، ”مسط متع“، او ”مسط معشر“
انداوڑتینا پن آتا حساب سٹ نوشتہ مریرہ۔ یعنی ”مسدس شش مصرعہ“ ناوڑٹ، ”مسیع
ہفت مصرعہ ناڈول سٹ، مٹمن ہشت، متع نو او معشر دہ مصرعہ ناوڑٹ۔“

تضمین

ہر اتم نن پین شاعر کسے نامصرعہ شعر یا غزل کس تینا شاعری ٹی اوار کین اودا
 اوداری اسہ جتا و نظم کسے نادر و شمی مونا برے تو اودے ”تضمین“ پارہ۔
 اسہ مچو غزل کسے آ تضمین کنگ نا طریقہ دادے کہ نن ہر شعر آ مہ مصرعہ
 نوشتہ کینہ ہر ہر شعر نا اولیکو مصرعہ نا ہم قافیہ مرے۔
 مثال:

دا ہم ارفنگ ننا گڑا سے شیخ؟

”دیر تینا دیار نئی خوش ہے“

دا شعر نئی شیخ عتیق حسرت مینگل شہزاد نذیر نا دا مصرعہ ہے ”دیر تینا دیار نئی
 خوش ہے“، تضمین الگے۔

دوہا

دوہا ارا مصرعہ نا اسہ ہندو شعر کس مریک ہرائی مکمل اسہ سر حال کس بیان
 مریک۔ دا غزل نا مطلع آن بار ہم قافیہ مریک۔

اوڑتون ملنگ آن گڈ بس اُست نئی دھال کس

اندا اونا محبت ہندا اونا کمال کس

(وحید زہیر)

رنجی

ہر انظم زالمول آ تا زبان اٹ پانگا اودے ”رنجی“ پارہ۔ مثال کس:

لُمہ خیرات ہے مار نکے تینا

توشہ بڈ سر الک وار نکے تینا

کالک چنڈی تے ارغ ایتک

تینکے پوغ پچ کس پارے تا ڈک

لُمہ خیرات ہے مار نکے تینا

مال ہے دیر ایتک لُمہ خیرات ہے

لُمہ نا تپک داڑے سکر تے

لُمہ خیرات ہے مار نکے تینا

برم ارفینے کچ نئی باخو

جوڑ تینے کر مار نی خاخو

لُمہ خیرات ہے مار نکے تینا

خیال نی کیسک شم تیان بلا

نے خدا رکھو غم تیان بلا

لُمہ خیرات ہے مار نکے تینا

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

ہائیکو

ہائیکو چٹکو بحر کسے ناہم وزن او مہ مصرعی و نظم کسے۔ ہائیکو نا Definition

ٹی جاپانیک دا تو پارہ کہ دا قافیہ اور دیف آن آزادے۔ ولے اینو اسکان اخہ ہائیکو نا مونا بسنو او فتنے ٹی قافیہ نا پابندی مسنے اور دیف ہم نوشتہ مسنے ولے بھاز کم۔

ہائیکو کن ارا وزن مقرر کننگا نو۔ ہر ا فتنے ٹی ہائیکو نا ارمیکو وزن آدا اسکان ہم کل اتفاق کتنو۔ ولے دا کان باوجود شاعر اک بھاز بیائی اٹ اوڑا کاریم کرینو۔ ہائیکو نا

ارمیکو وزن داوڑے:

فعلن	فعلن	فعلن	فعلن
فعلن	فعلن	فعلن	فعلن
فعلن	فعلن	فعلن	فعلن

یعنی ۷/۹/۷

او ہر ا وزن آکل اتفاق کیرہ ہر ادے ہائیکو نا اولیکو وزن پارہ:

فعلن	فعلن	فعلن
فعلن	فعلن	فعلن
فعلن	فعلن	فعلن

یعنی ۵/۷/۵

منہ مثال:

پرنم ناخن کو

گلشن مچا ویرا نے

بے طب دیدن کو

(لعل بخش صابر)

دے بربادے نا

خف تو خف تو نی ہم بن

(اکرم ساجد)

کتنو یادے نا

خلقے ویرا نہ سنگت

افیسک نی زیبا خوک ٹ ہم

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

مسوٹ دیوانہ سنگت

فرد

فرد شاعری نا ہمو شعرے پارہ ہر ائے غزل نئے نظم نا حصہ مریک۔ بیرہ اسہ

طاک و شعر کس مریک۔ مثال کس:

نی تو بیرہ کنا انجام آ حسد کیسہ دوست

نی کہ آغاز بنا خواری تے خناسہ جوان کس

(عمران فریق)

پین مثال کس:

اسہ نی کس اگر نے پا پرک ہم

جہانٹ دا کنا پا پین دیرے

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

پابند نظم

پابند نظم ردیف، قافیہ اور بحر آتا رکن آتا پابند مریم۔ دائی سر حال او شعرنا کج
نہاچو پابندی کس اف۔ شاعرنا مرضی ہے کہ اوہرا سر حال آ نوشتہ کے اواخہ شعر تھ۔
مثال کس:

”کاوانے آن“

کیو اخصت ای نما خلق او دا گلشن تے پدا

سُرمی آ ناخمارا خیسُن آ خن تے پدا

اے کہ نا دیدار نتو ملا کئے وخت کس صنم

خواہرہ داسہ ای طوبے آ امون تے پدا

ای کہ پردیس دے دا لالک ہران تکیں ہر

الو اینو ای دیگر نا دا خفتن تے پدا

ساجک داسہ تہواچ خلق نہا بخت دے کنا

مہرنا گوش او زباد ہم تو نما خلق آن انا

داڑے نفرت او حسد نا بیرہ گیا کو صنم

زار بشو کا خرین آ کنکے پھل آ کو صنم

کنکے ارمان دے کنا پھل زندگی داڑے انا

بے سبب شاد آ کنا ہر بادوئی داڑے انا

اُست دے ٹکر کیو ای خنتا او نا مونے فریق

الو اریک او جبل نا دا ای چلتن تے پدا

(عمران فریق)

آزاد نظم

آزاد نظم کی قافیہ اور ردیف نہاچو پابندی کس اف۔ دافتنے آن بیدس بحر آتے
آن ہم آزاد دے۔ ولے دائی دا گڑا ارے کہ دانا ہر ہیبت ہر خیال بحر آتا رکن آتے آ
نوشتہ مریم۔ یعنی ہر مصرعہ اسہ رکن، ارا رکن، مسہ رکن یا داکان زیات رکن آتے
آمرے ہجو فرق کس اف۔ داوڑ نوشتہ کنگ آ مصرعہ غاتے کی چٹک بھلنی نا فرق بریک۔
اودا رکن آتے آ نوشتہ کنگ نا زیبائی دادے کہ شاعر تینا نظم دے اسہ روانی کسے اٹ
خوانگ کیک۔ مثال کس:

”ای مزدور کسے اٹ“

کنا حید خوار یک غلہ مریرہ

کنا حید خوار یک ناچ مریرہ

کنا حید خوار ی تا سیجائے نے آ

کنا حید خوار یکو پروانے افک

کنا حید خوار ی تا احساس نے اف

کنا حید خوار یکو بی بے غمس دن

اُرا بنگلہ کی نی لفٹ سٹ ہنو کس

ہمو بنگلہ دے ای دو تھیٹ تھیٹ

اُرا تخت شاہی کی حاکم ہر سیک

ہمو تخت شاہی نا مزدور کسے اٹ

نی ناشتہ کی لکھ آتے دن خرچ کیسہ

کنا لنگڑی نا نے احساس افک

کچکا ک نادر ٹی سچی کنیرہ
کنیوہ ای هكل ولے سهب شام آ
کناجگ شکرے کنا جند نائے
نادہ منزل لابس داماڑی ہراکان
ناماڑی ناہر خشت خشت اٹ کناحق
ناماڑی دتر تیان کنا رنگ رنگے
ناماڑی مرو نیکی اژدہار وخت نس
کناجگ کنکن واجنت مروے
نے باور اگراف برک خوک دتخس
دادوتا کنا ہر تلفاتے دتخس
بہنت آ کنا پوتر وتے ہرک نی
ہرک ٹپ ٹپ آ کنا کوپہ غاتے
بہتچ آتے ہر نی کنا ریڑ ریڑ آ
برک ہر چناتا کنا بزگی نے
نہ اسکول بستہ نہ چارہ کتابے
نہ علم آن واقف نہ مسر ہنرمند
اگہ چارہ تو ٹھو کری نے او چارہ
ای مزدور نسے اٹ کئے شکرے خالد
ای مزدور نسے اٹ
ای مزدور نسے اٹ

(خالد زیب)

معری

نظم معری ہمو نظم نے ہرائی وزن او بحر آتا پابندی چٹ لازمی نے۔ اوقافیہ او
ردیف ناچو پابندی نس اف۔

شہید آتا زیبا غا اے کربلا
اے نا پاک تا ہر قدم نا بجا
ای دردی آنا قصہ نے چاوا ہم
ای محسوس کیوا نما ہر غم نے
ہمو حاکم آتے نی درگور کر
خلوکو اے خنک اوتا بغداد کئی
خدایا قدیر اُس رحیم اُس قہار
اینو جابر آتا حساب نس مرے
خدائی او اوتا عذاب نس مرے
ہرے ہر سوالی نا اندا سوال
(شہزاد غنی)

سانیت نظم

لفظ سانیت اٹلی زبان نالفظ نئے۔ ہرانا معنی ے ”چکنو شاعری نُس یا گوئڈو نظم نُس“۔ دائی کل 14 مصرعہ مریرہ۔ داچار جاگہ غامخوک مریک۔ اولیکو چار مصرعہ اسہ جاگہ ولد اچار مصرعہ اسہ جاگہ ولد اچار مصرعہ اسہ جاگہ او آخری ارا مصرعہ اسہ جاگہ۔ دانظم ٹی اسہ مکمل و سر حال او خیال نُس بیان مریک۔ ہرانا ارا بش مریرہ۔ اولیکو بش اٹ ہشت مصرعہ ٹی شاعر تینا سر حال نابنائے یک ولد ارا ٹیکو بش یعنی آخری شش مصرعہ ٹی سر حال نامعنی او مقصدے موناہتیک۔ سانیت نوشته کنگ کن اسہ فارمولائس جوڑ کرینو ہر اداوڑے ی

abab cdcd efef gg

دانا کل مصرعہ غاک اسہ وزن اٹ نوشته مریرہ۔ او شاعر نامرضی ے ہر اداوڑا نوشته کے۔ دانظم ٹی کل چار بند جوڑ مریرہ۔ اولی بند یعنی شروع ناچار مصرعہ abab۔ دائی داگڑا وضع ے کہ اولی او مسٹمی مصرعہ یعنی aa تینون ہم قافیہ مریرہ۔ ارا ٹیکو او چار ٹیکو مصرعہ bb تینون ہم قافیہ مریرہ۔ ولد ارا ٹیکو بند ٹی ہم ہنداوڑا جتاو قافیہ ہلوئی مریک۔ ہندا طریقہ اٹ cc ہم قافیہ او dd تینون ہم قافیہ ولد ارا مسٹمی بند ٹی جتاو قافیہ او ہنداوڑا یعنی ee تینون ہم قافیہ او ff ہم قافیہ او آخری اسہ مطلع نُس یعنی ہم قافیہ والا شعر نُس gg ہلوئی مریک۔ مثال نُس:

ای صحرا او جنگل دراف او تلار نٹ
نا خوشبو تا رند نٹ کرٹیک سفر ای
دا خلقی گدان آن محل آتا شار نٹ
اسہ دید لکن نا کہ مسوٹ بدر ای

امو کل جاگہ تے پٹاٹ نیکن
ہراڑے نی ملاسہ کنتون دلبر
اسیکہ برک دھڑکن آتے کنا بن
ہمہ سیل ننا موسم نٹ اُست ے خاخر

ای مایوس افٹ نہ کہ دم دروک اُٹ
خلوٹ پند نیکن اسہ پین عمر نُس
ای طوبے اُٹک نا ہے نا گنوک اُٹ
ای دم کشپرہ اچ اگہ ملپ نا ڈس

نے صحرا او جنگل دراف آن کشوٹ
نے نا شار ای کوئے کاف آن کشوٹ

(عمران فریق)

تروینی

تروینی مُہ مصرعہ صنف نئے۔ دانا اولیکو شعر تینے ٹی اسہ مکمل و شعر نُس
مریک ولدا مُسٹیکو مصرعہ نابنگ آن یا تو شعر ٹی اضافہ نُس مریک یا شعر نا اصلی معنی مونا
بریک۔ دائی تاکید لفظی زبان نازی آف بیرہ شاعری نا خیال نازی نئی۔ دانا
مُسٹیکو مصرعہ اسہ مضبوط چالا کو عیار مکارا و طریہ خیالی و گپ نُس تنگ کیک یا فقط اضافہ
نُس کیک۔ دا خیال نئے چٹ مکمل ہم کیک۔ او وخت نُس نیمہ غا خیالے درجک ہم۔

تروینی نامنہ مثال:

شار نئی بھلو جلوس نُس
تینا حق اکن بش مس
ای نا حق نئی توٹ
(افضل مراد)

نی کہ پاریس اسل نہہ کتوٹ
دژد سگاٹ ہر اسہ گام آ
اخہ وار نیکہ زندگی کسٹ
(غنخوار حیات)

مُر کرینو نئے دا تعلیم آن
موسم آک جمری آ خلق آتا
بارنن نن ہراڑے تختی
(عمران فریق)

تراپلی Triolet

Triolet ہشت مصرعہ نظم نئے۔ ہرانا فارمولا داوڑے:

ABaAabAB

دانا کل مصرعہ غاتا وزن اسٹ مریک۔ او شاعر نا مرضی کہ ہر اجر آ نوشتہ
کے۔ دا نظم ٹی کل چار مصرعہ مریرہ او ولدا ہندا مصرعہ غاک Repeat مریرہ۔
ABab دافتے ٹی پوسکنو یعنی جتاؤ چار مصرعہ بریرہ۔ ولدا اولیکو مصرعہ ”A“ چار میکو
مصرعہ ”A“ نا جاگہ غا بریک۔ ولدا آخر ٹی ہفت میکو مصرعہ ”A“ نا جاگہ غا نوشتہ
کنتنگ۔ ہندا وڑٹ مُسٹیکو مصرعہ ”a“، چچیکو مصرعہ غا Repeat مریک۔ ششمیکو
مصرعہ ”b“، نظم ٹی بیرہ اسہ وار بریک۔ دائی اسہ مکملو خیال نُس بند مریک۔ مثال نُس:

غمک نا کسفیر سنگت
انت نے پروا مروئے
دا کنا زی آ تڈگو
غمک نا کسفیر سنگت
دا کنا زی آ تڈگو
نی کروسک انت یاد
غمک نا کسفیر سنگت
انت نے پروا مروئے

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

معمایا چستان

داہمو صنف ۽ ھرائی شاعر اس ھندو ٻٽئیس نوشتہ کیک ھرائنا معنی اونا لفظاتے
آن صاف ملپک ولدا اونا معنی ۽ اونا تہہ آن کشوئی مریک۔ ھرادے ”معمایا“
پارہ۔ مثال ٺس:

اے بندغ تو عرش ٺ وفادارے دسکہ
خدا دا زمین ٺ وفادار اڦک

(عمران فریق)

زٺلیات

زٺلیات ھمو شاعری ۽ پارہ ھرائی اس ۽ مزہ فضولو قصہ ٺس بیان مریک۔
مثال ٺس:

کہ دے ٺس جنگل ٺ وختس اناٹ ای

نچر کر ٺوس داڑے وا خناٹ ای

لخت او خلککہ بس ھر اسٹ ۽

کہ گٹ ھم الکلکہ بس ھر اسٹ ۽

اس ۽ نت آ صفا گولنگ اسک

او گرو بیش ستون ھم جنگ اسک

او بیمار اسک ٺالہ کہ وختس

اونا گرو تو سگتی تو بخت ٺس

اونا بالاد ھم مچ ۽ پٹک ٺس

کرکیکہ چار دست پاوا چٹک ٺس

اچانک نختیان او دیم مسک

اس ۽ دے خلق ٺی باریم اسک

امر اودے الوسٹ پا بجا ٺی

تفنگ کن تا کہ جاہ الو ھرا ٺی

ای بنگٹ کسکنے بیمار اسک

مدام او ریک ٺی بس خوار اسک

امر ارمان کپر اے نچر کن

بل ٺس تھی ھے اے بد نظر کن

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

دا صنف آتے آن پد شاعری نا ایلو صنف آتا ذکر دا کتاب نا ”اٹمیکو شیخ“ ٺی مریرہ۔

ان شاء اللہ۔

حرکت: زبر، زیر، پیش، دافک حرکت پاننگرہ۔

ساکن: ہموحر فاک ہرافتے حرکت ”زبر، زیر، پیش“ مف۔

مقفی: ہمونوشت ہرائی قافیہ مرے۔

عروض: عروض ہموعلم ہرائی شعرے وزن نازی آنوشتہ کنگ ناسیغ رسینگ۔

حسن مطلع: ہرا تم غزل یا قصیدہ ٹی ارا مطلع مسر تو ارمیکو مطلع ہ حسن مطلع پارہ۔

حشواول: بحرنا چار رکن آن ارمیکو رکن ہ حشواول پارہ۔

حشو ثانی: بحرنا چار رکن آن مسٹیکو رکن ہ حشو ثانی پارہ۔

زواجین: ہمونظم یا شعر ہرا ارا بحر آنوشتہ مرے اودے زواجین پارہ۔

زحاف: بحر آتارکن تے ٹی حرف نئے ناکم کنگ اوودھفنگ ہ زحاف پارہ۔

عرض: بحرنا چار رکن آن آخری رکن ہ ”عرض“ ہم پارہ او ”ضرب“ ہم پارہ۔

سقم: شعر ٹی اسے ہندو گڑ اس ہرا شعرنا قواعد عروض آن خلاف مرے۔

زمین: بحر قافیہ اور دیف داہر مسٹ انگاتے اوار پین جاگہ کس استعمال کنگ ہ

”زمین“ پارہ۔

حرف روی: قافیہ نا آخریکو ہرا ہر وار Repeat مریک اودے حرف روی پارہ۔

تسکین اوسط: ہرا تم مسہ متحرک حرف اسے جاگہ مریرا وفاق نیام نا حرف ساکن کنگہ تو

اودے ”تسکین اوسط“ پارہ۔

ترصیح: ہر تو ما مصرعہ غاتے یا زیات لفظاتے ترتیب ترسا اسے وزن آنوشتہ کنگہ

”ترصیح“ پارہ۔

شاعری نا اصطلاحات اک

مصرع: شعرنا اسے سطرے مصرعہ پارہ۔

مطلع: مطلع لفظ طلوع آن پیش تمانے۔ غزل نا اولیکو شعر ہرا ازان غزل نا ہنا مریک

اودے مطلع پارہ۔ شعرنا ہر تو ما مصرعہ غاک ہم قافیہ مسر مطلع پاننگ۔

مقطع: مقطع نا معنی ”قطع کنگ“ نا ارے۔ ہرا تم غزل ہ ایسر کیرہ تو اونا آخریکو

شعر ٹی شاعر تینا تخلص ہ شانگ تو ہمو شعر مقطع پاننگ۔

قافیہ: لفظ ”قافیہ“ نا معنی رندی بروک۔ غزل اوایلو بھازانگا صنفاتے ٹی شعرنا

ایسری قافیہ آمریک۔ اگہ ردیف آن مسٹ یا بیدس ردیف آن لفظ کس

قافیہ گچین کنگا تو ولد اہمو لفظ نا ہم آواز آلو آتے بطور قافیہ ہلیرہ۔

ردیف: ردیف نا معنی ”ہلکی آسوار نا خیر آسوار مروکا“۔ شاعر ٹی ہر الفظ اک قافیہ غان

گڈ بریرہ اوفتے ردیف پارہ۔ ردیف ہر مصرعہ ٹی برے لازمی اف۔ اگہ کس

ردیف الک تو ولدہ غزل نا کل شعرنا تاہر ارمیکو مصرعہ ٹی ردیف بریک۔

ابتداء: بحرنا چار رکن آتے آن اولیکو رکن ہ ”ابتداء“ پارہ او ”صدر“ ہم۔

بحر: شعرنا وزن ہ بحر پارہ۔

تقطیع: شعرنا ٹکراتے وزن نا رکن آتے آتے ”تقطیع“ پارہ۔

ایطا: اسے قافیہ لفظی و معنی ہر تو ماوڑاٹ شعراٹ ہنگہ ”ایطا“ پارہ۔

ایطائے جلی: قافیہ لفظی و معنی درو شماٹ ہنگہ ایطائے جلی پارہ۔

اخفاء: اگر ساکن حرف آن گد متحرک الف کس برے اوالف لے مرننگ او اونا حرکت لے پدنا حرف لے تنگ اخفاء پاننگ۔

بیت: بیت ایہن مثنوی نا اسے شعر لے پارہ ولے بھاز انگا شاعراک غزل نا شعر لے ہم بیت پارہ۔

مصرع طرح: ہر اتم اسے مصرع کس گچین کنگ آن گد اوڑا شاعری مرے تو اودے مصرع طرح پارہ۔

آمد: ہر اتم ناگمان آن مصرع یا شعر کس ذہن ٹی برے اودے ”آمد“ پارہ۔

آورد: کوشش آن گد کس مصرع یا شعر کس نوشتہ کے اودے ”آورد“ پارہ۔

مطلع ثانی: غزل ٹی ہر اتم مطلع آن گد ایلو شعر نا ہر تو ما مصرع غاک ہم قافیہ مسر اودے ”مطلع ثانی“ یا ”زیب مطلع“ پارہ۔

تخیل: ہمو طاقت ہرانا کمک اٹ ہرا گڑاک خنگپسہ ولے نن اوفتے محسوس کینہ یا پین کسے محسوس کرفنہ۔

دارہ: ہمو گول انگا خط ہرا ٹی تہہ بہ تہہ وزن آک نوشتہ مریرہ۔

دیوان: اسے شاعر کسے نا نظم آتا مجموعہ ہرا ٹی کل حروف تہجی تیار دیف اسے شاعری مرے اودے دیوان پارہ۔

کلیات: اسے شاعر کسے نا چا نظم او تصنیف آتا مجموعہ کلیات پارہ۔

معاکات: اسے گڑاس یا حالت کس ہندن بیان کنگہ کہ قاری نا ذہن ٹی ہمو گڑا یا حالت نا اسے گچینو تصویر کس جوڑ مرے۔

صفت: صفت او ثناء کنگہ پارہ۔

موصوف: ہمو بندغ لے پارہ ہرانا صفت متنگہ۔

بیت الغزل: ہمو شعر ہر اسے غزل کسے ناکل آن جوان انگا گچین انگا شعر پاننگہ اودے ”بیت الغزل“ پارہ۔

تخلص: شاعر نا قلمی پن لے تخلص پارہ۔

نن شیشہ ے اونا اصلی درو شم اٹ ”شیشہ“ نوشتہ کینہ ”شیشا“ نوشتہ کپنہ۔

قافیہ نالفظا تا نیام اٹ کم از کم اسہ حرف سہ نامشترک متنگ لازمی ے۔ دا حرف اگہ آخریکو ے تو اونا مُست نا حرفاتے آ متحرک (زبر زیر پیش) متنگ ہم ضروری ے۔ مثلاً ”صنم“ نا قافیہ ”قلم“ مریک ولے ”جرم“ متنگ کپک۔ انتیکن ”صنم“ نا اولیکو ارا حرف متحرک ولے ”جرم“ نا اٹمیکو حرف ساکن ے۔ اگہ مطلع ٹی قافیہ ”شامل“ او ”کامل“ ہلنگا نو تو او فتنے کن ننے ہندا او لفظ نوشتہ کروئی ے دہنکہ ”حامل“ وغیرہ۔ نن ”شامل“ او ”کامل“ کن ”مشکل“ او ”قاتل“ ہلنگ کپنہ۔ داڑان قافیہ معیوب مریک۔ اونا وجہ دادے کہ نن مطلع ٹی تیٹ اعلان کرین کہ نن دا غزل ٹی دا وڑ و قافیہ ہلینہ۔ ”شامل“ او ”کامل“ والا ہر ا قافیہ اولیکو حرف جتا مریک پدنا ہر مُست انگا حرفاک ہمو وڑ سلیرہ۔

”ایطائے جلی“ او ”ایطائے خفی“ دا ایطائے شایگان نا ارا قتم اریر۔

ایطائے جلی ہمودے پارہ ہرائی قافیہ ارا پنوکو لفظاتے آن جوڑ مرے او ہرائی نن قافیہ نا اٹمیکو حصہ ے مُرکین تو او قافیہ کس سہ۔ دہنکہ ”ستم گرت بت گرت شنم“ پرئم۔

ایطائے خفی ہمودے پارہ ہرائی لفظ بلکل سئی ے ولے ہرانا آخریکو ارا مُستہ حرف تین تو مشترک مریر۔ دہنکہ ”آسان انسان“۔

دا گرتانا خیال مرے کہ ایطائے ہمو تم لازم مریک ہر اتم دافتنے مطلع ٹی استعمال کین۔ ”معمول یا معمولہ“ قافیہ نا ہمودرو شم ے پارہ ہرائی مطلع نا اسہ مصرعہ ٹی قافیہ مقرر مرے او اٹمیکو ٹی مرکب یعنی ردیف توں او ار مرے دہنکہ:

قافیہ اور دلیف

قافیہ

قافیہ نالفظی معنی ے ”رنداٹ بروکا“۔ شاعری نا اصطلاح ٹی قافیہ ہمو لفظاتے پارہ ہر اشعر نا آخری بریرہ۔ اور دلیف آن مُست قافیہ ہم آواز انگا لفظاتے پارہ۔ قافیہ معنوی حساب سٹ شاعری نا زیبائی ے ودقک۔ قافیہ نا ہم تواری نا سوبان خیالاک زیبا مریرہ۔

دہنکہ نن ہر اتم شعر کسے ٹی لفظ ”فریاد“ ے قافیہ ہلینہ تو ایلو شعر ٹی لفظ ”آباد“ ے ہلینہ، ولدا ”پاناڈ“ تو دہن انگا لفظاتے آن شاعری نا زیبائی پین ودھک۔ ”حرف روی“ حرف ردف“ حرف قید او حرف تاسیس“ دا کل حروف ے قافیہ پانگہ۔ فارسی ادبی علماء تا دا پانگہ کہ اگہ اسہ قافیہ کس ہلنگ تو ایلو مصرعہ نا قافیہ ”لفظ“ او ”معنی“ اٹ او وڑ مف۔

قافیہ نا شرط دادے کہ او ملفونی مرے یعنی ہر اتم نن غزل کسے نا قافیہ ے نوشتہ کینہ تو او قافیہ آواز اک بایدے اسٹ ایلو توں ملو ولے املا اٹ جتا مریر۔ بھاز جاگہ دہن مریک کہ قافیہ نا آواز اک جنگ گنیرہ ولے املا جتا ے تو دا خیال مرے کہ نن او قافیہ املا ٹی چو تبدیلی کس ہچنہ۔ او فتنے ہمودرو شم ٹی نوشتہ کینہ ہر او قافیہ پچار ے۔ دہنکہ اگہ مطلع نا اولیکو مصرعہ نا قافیہ ”دنیا“ ے تو اٹمیکو مصرعہ ٹی اگہ نن ”شیشہ“ ہلکن تو

ہر اتم اودے یاد کریں

نن ہو غانک فریاد کریں

حرف روی ہمو حرفے پارہ ہر ا قافیہ نا آخری برے دہنکے ”دلدار“ او ”یار“ ٹی ”ر“
ہے۔ حرف ردف قافیہ ”زمین“ او ”جبین“ ٹی ”نون“ حرف روی ہے او ”ی“ حرف
ردف ہے۔

ردیف

شاعری ٹی ردیف نا اسہ بھاز بھلو مقام نئے، اسہ بھلو حیثیت کس تنک۔
شاعری نازیبا ٹی آن بیدس ردیف خیال نازیبا ٹی ہم بھلو کڑ کس ادا کی۔ اینوا گہ
نن ہر دور نا گچین انگا غزلاتے جتا کین تو نئے تقریباً کل غزلاک ردیف والا ملرہ۔
ردیف نالفظی معنی ”بہی سوار نا خیرے سوار مروکا بندغ“۔ اصطلاح شاعری ٹی ردیف
ہمولفظ یا لفظاتے پارہ ہر ا قافیہ غان گڈ بریرہ۔ ردیف نابلد کننگان قافیہ نا حیثیت ہم
بدل مرک۔ جوان انگا ردیف آن شاعری نا ترنم اٹ زیبا کس تیٹ ودھک۔
”ردیف حاجب“ ہمو ردیف ہے ہر ارا قافیہ نا نیام اٹ بریک۔ یعنی ہر اشعراٹ ارا
قافیہ وارا ردیف مریر اودا فتنے آن اولیکو ردیف ہے ہر ا ہر تو ما قافیہ غانا نیام اٹ
ساڑی ہے اودے ”ردیف حاجب“ پارہ۔

تقابل تدیف: مطلع آن بیدس ردیف ہے شعر نا اولیکو مصرعہ ٹی ہنگ نا اجازت
اف۔ اگر ردیف نا حصہ کس اولیکو مصرعہ ٹی بریک تو پرواہ کیک۔ ہر اشعراٹ ردیف
مرک اودے ”مردف“ پارہ۔ او ہر اشعراٹ ردیف مفک اودے ”غیر مردف“ پارہ۔

”سبق“ نمکن آسان کننگ نا خاطر ان نم تو بیرہ قافیہ اور ردیف نا تعرف
کننگا نے۔ دافنا ذی آرٹیکو بش ٹی سرجی اٹ گپ مرو۔

تشبیہ و استعارہ

تشبیہ

اسہ گڑاے ایلو گڑا نا جاگہ غاننگ۔ اسہ گڑا سے نا ایلو گڑا توں مشابہت
کننگ اودے ایلو گڑا نا مثال تنگہ ”تشبیہ“ پارہ۔

تشبیہ شاعری نازیبا ٹی پین گیشتری پیک۔ شاعری نا حسن ہے زیات
کیک۔ تشبیہ نا مثال شاعری ٹی ہندن ہے دہنکے زیبا و مسٹر کسے ناخن تے ٹی کچل۔ اونا
جوڑتے آسرخ اونا دوتے آحنام۔

مشبہ: ہر ا تشبیہ تنگہ اودے ”مشتبہ“ پارہ۔

مشبہ بہ: ہر ا گڑا توں تشبیہ تنگہ اودے ”مشبہ بہ“ پارہ۔

وجہ تشبیہ: مشابہت نا وجہ اونا سوب ہے ”وجہ تشبیہ“ پارہ۔

تشبیہ نا مثالاک

☆ بالادنا تشبیہ غاک۔

صنوبر۔ نہال۔ شک۔ کری۔ شپارک۔ اوپین پین۔

☆ چرینگ نا تشبیہ غاک۔

چرک۔ سبک رفتار۔ گروک۔ خرم۔ اوپین پین۔

☆ پڑہ غانا تشبیہ غاک۔

زباد۔ شام۔ عذر۔ مگم۔ مشک۔ اوپین پین۔

☆ کجک ناتشبیہ غاک۔

زنجیر۔ سنبل۔ خنجر۔ لام۔ تار تار۔ دوشہ۔ اوپین پین۔

☆ چہرہ ناتشبیہ غاک۔

مہتاب۔ چراغ۔ گل۔ صُحب۔ طُور۔ دے۔ چانڑدہ ناطوبے۔ شمع۔ اوپین پین۔

☆ پیشانی ناتشبیہ غاک۔

نوک۔ سہیل۔ آدینک۔ ڈغار۔ فرش۔ اوپین پین۔

☆ خال ناتشبیہ غاک۔

دانہ۔ ٹک۔ داغ۔ خوار۔ نغینہ۔ اوپین پین۔

☆ بروانک آتاتشبیہ غاک۔

شمشیر۔ خنجر۔ کمان۔ نوک۔ محراب۔ زمغ۔ اوپین پین۔

☆ خن ناتشبیہ غاک۔

بادام۔ جام۔ بدّو۔ زگس۔ ساغر۔ استار۔ اوپین پین۔

☆ لُخ ناتشبیہ غاک۔

صراحی۔ دستہ۔ اُچ لُحی۔ بانز۔ اوپین پین۔

☆ بائس ناتشبیہ غاک۔

قلم۔ تیر۔ الف۔ شینک۔ شیفک۔ اوپین پین۔

☆ جوڑ ناتشبیہ غاک۔

یا قوت۔ زراب۔ انار۔ شکر۔ کوثر۔ اوپین پین۔

☆ دندان ناتشبیہ غاک

گوہر۔ انجم۔ دُر۔ موتی۔ کچھک۔ اوپین پین۔

استعارہ

استعارہ نالفظی معنی وام ہلنگ نائے۔ یعنی اسے گڑا سے ناحقیقی معنی ے مُر کنگ او اونا جاگہ غا اونا بدلہ ٹی مجازی معنی کس ہنگ۔ استعارہ شاعری ٹی ہندنے دہنکہ نیارٹی خیسن تون۔ استعارہ اوتشبیہ نافرک دادے کہ ہر اتم تشبیہ ٹی زیادتی تون او اراسہ گڑائے پین گڑائے پانگہ یعنی اوٹی پین زیاتی ہنگہ۔ ہر اشاعری ٹی استعارہ متو او ہندن مریک دہنکہ ٹی بے مف۔ استعارہ ناچار رکن و۔

مستعار منہ مستعار لہ۔ مستعار بہ۔ وجہ جامع

مستعار منہ: تشبیہ ٹی دہنکہ مشبہ بے یعنی ہر اگڑا غان ہر اگڑائے تشبیہ تنگہ۔

مستعار لہ: تشبیہ ٹی دہنکہ مشبہ بے یعنی ہر اگڑائے تشبیہ تنگہ۔

مستعار بہ: ہمولفظ ہرانا معنی مشبہ بے ٹی ساڑی ے۔

وجہ جامع: وجہ جامع یعنی وجہ تشبیہ ہر اہیت ٹی تشبیہ تنگہ۔

داسا داہناتے آن معلوم مریک کہ استعارہ نا کاریم تشبیہ ٹی مبالغہ کنگ

زیادتی کنگ نائے۔ مبالغہ نا Defintion دادے کہ اسہ ہیت کس زور اٹ بھلن

کنگہ۔ ہیت ٹی رنگ شاغنگ۔ مبالغہ نامہ قسم و۔

تبلیغ اغراق غلو

تبلیغ: ہمو مبالغہ ہر عقل او عمل ہڑتو ماتے اٹ ممکن مرے۔

اغراق: ہمو مبالغہ ہر عقل ہٹ ممکن مرے وے عمل ہٹ آخا۔

غلو: ہمو مبالغہ ہر انہ کہ عقل ہٹ ممکن مرے نہ کہ عمل ہٹ۔

مناسبات

مناسبات ہر ادے خواص ہم پارہ او Properties ہم۔ مناسبات نا شاعری ٹی بھلوکاریم او حیثیت نئے۔ ہر شاعر تون داناڈی ساڑیمریک او نا شاعری تیٹ جوان انگامعیار آسرمریک۔ شاعر نئے کن دافتا یادکننگ اسٹل لازمی۔ پختہ او سنجیدہ انگا شاعری کن دافتا شاغنگ لازمی۔ مناسبات آک بھاز آدروشم اورنگ آتے ٹی و عشق او حسن آن ہلیس انبیاء تے اسکان کل تا مناسبات آک جتا و۔ دافتا ذکرے داسا کینہ۔

مناسبات زیبائی

نازا، ادا، نخرہ، حیا، دلبری، دلربائی، جلوہ، وعدہ، خلائی، غرور، دھوکہ، تنگ، نمائش، بے رحمی، رقیب، شوخی، اوپین چندیک۔

مناسبات عشق

غم، فریاد، داؤ، پریشانی، بے تابی، بے توانی، ہو غنگ، منت، زاری، خواہش، انتظار، بے قراری، حیرانی، جنون، آوارگی، دعا، محو، نیک، تنیائی، اوپین پین۔

مناسبات غریبی

صبر، ہمت، عبادت، نماز، حقیقت، توکل، یقین، رضا، فکر، حق، سوچ، تصور، قول و قرار، وعدہ، شریعت، استغفار، اوپین پین۔

مناسبات خواہش

سختاوت، شان، شوکت، ہستی، عزت، دلیری، گلہ، عدالت، مہربان، رحم، محفل، زیب، زینت، ساز و سامان، وقار، اوپین پین۔

مناسبات پھر

پڑی، جھمر، گروک، سیلاب، گندار، شبنم، گرداب، لچ، تر ونگڑ، ساتو، پین پین۔

مناسبات آدم حوا

سجدہ، مش، نابت، عزرائیل، روح، جنت، خاخر، غلہ، چمن، گناہ، اوپین پین۔

مناسبات نوح

طوفان، کشتی، مش، مار، سمندر، زائفہ، اوپین پین۔

مناسبات ابراہیم

خلیل اللہ، قربانی، کعبہ، گلزار، اسماعیل، بیت آک، تعمیر، مہمان نوازی، اوپین پین

مناسبات یونس

مجھی، دراف، تارمی، دریا، کدو، اوپین پین۔

مناسبات خضر والیاس

دریا، بحر، رہنمائی، کشتی، اسکندر، آب حیات، اوپین پین۔

مناسبات یوسف زلیخا

یعقوب، کھور، سوداگر، مصر، بازار، تیغ، غلام، زندان، عزیز، بخا، بلہ، گرٹک،

دشت، اوپین پین۔

مناسبات موسیٰ

تابوت، کلیم، بنی اسرائیل، مصر، فرعون، توریت، عصا، (لٹ) طور، معراج،
شجر، دیدار، جلوہ، تجلی، قارون، خزانہ، اوپین پین۔

مناسبات داؤد

زبور، توار، مومن اوپین پین

مناسبات سلیمانی

تہو، ہڈ، جلو، مورینک، بلقیس، پری، ملغ اوپین پین۔

مناسبات عیسیٰ

روح اللہ، ابن مریم، دم، انجیل، مرض، شفا، علاج، زندہ، سولی، آسمان، نصاریٰ،
خرعیسیٰ، پنجہ، اوپین پین۔

مناسبات حج

حرم، احرام، لبیک، طواف، قربانی، صفا، مروہ، ابراہیم، حجر اسود، حجازی، حاجی،
غلام، مکہ، مدینہ، زم زم، اوپین پین۔

مناسبات بت خانہ

صنم، بت، تصویر، بت کدہ، بیت الصنم، بت پرستی، اوپین پین۔

مناسبات مہ کدہ

پیالہ، شیشہ، ساغر، جام، مہ خانہ، شراب، نشہ، ساقی، پیانہ، مست، رند، گلاس، شیخ،
واعظ، چک، اوتاڑ، زاہد اوپین پین۔

مناسبات فرحاد شیرین

خسر، پرویز، شار، نہر، منش، کوہکن، تہتہ، رانی، اوپین پین۔

مناسبات قیس اولیلیٰ

مجنون، لیلیٰ، دشت، صحرا، غریبی، درخت، لاغری، ناز، مکتب، غزال، پٹ،
ریکستان، دشت اوپین پین۔

مناسبات ہاروت ماروت

بابل، سحر، جادو، آسمان، زہرہ، اوپین پین۔

مناسبات گل بلبل قمری

گل، باغ، خار، فرہاد، نالہ، آشیانہ، چمن، درخت، شاخ، اوپین پین۔

مناسبات شمع او پروانہ

شمع، محفل، چراغ، ہو غنگ، منجنگ، پروانہ، موم، شام، اوپین پین۔

خلیل ابن احمد

انسانی زندگی ٹی علم اوفنون ناترتی ناتارخ اول زمان آن شروع ارے کہ
ایونادے اسکان ہر دور ٹی اللہ رب العزت علم نئے کن علم آتا ایجاد کن عالم نُس گچین
کرینے۔ اوکان گڈ ایلو بند غاک او علم آن مستفید مرسا اودے آلم اٹ تالان کرینو۔
ایلو علم آتا وڑ عروض نا علم اللہ رب العزت نا حکم اٹ اسے عالم بزرگ نئے ناز ریعہ یٹ
ایجاد مس۔ ہرانا پین خلیل ابن احمد نئے۔

خلیل ابن احمد ۱۰۳ھ او ۷۳۱ء ٹی ودی مس۔ خلیل ناباروٹ علماک نوشتہ
کیرہ کہ اوچنکی آن علم اودب نا گڑا تے ٹی شوق تنحا کہ۔ اونا طبیعت ٹی ادبی ذوق
نُس اس۔ تینا وخت نا استاد او علماتے آن رہنمائی ہلسا بھاز کم وخت ٹی ادبیات ٹی
اسے جوانو مقام نُس دُوی کرے۔ علم لغت آ اسے گچینو کتاب نُس نوشتہ کر سا خلیل عربی
لغت ناتدوین اوترتیب نئے اسے جوانو درو شم نُس تس۔ دافتے آن گڈ خلیل شعر العرب
نا امام گچین کننگا۔

خلیل نازندگی ناباروٹ نوشتہ کیرہ کہ اوبصرہ ناسہ گدان نئے ٹی رہیگا کہ۔ اونا
جیب ٹی ارا پیسہ ہم متوک و لے اوڑان مستفید مروکا ک علم اٹ بھاز پیسہ کٹار۔ خلیل
ابو عمر دین العلاء ناشا گردی نئے ہم کر یکہ۔ داڑتون اوار علم نا ہر شعبہ ٹی مہارت تنحا کہ۔
تینا وخت نا اللہ اوسنت ناسہ بھاز بھلو عالم نُس چاننگا کہ۔

خلیل ناذہانت ناقصہ نُس کر سا علماک لکھانو کہ خلیل نادور ٹی اسے بزرگ نُس
خن نادوا جوڑ کر یکہ۔ اوداونا دُو آن ہر بندغ شفا خنا کہ۔ اسے ہندو وخت نُس بس کہ
مریضاک بھاز مسر اودوا جوڑ کروکا بزرگ دادنیاغان رخصت کر یس تو آخر خلیل ہمو
دواوالا بوتل نئے ہرا ٹی بزرگ دوا شانا کہ مریض آتے تسکہ اودے گند کشا۔ او بوتل نا
گند آن ہمو گڑا تے ہرا دوا ٹی استعمال مسرہ اسٹ اسٹ نئے درست کرے او ہمو کل
آن دوا جوڑ کرے۔ آخر ہندامس کہ مریضاک شفا یاب مسر۔

علم العروض نا ایجاد نا قصہ ٹی علماک پارہ کہ ہر اتم خلیل مکہ معظمہ آ سر مس تو
اللہ غان دعا کرے ”یا اللہ نی کنے اسے ہندو علم نئے نا خواجہ کر ہرا کنے آن مُست کسے
نصیب متنے“۔ آ خردامس کہ اللہ رب العزت نابارگاہ ٹی خلیل نادعا قبول مس۔ ولدہ نا
ہندامس کہ اسے دے خلیل ٹین ٹبر نا بازار آن گدرینگا کہ اتفاقاً اونا خف تے ٹی
کدینہ ناتوار لگا۔ خلیل موسیقی ناباروٹ مالو آن چانندار اس۔ موزوں طبیعت نئے نا
خواجہ ہم اس۔ ہندا خاطران کدینہ ناتوار اونا خف تے ٹی موزوں او طریقہ نئے ٹی
لگا کہ۔ ہندا توار آن اودے محسوس مس کہ ہراوڑ علم تصریف ٹی کلمات آ تا وزن (ف،
ع، ل) ”فا، عین اولام“ ٹی ظاہر کننگا نے تو بایدے دانا وزن ”فعلن“ مرے او آخر
ہندا وزن تجویز کننگا۔ داڑان خدا ناداشان ظاہر مر یک کہ او ہمداد بھلا علم نابنیادے
کدینہ ناتوار اٹ تنحا۔

خلیل نئے لگا کہ نغمہ نا آواز کن وزن تجویز کننگا انتے کہ نغمہ غاک مالو آن
موزوں وڑٹ برساؤ۔ ہندا خاطران اوعرب شاعر اتے آن اوفنا کلام آتے ہلسا گچ

کر سا کرے او او فتا کلام آتے آن وزن تے تجویز کرے۔ او آخر پانزدہ بحر مون آ
ہیس۔ او ہنداڑے ”علم العروض“ نا بنیاد مکمل وڑٹ تخنگا۔ خلیل بن احمد ۷۰ھ،
۸۷ھ ٹی داد نیا غان رخصت کرے۔

خلیل بن احمد نا تصنیف آتے ٹی ”کتاب العروض“ کتاب الشواہد کتاب
القطر والشکل کتاب النغم کتاب العوالم او پین کتاب آک او اراریر۔

ضرورت علم العروض

سوال داودی مریک کہ اگہ علم العروض آن مُست شاعرک شعر نوشتہ کرینوا
ہم گچینو صحیح وڑٹ تو علم العروض نا انت ضرورت؟۔

دانا ورندی آن مُست ای داپا وکہ داہیت ٹی چو شک نس اف کہ علم العروض نا
تدوین او ترتیب آن مُست اہل عرب جاہلیت نا زمانہ اسلام ناہنگ آن مُست ذوق
صحیح آ وزن ناسی او غلط نا فرے کشارہ۔ او وخت نا بھلا سوب دا اس کہ عربی زبان
عجمیت تون او ارالو۔ او وخت نا بند غاک طبعی مذاق کن شعر پاریرہ او سی پاریرہ۔ آخر دا
مس کہ عرباک عجمیت یعنی عجم تون او ار تمار او خالص عربی او فتنے آن گوہنگ۔ خدا نا دا
شان مس کہ اولیکو صدی نا ختم متنگ تون خلیل و دی مس۔ علم العروض ے ایجاد کرے۔
ہرا کہ ساڑی آ وخت ٹی علم ادب نا اہمو جزئے۔

علم العروض نا ایجاد او مقبولیت آن گڈ بھازا بھلا پنی آ شاعر اک دا علم نا ذی آ
اعتراض کریر۔ دا علم ے غیر ضروری قرار تئسر۔ او دا پاریرہ کہ اگہ شاعر اک موزوں او
طبیعت نس تخرہ او سی ذوق نا حامل او تو او فتنے کن دانا انت ضرورت۔ اسہ جاگہ نس ابو
فراس فرزوق دا قول ے پانک کہ ”مخلوق ہر اتم خنا کہ ای پن نس کٹاٹ او بھلو مقام نس
حاصل کریٹ تو کنا چیر گنج آن بش مُسر او کنے کم لائح پانگ کن عروض نا خواننگ او
ہیل کنتگہ شروع کریر“۔ ابن جاج بغدادی علم العروض آن نفرت کر سہ پانک

ترجمہ: ”مستفعلن فاعلن فاعلن

دا کل اریک فضول“

انتے کہ خلیل ابن احمد آن مُست ہم مخلوق شاعری کرینے او شعر پارینے۔“

بہا الدین سبکی پانک ”اگہ کس نا طبیعت سلیم حامل ے یعنی وزن نا فرق ے

پومریک تو علم العروض نا کنڈ آ متوجہ متنگ اونا طبیعت ے پریشان کیک۔“

عبداللہ الیاس خطیب نا قول ارے کہ ”علم العروض اسہ سمندر نئے۔ ہرائی

مخلوق ڈبی خلک اوا ونا ذی آ حادثہ غاک بریرہ۔“

داسا دا کل پاروکا پیتا تے آن گڈ دا ہیئت مونا بریک کہ اگہ اسہ بندغ نس

موزوں طبیعت نس تنک توانت اوڑ کن ضروری ے کہ علم العروض اٹ تینے سرگڑ دان او

پریشان کے؟۔

ورندی دادے کہ اینونا دورا و مُست نا دورا اٹ اسہ بھاز بھلوفرک نس ارے۔

ارٹمیو گپ دا کہ عربی زبان ٹی اویلو زبان تے ٹی ہم بھلوفرک نس ارے۔ ساڑی وخت

آن کئی صدی مُست آن علم العروض نا دور شروع ے۔ اے دور پین اس کہ علم العروض

ادب نا جز نس اس۔ داسا ادب نا اولیکو جز علم العروض ے۔ اگہ زمانہ تون ہم گام مروئی

ے تینا ادب ے ایلو ادب آ تون اوار سفر کرفوئی ے توننے ادب نا خواستاتے قبول

کروئی مریک۔ داسا ہم براہوئی ادب ٹی نیمہ غان زیات شاعراک علم العروض آ

شاعری کپسہ۔ اوفقا اسہ وجہ دادے کہ اوموزوں طبیعت نس تخرہ۔ ولے بھاز ہندو شاعر

او ہر اصحیح ذوق نا خواجہ افس گڑ اوا امر کیہ؟۔

علم العروض آن شاعر بحر او وزن نا پہچان ے کیک۔ ہراڑان شاعری

آسان مریک۔ علم العروض ہیل کنگ آن گڈ شاعر کس نا محتاج مفک۔ اوئی

Confidence ودی مریک۔ اوتینٹ تینا تخلیق نا زوری تے درست کنگ کیک۔

ہرا شاعراک موسیقی آن واقفیت تچسہ اوفتے کن عروض تو چٹ لازمی ے۔ ایلو امو ہر

شاعر کن ضروری ے ہرا دا زمان تون اوار سفر کنگ خوانک۔ امو شاعر آک ہرا علم

العروض آن بغیر شاعری کیرہ اوفتے دا دور بلکہ اچڑا پاپ ولے اینونا ادبی حالات آک

دا پارہ کہ بروکا دورا وفتے معاف کپرو۔ تینا خواری او تخلیق آتے تاحیات زندہ تنگ کن

دا چٹ ضروری ے کہ کن شاعری نائن ے تینائی کین اوا ڈاکاریم کین۔ اگہ کن ایلو

ادب آتین داخہ متاثر مرینہ کہ اوفقا صنف آتے قبول کینہ اوفقا شاعری تے تینا زبان

نٹ مٹ کینہ اوفتے دا دایتہ توفن نا وخت آنن اوفتے انت ے ہر پنے۔ علم العروض

آن انکار کنگ نا زوری نا اسہ پاش اوشوت نئے۔ ہرا شاعر شاعری نا معیار اسکان

بتنگ خوانک اوڑ کن ضروری ے کہ او شاعری نائن آن واجب مرے نہ تو دا دور کئی ہر

بندغ شاعر نئے۔

عروض نا تعریف

عروض ہمو قوانین نا مجموعہ ے پارہ ہرانا پابندی آن کن موزوں او غیر

موزوں یعنی وزن ٹی نوشتہ مروکا او پنوک آ شاعری نا نیام اٹ فرق ے پُہہ مرینہ۔ دا

علم نا موضوع ”شعر“ ے۔

عروض ناوجہ تسمیہ

”عروض“ دا علم نا پین امر تھنکھ؟۔

دانا ورنندی ٹی باز آ علماک بھاز آ وجہ غاتے نوشتہ کرینو۔ ولے ہرا ارا سوب حقیقت آن
مچہ بھاز خر کو اودا وڑو۔

۱۔ عروض نا بنیادے خلیل مکہ ٹی تنخا۔ او مکہ نا اسہ پن ”عروض“ کس۔ بلکہ ہندا
وجہ غان خلیل دانا پین ”عروض“ تنخا۔

۲۔ عروض نا معنی معروض نا ہم ارے۔ معروض ہمو ہرا نا مونا شعر پیش مریک
بلکہ ہندا وجہ غان دا علم نا پین ”عروض“ تھنکھ۔

بحر آ تا عدد آک

عرب نا شاعر آ تا شاعری تے خواننگان گڈ خلیل ابن احمد پانزدہ بحر جوڑ
کرے۔ داہیت آ ہم اتفاق کننگا کہ دا پانزدہ بحر آن پین بحر ہم جوڑ مریک۔ ولے
انصاف دادے کہ خلیل نا ایجاد کروکا بحر آتے آن بیدس ابوالحسن اخفش ہرا کہ بحر
متدارکے مونا پیس اوادکان پدا وختا پین بحر تجویز کنکتو۔ ولے عرب آتے آن
گڈ فارسی اوار دوا دب آن سفر کر سا آ خر بحر آک پانزدہ غان نوزدہ مسر یعنی

- ۱۔ خلیل ابن احمد نا ایجاد کروکا بحر آک ۱۵
- ۲۔ ابوالحسن اخفش نا ایجاد کروکا بحر ۱
- ۳۔ بزرجمہر قتی ایرانی نا ایجاد کروکا بحر ۱
- ۴۔ مولانا یوسف نیشاپوری نا بحر آک ۲

دانا نوزدہ بحر ٹی ہفت مفرد و بحر و۔ اودا نوزدہ مرکب بحر۔ مفرد ہمو بحر اتے پارہ
ہرا اسہ رکن نا تکرار آن جوڑ کننگا نو۔ مرکب ہمو بحر اکو ہرا فتنے ٹی جتا و رکن استعمال
مسنے۔

مفرد بحر اک

بحر ناپن	رکن ناپن	کیفیت	ایجاد کروک
بحر ہزج	مُفَاعِلُنْ	سالم	خلیل ابن احمد
بحر زجز	مُسْتَفْعِلُنْ	سالم	خلیل ابن احمد
بحر زمل	فَاعِلَاتُنْ	سالم	خلیل ابن احمد
بحر متقارب	فَعُولُنْ	سالم	خلیل ابن احمد
بحر کامل	مُفَاعِلُنْ	سالم	خلیل ابن احمد
بحر وافر	مُفَاعِلَتُنْ	سالم	خلیل ابن احمد
بحر متدارک	فَاعِلُنْ	سالم	ابوالحسن اخفش

مرکب بحر اک

بحر ناپن	مصرعہ غاتا وزن	ایجاد کروک
بحر منسرح	مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ	خلیل بن احمد
بحر مضارع	مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ	خلیل بن احمد
بحر سرلیج	مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ	خلیل بن احمد
بحر خفیف	فَاعِلَاتُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ	خلیل بن احمد
بحر مجتث	مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ	خلیل بن احمد
بحر مقتضب	مَفْعُولَاتُ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ مُسْتَفْعِلُنْ	خلیل بن احمد

بحر طویل	فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ	خلیل بن احمد
بحر مدید	فَاعِلَاتُنْ فَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلُنْ	خلیل بن احمد
بحر بسیط	مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُنْ	خلیل بن احمد
بحر جدید	فَاعِلَاتُنْ فَاعِلَاتُنْ مُسْتَفْعِلُنْ	بزرگ چہر قتی ایرانی
بحر قریب	مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ	مولانا یوسف عروضی
بحر مشاکل	فَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ	مولانا یوسف عروضی
مفرد او مرکب بحر اک کل سالم درو شمی نوزده و ولے ہر اتم زحافات		
استعمال مریک توہر بحر آن چندی پین بحر جوڑ مریک۔ داوڑن تون کل بحر آک صد		
آن ہم زیات مریرہ۔ زحافات آ تا ذکر مونی بریک۔		

بحر آک امر جوڑ مریرہ

مفرد او مرکب بحر آتا پن تے اوقار کن آتے خوانگ آن پدن داسا دا
گڑائے ہرانہ کہ بحر آک امر جوڑ مریرہ۔

ارکان دہگانہ ٹی اسہ قسم نارکن آتا تکرار یا ارا قسم نارکن آتا اوارى آن
بحر آک جوڑ مریرہ۔ دافنامہ قسم و۔

۱۔ اسہ رکن واحد نامقرر انگا تعداد آسر منگ آن ہرا بحر جوڑ مرے تو دہن انگا
رکن نے ”بسیط“ پارہ۔

مثلاً: فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ (بحر متقارب مثنیٰ سالم)۔

۲۔ اگہ اسہ رکن پنج حرفی او اسہ رکن ہفت حرفی تے تو دافنے مقرر انگا تعداد
اسکان دنگلہ تو دہن انگا رکن نے ”مثنیٰ مخالف بہ کم“ پارہ۔

مثلاً: فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ (بحر طویل مثنیٰ سالم)

۳۔ ہمو رکن آک ہر افا اوارى آن حرف آتا تعداد تو اسٹ مرے ولے کیفیت
جتا مرے دہنکہ اسہ رکن مجموعی او ایلو رکن مفروقى مرے تو اودے ”مثنیٰ مخالف بہ
کیف“ پارہ۔

مثلاً: مُفَاعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ (بحر مضارع مثنیٰ سالم)۔

داسان ”مثنیٰ مخالف بہ کیف“ او ”مثنیٰ مخالف بہ کم“ نا بحر آتے ترتیب

اٹ نوشتہ کینہ۔

داسہ بحر ”مثنیٰ مخالف بہ کم“ نئی و۔

۱۔ بحر طویل: فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ

۲۔ بحر مدید: فَاعِلًا ثُنْ فَاعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ فَاعِلُنْ

۳۔ بحر بسیط: مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلُنْ

داسا ہمو بحر آک ہرا ”مثنیٰ مخالف بہ کیف“ ٹی او

۱۔ بحر جدید: فَاعِلًا ثُنْ فَاعِلًا ثُنْ مُسْتَفْعِلُنْ

۲۔ بحر قریب: مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ

۳۔ بحر مشاکل: فَاعِلًا ثُنْ مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ

۴۔ بحر سرلیج: مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولًا ثُ

۵۔ بحر منسرح: مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولًا ثُ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولًا ثُ

۶۔ بحر خفیف: فَاعِلًا ثُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ

۷۔ بحر مضارع: مُفَاعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ

۸۔ بحر مقتضب: مَفْعُولًا ثُ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولًا ثُ مُسْتَفْعِلُنْ

۹۔ بحر جث: مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاعِلًا ثُنْ

رکن آتا اجزا ک

وزن نا لغوی معنی اندازہ پیمانہ۔ تقطیع نامعنی ٹکر ٹکر کنگ اصطلاح عروض ٹی ارا کلمہ غاتا حرکت و سکون نا برابر منگے ”تقطیع“ پارہ۔ تقطیع ٹی حرکت آتے حرفاتے فرق نا لحاظ کنٹپک۔ دہنکے بلبل، دل دل، پلپل، داکل وزن ”فعلن“ ٹی و۔ اگہ حرکات او سکانات زبان آن سواپین عضو مثلاً ”خن، دوتے ٹی ظاہر کننگر تو اودے ”اشارہ“ پارہ۔ اگہ حرکت او سکون ”آواز بھلا حروف نا تو ارا نا صورت ٹی مریتو اودے ”ایقاع“ پارہ۔ دہنکے شعر پاننگان مست گنگنا نفسہ تو اراے راگ بنا دُہن اٹ ہنتنگ ایقاع موسیقی نا موضوع لے اے او اگہ ہندا تو ارا حرف آتا صورت اٹ مرے تو اجزاء پاننگ۔

جز بنا جمع اجزائے۔ حرکات سکانات تقطیع نا اسے جا اواری ٹی ہر لفظ جوڑ مریک اودے اصطلاح عروض ٹی جز پارہ۔

شعری حروف او حرکت اک اولیکو جز اکو۔ شعر نا مولفات حروف او متحرک او ساکن آک ارمیکو جز اکو۔ دافتا باروٹ نصیر الدین طوسی پانک ”حرکات او سکانات آتا مرکب متزگان ہر اکلمہ جوڑ مریک اودے جز پارہ۔ دانامسہ قسم و۔

سبب و تد فاصلہ

کم از کم ارا اجزا او زیات آن زیات مسٹ نا او ارا مننگ آن ہر لفظ جوڑ

مریک اودے اصطلاح عروض ٹی ”رکن“ پارہ۔

بیت او ارکان آتا وجہ تسمیہ

بیت عربی زبان ٹی اراے پارہ۔ لفظ بیت بیوت آن پیش تمانے۔ ہرانا معنی نن گدریفنگ نائے۔ او اراے ہندا خاطر آن بیت پارہ کہ عموماً اوڑے نن گدریفنگک او مخلوق بالخصوص ہندو جاگہ کس نن گدریفنگ ہراڑے ارا مرے۔ ہندا مناسبت اٹ عربی ٹی ”شعر“ اے بیت پارہ۔ (بیت یعنی شعر نا جمع ابیات اے)۔

ہیت نا مقصد دادے کہ ہر بیت یعنی ارا کن ارا پلہ ٹی و دروازہ ضرور مریک۔ ہندا رعایت آن بیت یعنی شعر نا ہم ارا پلہ مریرہ۔ ہر پلہ نا پن مصرعہ تخنگانے۔

عرب ٹی اراک زیادہ تر خیمہ مسٹو ہندا سوبان بیت یعنی شعر نا ہر جز او مصرع نا ہر رکن نا ہندا مناسبت اٹ پنک تخنگانو۔ دہنکے ”سبب“ بمعنی ”چٹ“ او تد بمعنی ”کھوٹی“۔

علم العروض نافن ٹی خلیل ابن احمد ”علم صرف“ بنا پیروٹی اے کرینے ہندا خاطر ان ارکان عروض نابنائے ہم ہندا حرفاتے آتخانے۔ یعنی ”ف، ع، ل“۔

ارکان اصول سہ گانہ

سبب و تد فاصلہ

ہندا ارمیکو اجزا اکو۔ داکل جزا تا ارا پین قسم و۔ ہر افا تفصیل داوڑارے۔

اسباب

سبب خفیف: سبب خفیف ارا حرفی کلمہ ے پارہ۔ دائی اولیکو حرف متحرک او اٹمیکو ساکن مریک۔

مثلاً: بر، گن، ان، اُش، غل۔

سبب ثقیل: سبب ثقیل هموارا حرفی کلمہ ے پارہ ہرائی ہڑتو ما حرفا ک متحرک مریر۔ مثلاً: خت۔ دمہ۔ بر۔

اوتاد

۱۔ وتد مجموع: وتد مجموع همومسہ حرفی کلمہ ے پارہ ہرائی اولیکو ارا حرف متحرک او مسمیکو ساکن مریک۔ مثلاً: جزا، وفا، ستم، برک۔

۲۔ وتد مفروق: وتد مفروق همومسہ حرفی کلمہ ے پارہ ہرائی اولیکو او مسمیکو حرف محترک او نیام ناساکن مریک۔ مثلاً: جال، کک، یا، خال۔

فواصل

فاصلہ صغریٰ: فاصلہ صغریٰ هموچار حرفی کلمہ ے پارہ ہرائی اولیکو مسہ حرف متحرک او چار میکو ساکن مرے۔ مثلاً: حرکت، درجہ، برکت۔

فاصلہ کبریٰ: فاصلہ کبریٰ همو پنج حرفی کلمہ ے پارہ ہرائی اولیکو چار حرف متحرک او پنج میکو ساکن مریک۔ مثلاً: بہ برکت، بہ درجہ۔

دافتے آن بغیر اہل فارس دافتے کن اسہ اسہ قسم پین ہم تجویز کرینے۔ ہرافقا ایہن ضرورت تمپک ولے معلومات نا خاطر اوفتا ہم ذکرے کیوہ۔

اسباب نا مسمیکو قسم

سبب متوسط: مسہ یا چار حرفی کلمہ ہرانا اولیکو حرف متحرک او ایلو حرفا ک ساکن و۔ مثلاً: زیست۔ دادے ”سبب وقف“ ہم پارہ۔

وتد نا مسمیکو قسم

وتد کثرت: چار حرف کلمہ ہرائی اولیکو ارا حرف متحرک او پدنا اراٹ ساکن و۔ مثلاً: رواج، فساد۔

فاصلہ نا مسمیکو قسم

فاصلہ عظمیٰ: شش حرفی کلمہ ہرانا اولیکو پنج متحرک او ششمیکو حرف ساکن مرے۔ مثلاً: صنم و خدا، ادب غلط۔

داہر مسٹ انگا قسم آتا اجزائے ثانیہ نا باروٹ بھازا بزرگا ک رائے زنی کرینو کہ دا قسماک معض فضول او بے کارو۔ دا ہیئت اسہ بھلو کچ اسکاں درستے ہم۔ ایہن ہم ہرا اجزائے ثانیہ نا اجتماع آن ارکان عشرہ ے تشکیل تنزگانے او سبب خفیف، وتد مجموع، وتد مفروق او فاصلہ صغریٰ و۔

سبب ثقیل او فاصلہ کبریٰ نا ارکان تے ٹی دخل اف۔ انتے کہ سبب ثقیل آن کل آن چکا جز سبب خفیف تون ملافتنگ۔ ہراڈان فاصلہ صغریٰ جوڑ مریک۔ ہرا مالو آن اسہ آزادو جزئے ناحیثیت تنک۔ فاصلہ کبریٰ تو چار حرکتی لے او چار حرکتی اسہ رکن ٹی ہم ہنگ۔

داڑان بیدس تکرار جز آن جوڑ مروکار کن ہم ”فے عین لام“ آن مشتق
متنگان بیدس ارکان ٹی شامل افس۔ مثلاً تکرار سبب خفیف آن جوڑ مروکار کن
”فعلن“ او ”مف علن“ او تکرار او تا د آن جوڑ مروکار کن ”مفاعلن“ او تکرارے فاصلہ
صغریٰ آن جوڑ مروکار ”متفاعلتن“ ہم ارکان عروض ٹی شامل افس۔

تکرار اجزاء آن مولف ارکان تے اصلی ارکان آ تا ذمہ تنگ نا اجازت دا
وجہ غان اف کہ دا ارکان آتے آن پین بحر جوڑ مفک۔

داوڑ تو مفاعی لن رکن مفاعلتن آن حسب حاصل ے ولے دائی تکرار اجزاء
اف۔ ہندا وجہ غان دا اصلی رکن نس اف او داڑان بحر ہرج جوڑ مریک۔ ہرانا دائرہ
غان رجز اورل ارا بحر پیشترہ۔ ہنداوڑ مستفعلن ہم رکن متفاعلن ناوڑ وڈول ے۔
ہراڑان بحر رجز جوڑ مریک۔ ہراہرج اورل ناہم دائرہ بحر ے۔ گپ دادے کہ تالیف
ارکان اصلی ٹی تکرار اجزاء نامتنگ لازمی ے۔

تالیف ارکان آ تا ذکرے کنگ آن مست داپیتے پاوہ کہ نابر اہوئی ادب ٹی
اکثر ہمو بحر اک استعمال مریرہ ہر اسبب خفیف او وند مجموع آن جوڑ و۔ ایلو بھازاک
عربی او فارسی ٹی استعمال مریرہ۔ دانا اسہ وجہ زبانا کو ہراکل آن بھلا وجہ ے۔

تالیف ارکانک

ہر اچار اجزائے ثانیہ نا اجتماع اٹ خلیل ارکان عشرہ ے تشکیل تے او داوڑ ٹ و:

- ☆ سبب خفیف + وند مجموع = فا + علن = فاعلن
- ☆ وند مجموع + سبب خفیف = علن + فا = فعولن
- ☆ ارا سبب خفیف + وند مجموع = فا + فا + علن = مس تفت علن
- ☆ وند مجموع + سبب خفیف + سبب خفیف = علن + فا + فا = مفاعلی لن
- ☆ سبب خفیف + وند مجموع + سبب خفیف = فا + علن + فا = فاعلن
- ☆ ارا سبب خفیف + وند مفروق = فا + فا + لات = مف عولن
- ☆ وند مفروق + ارا سبب خفیف = لات + فا + فا = فاعلن
- ☆ سبب خفیف + وند مفروق + سبب خفیف = فا + لات + فا = مس تفع لن
- ☆ وند مجموع + فاصلہ صغریٰ = علن + متفا = مفاعلتن
- ☆ فاصلہ صغریٰ + وند مجموع = متفا + علن = متفاعلن

داچار اجزاء آن گڈ ارکان عشرہ عروض والا تے کن آ سان کننگا۔ ہراڑان دا
ارکانک دہ غان ہفت کننگار۔ دافے ”ارکان ہفت گانہ“ ناپن تننگا۔ دا ارکانک ارا
اجزایعنی سبب او وند آن جوڑ و۔ دافے افاعیل ہفت گانہ ہم پارہ۔ ہرا فتنے ٹی ارا نیچ
حرنی او نیچ ہفت حرنی و۔

پنج حرفی رکن آک

☆ فَعُولُن = اولی جز ”وتد“، ارٹمیکو ”سبب“۔

☆ فَاَعْلُن = اولیکو جز ”سبب“، ارٹمیکو ”وتد“۔

ہفت حرفی رکن آک

☆ مُسْتَفْعِلُن = اولیکو اراجو ”سبب“، ارٹمیکو ”وتد“۔

☆ مُفَاعِلُن = اولیکو جز ”وتد“، پدنا ارٹ ”سبب“۔

☆ فَاَعِلُن = اولیکو جز ”سبب“، ارٹمیکو ”وتد“، مسٹمیکو ”سبب“۔

☆ مُفَاعِلُن = اولیکو جز ”فاصلہ صغریٰ“، ارٹمیکو ”وتد مجموع“۔

☆ مَفْعُولَات = اولیکو اراجو ”سبب“، پدنا ”وتد مفروق“۔

دافتے خوانگان گڈ ننے دا معلوم مریک کہ داڑے حرف آن کلمہ جوڑ
مریک۔ کلمہ آن رکن اور کن آتیاں بحر۔ ہندا بحر اتے آشاعری مریک۔ شاعری کن
ایہن تو 19 بحر مقرر کننگانے ولے داڑاں بیدس ہر بحر آن چندی بحرک پیش تمانو۔ دا
بحراک ”زحاف“ آ تا کمک اٹ مونا بسٹو۔

”زحاف“ عربی زبان نا لفظ کسے۔ ہرانا معنی لوز ”زحف“ آن پیش
تمانے۔ ہرانا معنی ”تیرنا تینا ہدف ناما ساتمگ“، یعنی Target آن چپ لکنگ۔
رکن نا اصلی درو شم آن رُمرسا پین درو شم کس اختیار کنتگہ زحاف پارہ۔
زحاف آ تا ذکر مونا بریک۔

ارکان دہگانہ ناشجرہ

ایہن نن ذی آ ”پنج حرفی“، او ہفت حرفی“، رکن آتے خوانان او پہہ مُسَن
ولے دا گڑاے زیادہ آسان کنگ کن نن دانا شجرہ ے ہرانا او سمجھانہ ہراڑن دا پین
زیات آسان مریک۔
دا گڑا یا درے کہ اصل اٹ ارکان آک ہشت (۸) او ہرا اعتباراً دہ (۱۰)
و۔ دا ہشت ارکان ے ”ارکان ہشت گانہ“ یا ”افاعیل ہشت گانہ“ پارہ۔ اودہ ارکان
ے ”ارکان دہگانہ“ پارہ۔

۱۔ فَاَعْلُن
سبب خفیف + وتد مجموع

۲۔ فَعُولُن

وتد مجموع + سبب خفیف

۳۔ مُفَاعِلُن
وتد مجموع + اراسب خفیف

۴۔ مُسْتَفْعِلُن

اراسب خفیف + وتد مجموع

۵۔ مُفَاعِلُن
فاصلہ صغریٰ + وتد مجموع

۶۔ مُفَاعِلُن

وتد مجموع + فاصلہ صغریٰ

۷۔ مَفْعُولَاتُ

۸۔ فَاعِلَاتُ

اِراسِب خفیف + وِندِ مَفْرُوق

وِندِ مَفْرُوق + اِراسِب خفیف

۹۔ فَاعِلَاتُ : سِبب خفیف + وِندِ مَجْمُوع + سِبب خفیف (مَجْمُوع)

۱۰۔ مَسْنُوعَاتُ : سِبب خفیف + وِندِ مَفْرُوق + سِبب خفیف (مَفْرُوق)

ارکان شعر اتا عدد آک

ہر شعر نا اِراسِبِ مَرِیہ او ہر حصہ ءِ مصرع پارہ۔ اِراسِبِ مَرِیہ نا اسہ شعر یا بیت
 کس مرکب۔ اولیکو مصرعہ نا اولیکو رکن ءِ ”صدر“ پارہ او آخریکو ءِ ”عروض“ پارہ۔ او
 نیام نا اجزائے ”حشو“ پارہ۔ اِراسِبِ مَرِیہ نا اولیکو رکن ءِ ”ابتدا“ او آخریکو رکن ءِ
 ”ضرب“ یا ”عجز“ او نیام نا اجزائے ”حشو“ پارہ۔

ہشت رکنی شعر آتا ہر مصرعہ نا نیام ٹی اِراسِبِ مَرِیہ او شش ارکان والا
 شعر اتے ٹی اسہ اسہ حشو مرکب۔ دہنکہ

بیتِ مَثْمَن (۸)

۴	۳	۲	۱			
عروض	+	حشو	+	حشو	+	صدر
۸	۷	۶	۵			
ضرب یا عجز	+	حشو	+	حشو	+	ابتدا

☆ ہر اشعر ٹی شش رکن مَسْرُود ءِ ”مَسْدَس“ پارہ۔

☆ ہر اشعر ٹی ہشت رکن مَسْرُود ءِ ”مَثْمَن“ پارہ۔

☆ ہر اشعر ٹی مَسْرُود رکن مَسْرُود ءِ ”مَثَلث“ پارہ۔

☆ ہر اشعر ٹی چار رکن مَسْرُود ءِ ”مَرْبَع“ پارہ۔

مربع او مثلث کے زیادہ عرب نا شاعر آک استعمال کیرہ۔ مسدس او مثنیٰ
عجم نا شعرا تے ٹی مقبول اریر۔ فارسی زبان نا شاعر اک خفیف او سرلیع ہڑ تو ماتے مسدس
ٹی استعمال کیرہ۔ براہوئی شاعر اک زیادہ مثنیٰ او مسدس آ نوشتہ کیرہ۔ کم بھاز مربع او
مثلث آ۔

اسہ مثال کس نن داڑے ارا حرنی کلمہ ”سبب خفیف“ او مسہ حرنی کلمہ ”و تد
مجموع“ نارکن ”فاعلن“ آ مطلع کس نوشتہ کینہ۔ اگہ نن رکن ”فاعلن“ کے اسہ مصرعہ ٹی
ار او ارا ہلکن تو ہڑ تو ما مصرعہ غاتا مطابق رکن آ تا عدد ”چار“ مریک۔ تو نن او دے
”مربع“ پانہ۔ اگہ رکن کے اسہ مصرعہ ٹی مسہ وار استعمال کرین تو ہڑ تو ماتے ٹی شش
مریرہ۔ گڑ او دے ”مسدس“ پانہ۔ اگہ اسہ مصرعہ ٹی چار وار تو دا حساب اٹ مطلع نارکن
آک ”ہشت“ مریرہ ہر ادے نن ”مثنیٰ پانہ۔

مطلع کے نوشتہ کننگان مسدس دا گڑاے پاو کہ ”علم العروض“ ٹی وزن نا
پہچان لفظا تا ادائیگی اٹ مریک نہ کہ اوقفا نوشتہ کننگ اٹ۔ یعنی نن ہر اتم گڑ اس نوشتہ
کینہ تو ہمو لفظا تے حساب اٹ ہلینہ۔ ہر افا آواز ظاہر مریک۔ ہر نوشتہ مروکا لفظ نا
وزن حساب مفک۔ ہر اتم غزل کس تقطیع کینہ تو ملفوظی آ لفظا تے ہر نہ مکتوبی آ آخا۔ مطلع:

زندگی دڑ دنا چادر ء مَر کرک

بے وفا غا کنا ہمسر ء مَر کرک

(عمران فریق)

داسانن دا گڑا تے ہرن کہ اگہ شاعری نا بحر امر درست مریک۔ تو او تقطیع
آن مریک۔ تقطیع نارداٹ مونی تفصیل اٹ گپ مریک۔

اسہ کم بھاز علم العروض آن علم تفو کا ک مطلع کے خوانر تو او فتنے تینٹ رکن نا
معلوم مریک۔ ایلو بندغ آتیکن پریشانی نا گپ اف۔ اتنے کہ دا گڑا اک خواننگ او
ریاضت آن تینٹ آسان مریرہ۔ داسا دا مطلع کے خوانبو ولد اہر بو کہ روانی لفظا تا
ادائیگی اٹ امر ”سبب او وتد“ بائی جتا جتا واضع مریرہ۔

زندگی یعنی ”زن، دگی“، یعنی ”زن سبب خفیف“۔ ”دگی وتد مجموع“، یعنی ”فاعلن“
ولدا ”دڑ، دنا“، یعنی ”دڑ، دنا“، ”دڑ یعنی سبب خفیف“، ”دنا یعنی وتد مجموع“۔

ہندا وژن ایلو لفظا تے ہم تقطیع کینہ۔

زن دگی = فاعلن

دڑ دنا = فاعلن

چادرے = فاعلن

مَر کرک = فاعلن

ارٹمیکو مصرعہ:

بے وفا = فاعلن

غا کنا = فاعلن

ہم سرے = فاعلن

مَر کرک = فاعلن

داسا مطلع ناہڑ تو ما مصرعہ غاتے تقطیع کنزگان گڈ نئے خبر تما کہ دا مطلع رکن
 ”فاعلن“ نا ذی آہلو کے۔ او ”فاعلن“ ”بحر متدارک“ نا رکن ے۔ او مطلع ٹی رکن
 فاعلن ہشت وارا استعمال مسنے یعنی ”مثن“۔ دا مطلع ٹی رکن آک تینا اصلی درو شم ٹی
 و۔ دانا مطلب ”سالم“ او۔ اگہ زحاف استعمال مرو س تو مرو کا زحاف نا ذکر مسکہ۔
 داسا دا مطلع ٹی استعمال مرو کا بحر نا پین داوڑ مر یک ”بحر متدارک مثن سالم“۔
 داسان کسے دا پان کہ دا مطلع ”بحر متدارک مثن سالم“ آ نوشته کنزگانے تو اونا ذہن ٹی
 یکدم چار ”فاعلن“ بریرہ۔

پین مثال سے کن پین شعر س نوشته کینہ۔ ولدا اونا پین ے ہم معلوم کینہ

اسہ پھل انا دا چمن نا

ہتم کل ہشنگا خزاں مس (عمران فریق)

دا شعر ے ارامسہ وار خوان تو نئے معلوم مر یک کہ دا ٹی اسباب او اوتا آتا
 اواری ے۔ اولیکو کلمہ ”اسہ“ یعنی ”وڈ مجموع“ او ”پھل“ یعنی ”سب خفیف“ ولدا
 ”انا“ یعنی ”وڈ مجموع“ او ”دا“ یعنی ”سب خفیف“ او کان گڈ ”چمن“ یعنی ”وڈ مجموع“
 او ”نا“ یعنی ”سب خفیف“۔

داسا معلوم مس کہ اولیکو مصرعہ ”وڈ مجموع“ او ”سب خفیف“ آن جوڑے۔

تقطیع داوڑے:

اسہ پل = فاعلن

انادا = فاعلن

چمن نا = فاعلن

ہتم کل = فاعلن

ہشنگا = فاعلن

خزاں مس = فاعلن

داسا داڑے خبر تما کہ دا شعر ”فاعلن“ نا تکرار اٹ نوشته مسنے۔ فاعلن ”بحر
 متقارب“ نا رکن سے۔ شعر ٹی رکن ”فاعلن“ شش وارا استعمال مسنے یعنی ”مسدس“۔
 داڑے نئے معلوم س کہ ”فاعلن“ نا رکن آک تینا اصلی درو شم اٹ ہلنگا نو۔ یعنی
 ”سالم“ و۔ داسا دا بحر نا پین مر یک ”بحر متقارب مسدس سالم“۔

بھازالفاظک بریرہ ہر نوشتہ تو مریرہ ولے اوفتے تو اراف۔ داسا تقطیع نا اصول آتا
اسٹ اسٹ آ ذکرے کینہ۔

تقطیع

لغت ٹی تقطیع نامعنی گڑا سے ٹکر ٹکر کنگ ناراے۔ ولے عروضی اصطلاح ٹی
شعر کسے نا جزا تے ہمو بحر نا رکان تون اسٹ کنگ ناراے۔ ہرا بحر آ کہ ہمو شعر نوشتہ
مسنے۔ دانا وڑ دادے کہ شعر نا اولیکو جزے بحر نا اولیکو رکن تون او اڑمیکو جزے بحر نا ایلو
رکن تون اسٹ کنگ ناراے اودا خیال کنگ کہ شعر نا جزا او بیت نا حرف متحرک اوسا کن
آک بحر نا رکن آ تا متحرک اوسا کن تون برابر اسٹ مریر۔ دامل ٹی اختلاف حرکات نا
لحاظ کنٹیک۔ بے شک ضمہ نا مقابلہ ٹی کسرہ مرے یا کہ فتح۔ بیرہ حرکت نا حرکت تون
اوسکون ناسکون تو مقابلہ کنگ۔ داوزن عروضی نا حقیقت ہے۔

برخلاف وزن عروضی آن اگہ وزن صر فی آ ہرن تون او ٹی ضمہ نا مقابلہ ٹی
ضمہ کسرہ نا مقابلہ ٹی کسرہ اوفتہ نا مقابلہ ٹی فتح نامنگ لازمی ہے۔ مثلاً ”بلبل“ نا وزن
عروضی ”فعلن“ مریک اوصر فی ”فعلل“ اولفظ ”الہی“ نا عروضی وزن ”فعولن“ اوصر فی
وزن ”فعالی“ مریک۔

اسہ وار ولد ای داپتے پاوہ کہ تقطیع ٹی بیرہ حروف ملفوظہ لیرہ اولفظ تخرہ،
مکتوبہ لے آخا۔ یعنی صرف ہمو حرفاتے تقطیع ٹی ہلیرہ ہرافتے آواز مرے۔ ہرافتے
تو اومرے۔ ہر الفاظک دو ٹی ٹ ادا مفس اولفظاتے حساب ٹی ہلیرہ یعنی ہرا املا ٹی
اریرولے زبان ٹی ادا مفسہ، خف تے آ اوفتا تو اوسر مفک۔ اتنے کہ شعراتے ٹی دہنو

لفظاک ہرا وڑ خواننگرہ او پاننگرہ اوفتے ہمو وڑ تقطیع ٹی محسوب کیرہ۔
تقطیع نا تعلق لفظا تا تحریر یعنی املا تون مفک۔ تقطیع ٹی لفظا تا کتابت معتبر
مفک بلکہ اونا قرأت یعنی ہرا وڑ اوزبان ٹی ادا مریک یا تلفظ نا اعتبار کنگ۔ داسان
منہ لفظ نا مثال ہلیرہ اوفر ق کشہ کہ دالفاظک نوشتہ امر مریرہ او خواننگرہ امر۔

مکتوبی درو شم	ملفوظی درو شم
خوشی	بخشی
رب العزت	رب بل عزت
خواہش	خاہش
محمد	محم مد
فی الحال	فل حال
راج ٹی	راج ٹی
سیال آتے	سیال آتے
اتفاقا	اتفاقن
زمانہ سے آن	زمانہ سے آن
دوراو باری	دور باری
عبدالرحمن	عبدالرحمان
فریق و پابو	فری کیا بو

داسا دالفاظا تے آن نئے معلوم مس کہ مکتوبی اولفونگی ٹی اخو بھلوفرق نئے۔

دائی لفظا تا حرفا ک اخس ودھرہ او اخس کم مریرہ۔ ہر اتم تن او فتنے دُوئی اٹ ادا کینہ۔

دافتے آن بیدس بھاز ہندو لفظ ہم ارے ہر افتا املا ہر اوڑٹ مریک ولے

تلفظ ٹی او فتا فرق بھاز خفیف (کم) مریک۔ بھاز الفظاک نوشتہ ٹی بھلو، بڑ خنگرہ

ولے خواننگ نا وختا او فتنے چنک کیرہ خواثرہ۔ بھاز الفظاک ہندو ہر افک لکھنگ ٹی

بھاز چنک مریرہ ولے ادائیگی او فتنے کوش ایتک۔ ہندا اوڑ بھاز الفظاک خصوصاً

اضافت تون او نوشتہ مروکا لفظاک ہر تو ماوڑٹ ادامنگ کیرہ۔ او بھاز ہندو لفظ ہم

ارے ہر افتے ٹی حرفا ک اسٹ ایلو تون ضمہ مریرہ۔ بھاز ہندو لفظ ہم ارے ہر افتے

ٹی بھاز آ حرفا ک نوشتہ تو مفسہ ولے او فتنے علامت آن ظاہر کر فرہ۔ او تلفظ ٹی ادا

مریرہ۔ تو دہن انگا لفظاک تقطیع ٹی شمار کنگرہ۔ دہنکہ لفظ ”واللہ“ ے۔ دائی ”لام“

مشد دے۔ یعنی دانا ذی آشدس ارے او ہندا سوب ے کہ ”واللہ“ لفظ نا ادائیگی نا

وختا دانا آواز ارا او رخف تے ٹی بریک ”ول لاہ“ دائی اسہ پین گڑا اسے غور کنگرہ کہ

لفظ ”واللہ“ ٹی ”واو“ آن گڈ ”الف“ نوشتہ تو مریک ولے دُوئی ٹی ادامنگ۔ ہندا

خاطر ان تقطیع نا وختا ن دانا ”الف“ ے شمار کپنہ۔ او اٹمیکو دا گڑا غا ہم غور کنگرہ کہ

مشد ”لام“ آن گڈ ”الف“ نا آواز بریک ولے املا ٹی ”الف“ اف تو ضرورت نا

حساب سٹ تقطیع ٹی شمار کنگرہ۔

اسہ پین گڑا اس دا کہ نن عربی کتابا تے ٹی خنہ کہ عربا ک بھاز الفظا تے آن

مُست ”الف، لام“ نوشتہ کیرہ ہراڑ ان ہم لفظ نا تعریف پاش مریک۔ دہنکہ ”الف“

لام“ ے۔ ”ال، لام، تعریف“ پارہ۔ مثلاً القمر، الکتاب، البروج، الجحیل او پین پین۔

داسان خنہ کہ دا کل لفظا تا ادائیگی نا وختا ”ال“ یعنی ”الف، لام“ نا تو ار بریک۔ دہن

انگا کل حرفا ک ہر افتے آن شروع مروکا پین تے آ ”ال“ تعریف خلنگ مریک۔

ہر افتے ٹی ”ال“ نا جتاؤ آواز کس ظاہر مریک یعنی قمر نا مناسبت اٹ (القمر ٹی ال نا آواز

مریک) قمری حروف پاننگرہ۔ دا عدد اٹ چا نژدہ و۔

”ا، ب، ج، ح، ع، غ، ف، ق، ک، م، و، ہ، ی، ے۔“

دافتے آن امر واسم کس جوڑ مریک اگہ او فتنے ”الف لام نا تعریف“ خلنگ تو دا فتا

ادائیگی ٹی ”ال“ نا تو ار بریک۔ دہن کل لفظا تا تقطیع ٹی ”الف لام“ شمار کنگرہ۔

دافتے تون اوارد ہنو ہم لفظ ارے ہر افتے تون ”الف لام“ خلنگ تو ہمو

لفظا تا ادائیگی نا وختا او فتا آواز اک خف ٹی ہفسہ یعنی ”الف لام“ نوشتہ تو مریک ولے

ملفونگی مفسہ۔ دا ہم عدد اٹ چا نژدہ و۔ ”ت، ث، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ،

ل، ن“ مثلاً الشمس، دانا ”لام“ غائب کر سا ”آش شمس“ ناوڑ ادا کیک۔ دانسبت اٹ

دا ”حروف شمسی“ پاننگرہ۔

داسا داڑے شمس الرحمن فاروقی نا وضاحت آن مطابق ہمو گڑا تے ذہن یاد

تخن آ ہر افتے اٹ چنکا تو ار والا تے بھلا او بھلا تو ار والا تے چنکا کنگرہ نا صلاحیت

ارے او ن ہندا فتنے درست کنگرہ کینہ۔

☆ ہر اتم اضافت نا استعمال مس۔

☆ ہر اتم ارا لفظ نا نیام ٹی ”و“ یا بھلا ”ی“ ے، یعنی ”ے“ برے۔

☆ ہر اتم لفظ نا آخر ٹی ”الف“ نوں غنہ واؤہ ”ی“ ے، برے۔

☆ ہر اتم اسے لفظ اسے لوزنا اسٹ آن زیادہ تلفظ ساڑی مریر۔ دا اکثر ننا علاقہ غاتا لہجہ غاتے آن مریک۔ دہنکے بھاز آک ”صدخہ“ پارہ او بھازاک ”صدخہ“۔

☆ ہر اتم لفظ سے نا شروع ٹی ”الف“ مرے اودا لفظ آن مُست نا لفظ نا آخری حرف ”الف“ کس مف یا دہنو حرف کس مف کہ ہراڑے حمزہ کس مرے۔

تقطیع نا ارمیکو اصول ”دو چشمی“ نا باروٹ ارے۔ دو چشمی ”ھ“ ہر ادمے ”ہائے مخلوط“ ہم پارہ۔ دو چشمی ھ تقطیع ٹی بیچ شمار مفک۔ دا بیرہ املا ٹی نوشتہ مریک ولے زبان ٹی بیچ ادا مفک۔ عربی او فارسی ٹی دو چشمی نا بیچ وجود اف۔ اردو ٹی دو چشمی ارے او نن تون ہم ساڑی ارے۔ ولے ننا زبان ٹی مسئلہ دادے کہ ننا براہوئی نا دا اسکان املا اسٹ اف۔ اصول تقطیع نا مطابق ہر اتم دو چشمی لفظ سے نانیام ٹی یا آخر ٹی بریک تو اودے تقطیع ٹی شمار کپسہ۔ او نا وجہ دادے کہ او تینے آن مُست نا ساڑی مروکا حرف تون اوار مریک۔ او تلفظ جتاؤ آواز کس مفک۔

مثلاً: پھل ٹی دو چشمی ارے ولے ہر اتم نن اودے خوانہ تو آواز ”پل“

پیشن مریک۔ اونن دو چشمی ھے حساب نئی اتپنہ۔ منہ پین مثال

چھمولی چمولی

چھت چت

بھروسہ بروسہ

ولے املا نا وجہ غان ننا ماسا بھاز لفظا تے ”ھ“ آن بنا کیرہ۔ ہر اتم حساب لازمی مریک تو دہن انکا گڑا تے کن فقط دا غور کنگہ کہ دو چشمی ھ آواز ے تینا ہراڑے پاش کیک ہراڑے کپک۔

تقطیع نا اصول آتے ٹی ”نون غنہ“ نا ذکر ہم ارے۔ ولے ننا براہوئی زبان ٹی دانا بیچو کاریم کس اف۔ انتے کہ ننا حروف ٹی نون غنہ اف۔ او ننا لفظا تے ٹی نون غنہ بفک ولے دا ہم داڑا چنکو روشنی کس شانہ کہ نون غنہ نا ہمو قسم ے ہر ادمے آواز کس اف یا دہن پانگ کینہ کہ ہر ادمے صاف و توار کس اف۔ ہر ابا مُس آن ادا مریک۔ او ہندا وجہ ے کہ دا تقطیع ٹی شمار مفک۔ دہنکے اردو نا لفظا تے ٹی ”آ سماں ماں مہرباں“ او پین پین۔ دا لفظا تے ٹی نون غنہ فقط مکتوبی ے ملفوظی اف۔ دانا اسے پین ذیل کس ہم ارے۔ ہر ادمے ”اخفائے نون“ یعنی نون نا ڈھلنگ پارہ۔ دا ٹی مریک کہ ”نون“ حرف آتانیام ٹی مریک ولے تینا آواز ے سئی پاش کپک۔ ہندا خاطر ان تقطیع ٹی شمار مفک۔ دہنکے ”کنول“ نا لفظ ننا وزن ”فعل“ یعنی ”ک ول“ تون ے۔ داڑے نون غنہ ے آواز کس اف تو تقطیع ٹی حساب مفک۔

داسا ”واو معدولہ“ او ”واو مکتوبہ“ نا ذی آگپ کینہ۔ او فتا تقطیع نا طریقہ

ے ہرینہ۔ دا ہمو لفظا کو ہرا فتے ٹی ”و“ بریک۔ ”و“ نوشتہ تو مریک ولے تقطیع ٹی شمار مفک۔

”واو معدولہ“ نا وڑا انکا لفظا تے نن زندگی ٹی بے کچ استعمال کینہ۔ داسا نن

تینٹ دا فتا مثال آن معلوم مریک کہ دا ہمو ”و“ ے ہر افک تینا آواز ے سئی ادا کپسہ دہنکے:

خوش خوش

خواہش خواہش

خوشبو خوشبو

خواری خواری

بے خودی بے خودی

گوازی گوازی

گوالہ گوالہ

خواجہ خواجہ

دامثال آتے آن گڈ دا ہیئت تینٹ صاف مریک کہ ”واو معدولہ“ تقطیع ٹی بچ شمار
مفک۔ دایرہ متکو بی و۔ داسا ہمو ”و“ نا باروٹ ہیئت کینہ ہرا ”ال“ یعنی ”الف لام“
آن مُست بریک۔ دانا براہوئی زبان ٹی بچو کاریم کس اف ولے معلومات نا خاطران
دانا ذی آچہ ہیئت کینہ۔ دہن انگالفظاک زیادہ عربی زبان ٹی ملرہ ہرا نا ”ال“ آن
مُست ”واو“ یعنی ”و“ بریک۔ مثلاً

زوالقرنین زل قرنین

زوالاحترام زل احترام

ابوالہواس بل ہوس

اوہندادروشم اٹ تقطیع ٹی شمار مریرہ ہراوڑ خوانگرہ۔

داسا حرف ملفوظہ غیر متکو بہ نازی آچہ تفصیل اٹ ہیئت کینہ۔ حروف ملفوظہ
غیر مکتوبہ نا پین آن نے یاد برو کہ ای اول ٹی دا پاریٹ کہ دہنولفظ ارے ہرافتے ٹی
حرفاک نوشتہ تو افس ولے تو ارارے تا۔ دوئی ٹی ادا مریرہ ہرا ٹی ای لفظ ”واللہ“ نا
مثالے تٹ۔ ملفوظہ غیر مکتوبہ نامعنی ہم ہندادے کہ دا غیر مکتوب یعنی نوشتہ ٹی افس
ولے آوازخرہ۔ دہن انگالفظاک تقطیع ٹی ضرور حساب مریرہ۔

ہموالف ہرا دے مدنا علامت اٹ کوش ترسا ادا کیرہ اودے ”الف ممدودہ“
پارہ۔ دہنک: آرام (ناکام، ”نا“ نا وزن ”آ“ آقا (داکا، ”دا“ نا وزن ”آ“ آ برو
(نازبو ”آ“ نا وزن ”نا“ داسا دامثال تے آن معلوم مس کہ ”آ“ نا وزن ”نا“ دا، یعنی
”آ“ ارا حرف نا وزن آ بریک۔

اگہ ”الف ممدودہ“ لفظ نا شروع ٹی مس تو ضرورت نا کچ نن اودے ساکن
ہم کنگ کینہ یعنی نن اودے افاعیل نا اسہ جزئے آن ظاہر کینہ۔ ایلو ہیئت دادے کہ
ریاضت آن لفظ ناسی ادائیگی آن شاعرے تینٹ خبر تمک کہ ہراڑے لفظ ٹی حرف
مکمل ہلنگا نے ہراڑے نیمہ۔ ایلو دا کہ الف ممدودہ اگہ لفظ کسے نا نیام کسے ٹی کس تو
تینے آن مُست نا حرف تون اوامریک۔ ہرا دے ضمہ یک اودادے ضم متنگ پارہ۔
ہراڑان ننے او اور لفظ کسے نا تو ارمحسوس مریک۔

ہرا حرف آ تشدید نا علامت مرے اودے ”مشدد“ پارہ۔ دہن انگالفظ
ادائیگی نا وختا ارا تو ارکشک ہراڑان وزن تا اٹ مریک۔ اولیکو وارحرف نا آواز
ساکن وڑٹ ادا مریک او ارمیکو وار تینا مخصوص آ حرکت (زبر زیر پیش) تون ظاہر
مریک۔ وخت وخت مصرع نا آخر ٹی ہندولفظ بریرہ ہرافتا آخری ساکن تینا مریک او
دہن انگالفظ تے تقطیع ٹی شمار کپسہ۔

داڑے مَنہ پین گڑانا ذکر کیوہ کہ چُنکا ”ہ“ یعنی ہموہائے ہرالفظ کسے نا آخر
حرف علت نا وڑٹ برے ہرا نا آواز ملفوظ مف۔ دہنک مشہور بہادر جو ہر تو ضرورت نا
وختا دافتا وزن نے نن بنگ کنگ کپنہ۔ مثلاً:

جلوہ قطرہ دھوکہ فائدہ تماشہ فسانہ افسانہ زمانہ او پین پین۔ دہن انگالفظ ”ہ“ اسقاط نا وختا

داڑان مُست بروکا حرف تینا حرکت (زبر، زیر، پیش) تو اسہ وڑسلپک۔ او ہر تقطیع ٹی حساب مریک۔

واولین: ہمو، واو، ہر لفظ نانیام ٹی یا آخراٹ داوڑٹ برے کہ اوفا آواز تالان کرسا یا کوش ترسا ادا کنگلہ اودے ”واولین“ پارہ۔ دہن کہ لفظ ”طور“ ٹی ”واولین“ استعمال مریک۔ شعرنا تقطیع ٹی ”واولین“ نا اسقاط غیر قبول تنگانے۔ ہر ابے شک لفظ نانا تہہ ٹی ساڑی ے یا آخری برے۔

واو عطف: ہمو، واو، ہر لفظ تے ادا کنگ ٹی استعمال مرے اودے ”واو عطف“ پارہ۔

ہائے معروف: دہنو چندی لفظا کو ہر افتا آخری حرف ”ہائے معروف“ یعنی چنکا ”ی“ آ کٹک۔ دہن انکا ”ی“ نابیگہ شاعر تینا مرضی اٹ کنگ یک۔

ہائے مجہول: یعنی بلا ”ے“ دانا حساب ہم ہائے معروف آن بارارے۔ اگہ حرف نا آخری بس تو شاعر اودے تینا ضرورت نا حساب اٹ شمار کنگ یک او بٹنگ ہم یک۔ ہائے لین یعنی ہمو، ”ے“ ہراڑان لفظ نا تو ارے کوش ترسا ادا کنگلہ اودے ”ہائے لین“ پارہ۔ دہنکے ”اے، مرے“۔

شاعری نا تقطیع

نی ہرا تم جتا مسوسک
کنکے پے خرک ننا مسوسک

(عمران فریق)

نی	ہرا	تم	جتا	مس	سک
فا	علن	فا	علن	فا	علن
کن	کپے	خو	کنا	مس	سک
فا	علن	فا	علن	فا	علن

دا تقطیع آن نے معلوم مس کہ دا مطلع ”سبب خفیف او وند مجموع“ نارکن ”فاعلن“ آن جوڑے۔ ہراٹا ”فاعلن“ شش وار ہلنگانے۔ ”فاعلن“ ”بحر متدارک“ نارکن نئے۔ تو بحرناپن داوڑ مریک ”بحر متدارک مسدس سالم“ مسدس یعنی شش وار او سالم یعنی اسہ رکن نا تکرار مسنے۔

دا بحر او ردیف او وزن قافیہ کل

فقط شاعری نا ضرورت و سنگت

(عمران فریق)

دَنَح	رو	ردی	فو	وزن	قا	فیہ	کل
فعو	لن	فعو	لن	فعو	لن	فعو	لن
فقط	شا	عری	نا	ضرو	رت	تسن	گت
فعو	لن	فعو	لن	فعو	لن	فعو	لن

داشعرے خوانگان گڈشاعرے تینٹ معلوم مریک کہ داہرا بحرے۔ اودائی
ننے داہم معلوم مریک کہ ہرا حرفاک دوی اٹ بتورہ اوتینا توارے کشنگ کتورہ تو او
تقطیع ٹی شمار متور۔ داشعر ”ود مجموع اوسبب خفیف“ نارکن اٹ جوڑے۔ ہرا
”فعولن“ مریک او ”فعولن“، ”بحرے متقارب“ نارکن ے اوشعر ٹی ہشت وار
ہلنگانے او اسہ رکن ناکمرار اٹ ہراڑان داناپن ”بحر متقارب مٹن سالن“ مریک۔

چار دے نا زندگی تمٹو ننے آ

اونا خن تا روشنی تمٹو ننے آ (عمران فریق)

چا	ردے	نا	زِن	دگی	تم	تو	ننے	آ
فا	علا	تن	فا	علا	تن	فا	علا	تن
او	نخن	تا	رو	شنی	تم	تو	ننے	آ
فا	علا	تن	فا	علا	تن	فا	علا	تن

مطلع ے خوانگان کڈشاعرے تینٹ معلوم مریک کہ داہرا بحرے۔ اودائی
مجموع سبب خفیف نارکن ”فعلاتن“ آ تفنگانے۔ او فالاتن ہر مصرعہ ٹی مسہ واریعی
کل شش وار استعمال مسنے۔ او ”فالاتن“ بحر مل نارکن ے تو دا حساب اٹ دا بھرناپن
”بحر مل مسدس سالم“ مریک۔

تہارا نن تکن جگنو تے ڈکانن

نما یاد آتا نن خوشبو تے ڈکانن (عمران فریق)

تہا	را	نن	تکن	جگ	نو	تِڈک	کا	نن
مفا	عی	لن	مفا	عی	لن	مفا	عی	لن
نما	یا	دا	تنن	نُش	بو	تِڈک	کا	نن
مفا	عی	لن	مفا	عی	لن	مفا	عی	لن

دا مطلع ٹی نن اراگڑا غور کین اسٹ ”آ“ ایلو ”شد“۔ ”آ“ دہنکے مہالوز کر
مس کہ داجا گس تینا مکمل تواراٹ بریک ارا حرف حساب مریک۔ اوجا گس الف نا
توارے کشک۔ اسہ حرف نس حساب مریک دہنکے دا مطلع ٹی ارے۔ لفظ ”ڈکا“ نا
حرف کاف سناذی آ شدنسے ہراڑان ارا کاف سنا تواراٹ بریک۔ او کاف نا وزن ارٹ
حساب مریک۔ داشعر ”ود مجموع سبب خفیف“ نارکن ”مفاعیلن“ نا
تکرار اٹ جوڑے۔ ”مفاعیلن“ داشعر ٹی شش وار استعمال مسنے او ”مفاعیلن“ بحر
ہرج نارکن ے۔ دا حساب اٹ دا مطلع نا بھرناپن ”بحر ہرج مسدس سالم“ مریک۔

نم ہتو اودے زو کبو

دردے ننا دارو کبو (عمران فریق)

نم	ہت	بِاو	دے	زو	کبو
مس	تف	علن	مس	تف	علن
در	دے	ننا	دا	رو	کبو
مس	تف	علن	مس	تف	علن

دامطلع ٹی ”سبب خفیف“ سبب خفیف، وتد مجموع“ استعمال مُسنے۔ دانا تقطیع اوخواننگان
سما تمک کہ دا ”اراسبب خفیف اواسه وتد مجموع“ نارکن ”مستفعلن“ آن جوڑ مُسنے۔
”مستفعلن“ بحر جز نارکن کسے۔ ہر ا مطلع ٹی چار وار استعمال مُسنے۔ دانا حساب اٹ ننا
دامطلع نا بحرناپن ”بحر جز مریع سالم“ مریک۔

اسه رکن ناتکرار اٹ جوڑ مروکا بحر آتامنه تقطیع نامثال آن گڈ داسانن
ہمو شعراتے تقطیع کینہ ہر اسالم شکل ٹی و۔ اودے جتا جتا رکن آن جوڑ یعنی ”مرکب بحر
آک“۔ تقطیع نا طریقه ایہن تو ہمودے ہر امفرد بحر آتا اس۔ ولے جوان پُہہ متنگ نا
خاطران نن منہ مثال داساپن ہرنہ۔

یار زو بر مُستی ذر کس گام کر

بنگٹ ای منزل مفک دُن ختم

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

یا	رُؤ	بر	مُس	تی	ذر	گا	مکر
فا	علا	تن	مُس	تف	علن	فا	علن
بن	گنٹ	ای	من	زل	مفک	دُن	ختم
فا	علا	تن	مُس	تف	علن	فا	علن

دا شعرے جوانی اٹ خواننگ او تقطیع کننگان گڈ ننے معلوم مس کہ دانی مُسہ
جتا و رکن استعمال مُسنے۔ اول ٹی ”فاعلاتن“ ولدا ”مستفعلن“ آخر ٹی ”فاعلاتن“۔ داہر
مُسٹ انگارکن آک ”سبب خفیف او وتد مجموع“ نارکن و۔ داسا ننے معلوم کہ
”فاعلاتن مستفعلن فاعلن“ بحر خفیف نا بنیادی رکن آکو۔ دا شعر ٹی بیرہ ہندا استعمال
مُسٹو۔ تینا اصلی درو شم اٹ ہراژان دا بحرناپن ”بحر خفیف مسدس سالم“ مریک۔

قوم کسے نا رہبری وا ملا نھے

بیرہ اسک لمہ نا نے تو بس دعا

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

قو	مَسے	نا	رہ	بری	وا	مل	لا	نھے
فا	علا	تن	فا	علا	تن	مس	تف	علن
بی	راس	سک	لُم	منا	نے	تو	بس	دعا
فا	علا	تن	فا	علا	تن	مس	تف	علن

دا شعر نا تقطیع آن ارارکن مونا بئر۔ اسٹ ”فاعلاتن“ ہرا راوار استعمال
مُسٹے۔ ایلو ”مستفعلن“ ہرا اسه وار آخر ٹی استعمال مُسنے۔ مصرعہ نا تقطیع نا وڑ ہمودے
بیرہ بحر جتائے۔ اومشد دا نگا حرفا ک ختگرہ کہ اراجا گہ تقطیع مُسٹو۔ دہنکہ اولیکو مصرعہ
ٹی لفظ ”ملا“ نا حرف ”لام“ اسه وار میم تون ولدا ”الف“ تون اوار مسٹے۔ مصرعہ ثانی نا
لفظ ”اسک“ نا حرف ”سین“ اسه وار تینے آن مُست نا حرف تون ولدا اسه وار پدنا
حرف تون اوار مسٹے۔ اوہندا وڑ لفظ ”لمہ“ نا حرف ”میم“ ہم اراوار حساب مُسنے۔

دا شعر ٹی شش رکن استعمال مُسٹو۔ ننے دا تو معلوم کہ ”فاعلاتن فاعلاتن
مستفعلن“ بحر جدیدے۔ دا شعر ٹی زحاف ہم استعمال متے۔ دا شعرناپن ”بحر جدید
مسدس سالم“ مریک۔

وطن نا سپاہی تے کفن نا درک الو

ہموتے اسل تینا بدن نا درک الو

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

وطن	نا	سپا	ہی	تے	کفن	نا	درک	ال	لو
فعو	لن	مفا	عی	لن	فعو	لن	مفا	عی	لن
ہمو	تے	اٹل	تے	نا	بدن	نا	درک	ال	لو
فعو	لن	مفا	عی	لن	فعو	لن	مفا	عی	لن

داشعر ناخوانگان اونا روائی آن ولدا تقطیع کنگان ساتمک کہ داشعر ”بحر متقارب“ نارکن ”فعولن“ او ”بحر ہزج“ نارکن ”مفاعیلن“ آن جوڑے۔ داشعر ناہر مصرعہ ٹی ارا ”فعولن“ ارا ”مفاعیلن“ ہلنگانے۔ تقطیع نا طریقہ ہندادے داسانن بیرہ دا ہرنہ کہ ”فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن“ ہرا بحرے۔ اونن بحر آ تا سبق ے مہالوخوانانن ہراڑان ننے معلومے کہ دا ”بحر طویل“ ے۔ اوتینا سالم انگا شکل اٹ ہلنگانے۔ داشعر ناپن ”بحر طویل مثنیٰ سالم“ مس۔ مثنیٰ یعنی ہشت رکن شعر ٹی ہلنگانو۔

داسا ”مفرد او مرکب“ بحر آ تا سالم انگا درو شم آن گڈن ہندافنامہ ”زحافات“ والا بحر آ تا تقطیع ے کینہ۔ ”زحافات آ تا“ باروٹن مونی تفصیل اٹ خوانہ۔ داسا بیرہ تقطیع نامہ مثال ہرنہ۔

ننے لگا نما ہم رنگ آخر
ننا دو غم گساری ٹی سلتیو (عمران فریق)

ننے	لگ	گا	نما	ہم	رَن	گ آ	خر
مفا	عی	لن	مفا	عی	لن	فعو	لن
ننا	دو	غم	گسا	ری	ٹی	سلی	تو
مفا	عی	لن	مفا	عی	لن	فعو	لن

داشعر ے تقطیع کنگان گڈننے ”مفاعیلن مفاعیلن فعولن“ ملا۔ دارکن آک دا شکل اٹ اسہ بحر نا ہم چہرہ ے نفسہ۔ اونا وجہ دادے کہ دا بحر اصل اٹ ہزج ے ولے دانا آخری رکن آ زحاف ”حذف“ نا استعمال مسنے۔ داڑے پریشانی ناچو گپ کس اف نن ”حذف“ اویلوکل زحافات آتے مون آ خوانہ اوتجھنہ داسا بیرہ نن تقطیع آ غورکین تو ننے معلوم مریک کہ تقطیع نا ہمودرو شم ارے اوداڑے دا گڑا ہرنگہ کہ ”رنگ آخر“ نالفظا تے ٹی ہرا تم ”گاف“ الف مادہ تون اوار خوانگان تو ”گ آ“ نا توار بس۔ ہراڑان وزن ”فعو“ ٹی بس۔ او ”خر“ تون اوار ”فعولن“ مس۔ ایلو گڑاک ہمووڑ شعر ٹی شش رکن استعمال مسٹو او ”بحر ہزج“ ہلنگانے اوزحاف نا استعمال کس مسنے ہرانا پن ”حذف“ ے تو داڑان ننا شعر نا پن ”بحر ہزج مسدس محذوف“ مریک۔ ”محذوف“ حذف نا جمع ے۔ دا عروض نا اصولے کہ بحر نا پنٹ استعمال مروکا ”زحاف“ ناپن نا جمع ے نوشتہ کروئی ے۔

او کنے پارے بریوہ دیگرے
سُہب مسک شام مس دیگر متو (عمران فریق)

او	کنے	پا	رے	برے	وا	دی	گرے
فا	علا	تن	فا	علا	تن	فا	علن
صَح	بُ مس	سک	شا	مُ مس	دی	گر	متو
فا	علا	تن	فا	علا	تن	فا	علن

تقطیع آن گڈ دا جار ولدا ہندو نمسہ رکن ننا مونا بٹر ہرا فاتینا ہچو بحر کس اف۔
داہر مسٹ انگا رکن آک ”فالاتن“ مروُسر تو ننے معلوم مسکہ کہ ”بحر مل مسدس سالم“

ئے ولے داڑے آخری رکن ”فاعلن“ ئے۔ دا بحر ہم بحر مل ئے۔ ولے گپ دادے کہ دانا آخریکو رکن ”فاعلاتن“ آ زحاف ”حذف“ استعمال مٹے۔ ہراڑان دا ”فاعلن“ مٹے۔ یعنی ”فاعلاتن“ نا آخری ”سبب خفیف“، ”تن“ کشنگانے۔ ہراڑان ”فاعلا“ بچانے او ”فاعلا“ یعنی ”فاعلن“ اوایلو تقطیع نا ہموطریقہ ئے اودا بحرنا پن ”بحر مل مسدس محذوف“ مریک۔

مولا کم کر درد آتے دا
آرام ایتک اُست آتے دا (عمران فریق)

مو	لا	کم	کر	در	دا	تے	دا
فع	لن	فع	لن	فع	لن	فع	لن
آ	را	ہے	تک	اُس	تا	تے	دا
فع	لن	فع	لن	فع	لن	فع	لن

دا شعرنا تقطیع آن گڈ نئے معلوم مس کہ دا شعر ”ہشت فعلن“ نارکن آنوشتہ ئے۔ نئے دا معلوم ئے کہ رکن ”فعلن“ اسہ بحر تارکن کس اف۔ ”فعلن“، ”بحر متدارک“ نا زحاف کسے۔ ہرا زحاف ”خبین“ آن جوڑ مٹے۔ ”فعلن“، ”بحر متقارب“ نا مٹے زحاف آتا Apply کننگان ہم جوڑ مریک۔ ولے فلحال نن داڑے زحاف آتا ذکرے کپنہ او دادے آسانی کن نن ”بحر متدارک“ نارکن ”فاعلن“ آن ہراڑا ”خبین“ نا زحاف ناوجہ غان ”فاعلن“ نا اولیکو ”سبب خفیف“ نا ساکن حرف ”الف“ مَر مریک اون تون ”فعلن“ سلیک۔ دا شعر ”بحر متدارک مٹن مجنون“ پاتنگ۔ ”مجنون“، ”خبین“ نا جمع ئے۔ اگہ نن ”فعلن“ ئے ”بحر متقارب“ آن زحاف کرین

تو دا بحرنا پن ”بحر متقارب مٹن اثرم مقبوض محذوف“ مریک۔ یعنی ”ثرم قبض“ حذف“ نا زحافات آتا استعمال آن۔ تقطیع نا دا سلسلہ ئے ختم کننگان مُست ای اِرا ”ہائیکو“ نا تقطیع کیوہ تا کہ اونا وزن نانے معلومداری مرے۔

ہائیکو نا اولیکو وزن ۵، ۷، ۵

یعنی فعلن فعلن فع

فعلن فعلن فعلن فع

فعلن فعلن فع

سوچ ء مرغن کر

پارونک نے بہادرزن

خن تے خیسن کر

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

سو	چے	مُر	غن	کر		
فع	لن	فع	لن	فع		
پا	رو	نک	نے	با	در	نن
فع	لن	فع	لن	فع	لن	فع
خن	تے	خی	سُن	کر		
فع	لن	فع	لن	فع		

دامس ہائیکو نا اولیکو وزن۔ اسہ ہائیکو کس او اونا تقطیع۔ ہائیکو ٹی ہر ”فع“ اسہ نمبر کس حساب مریک۔ ہندا خاطر ان اولیکو مصرعہ ٹی بیچ ”فع“ و۔ اودے بیچ ارٹیکو ٹی ہفت تو اودے ہفت او آخری ولدا بیچ۔ ہندا وجہ غان دادے ۵، ۷، ۵ پارہ۔ ہائیکو ٹی بیرہ ”سبب خفیف“ استعمال مریک۔

ہائیکو نااولیکو وزن: ۷، ۹، ۷

یعنی فعلن فعلن فعلن فغ

فعلن فعلن فعلن فعلن فغ

فعلن فعلن فعلن فغ

جیجا ہڑ دے ٹوہک نے

کرنی ربؐ نے راضی حسرت جی

بشمہ ہڑ دے پائک نے (شیخ عتیق حسرت مینگل)

جی	جا	ہڑ	دے	ٹو	ہک	نے		
فغ	لن	فغ	لن	فغ	لن	فغ		
کر	نی	رب	بے	را	ضی	حس	رت	جی
فغ	لن	فغ	لن	فغ	لن	فغ	لن	فغ
بش	ما	ہڑ	دے	پا	ہک	نے		
فغ	لن	فغ	لن	فغ	لن	فغ		

دامس اڑمیکو ہائیکو نااولیکو تقطیع۔ تقطیع ناوڑ ہمواس۔ لفظ ”ربؐ“ آشد کس اس۔ ہندا خا طران
ارٹ حساب مریک۔

عروض ناسبق آتے ٹی کل آن جوان انگا اسہ سبق ”تقطیع“۔ دانا ذی آ
ہرا شاعر اخہ زیات مشق کرے اوڑ کن سبق ہموخس زیات آسان مرور۔ دانا اسہ طریقہ
دادے کہ ہراڑے شعر کس خوانگ کن ملا کل آن مست اونا تقطیع کنگمہ۔ اسہ وار لفظا تا
وزنک نمادوئی آر کن آتا وزن ٹی بسر ولد اچو مشکل کس مفرو۔

ارکان اوفا ہم وزن لفظا ک

فَعُولُنْ

زمانہ خدایا، تماشہ ستم گر وفاتے، محبت بہارے، نشانی، سفرنا، کتابی، خمار
اٹ، بھروسہ دعا کر۔

فَاعِلُنْ

قافلہ رہبری، اے خدا، زندگی، شار کسے، ایلمی، سہب نا، بے وفا، ناپے، ہمش
کے، ہر دم، روشنی۔

مُفَاعِلُنْ

دعاتے ٹی، اداکاری، کنامش تے، وطن ناپن، محبت نے، وفادار کس، ہراؤس
نی، کتاب آک، چراغ نے، در کسری دا۔

فَاعِلًا مُنْ

زندگانی، بے قراری، درکنے نی، نازبان نٹ، بے وی کو دوروباری، کر بہانہ نا
وفاتے، ظالم آتے، دازمین اٹ۔

مُسْتَفْعِلُنْ

بن نی خدا، دادوڑی، اف آسراء، ناشاعری، افک وفا، دیوانہ اُس، داعشق ٹی،
نی مخ ذرس نا، اے گلی، اف بے تھی۔

فَاعِلَاتُنْ

تام اف تا شرم کرنی سال مس نے شام مرغن حال افک جام پتا در دمس
کم یاد کیوہ صبر کم نے دور پین نے۔

مُسْتَفْعِلُنْ

دا کفراف مہمان مر افسوس مف اقرار کر ڈک رازنی ہر شام بڑا ظہار کر او
کھسک ہم نے حال اف ان جام ہت۔

مُتَفَاعِلُنْ

نہ غم نے کئے نہ دوا کرک اے خدا بتک ناداشارٹی نے درے کس اے
زمانہ فی ای ناخن تے آ با صنم درک داسفر مرے (نہ اے نا دا ای دا کل نا اول ٹی
اسہ حرف کس ہلنگ اوخواتنگ ن ہ د داوڑاٹ متفاعلن یعنی نن غمے کئے)

مُتَفَاعِلَتُنْ

وفا نا پنا زمانہ مرے کتنا نہ نما کرم فی کرک خدا بہ خدا کئے نا غمے امر پامرو
فی اش پہ کئے (دافتی ٹی نا نہ فی بیہ پا یہ کل نا تو اسہ حرف ہلنگ نا تا فقط نن
پا نا فقط پ ایلوک ہم ہنداوڑ۔

مَفْعُولَاتُ

افلاطون احسانات ہت فی جام اُست ہم کسک ایچ اف حال کرا حساس
خن ہشپیس بس مہمان کرا قرار اُف اے شام۔

فِعْلُنْ

عادت فی اُس دلدل بلبل منزل چہرہ اُستے شاراٹ خٹکو چلتن برنی۔

فَعُولْ

فریق شباب خیال کتاب نماز نصیب چراغ گلاب قرار سکون
ثواب۔

مَفَاعِلُنْ

خیالاک ہمو شام سزاوار کتاباک ہے سال اداکار وفادار کئے تاب
سوالاک دعا باز۔

مَفْتَعِلُنْ

شام مرے وقف کرک کسک ہمو در سلی خن تے کنا فی بہ صنم فی نہ کرک دا
نا غمے جام ہتک (بہ تے نہ نا ب ت ن حساب مریرہ)

فَعِلُنْ

نہ کرک بہ صنم نے خبر ای امر اے خدا نا وفا ای نما فی برک (ای نا ی
نے نا نے بہ نا ہ شمار مفسہ)۔

فَاعِلُ فَعْل

شام جام خاک شرم واہ سار شارتاب پاک سال آہ۔

فَعْلُنْ

سفر کئے وفا کرک ستم درو مرے دتر برک وطن اسد۔

مَفْعُول

عمران انسان بے زار اقرار مجبورات وار مظلوم دستار استار دا دور۔

مَفْعُولُن

افسانہ مجبوری میخانہ دلبرنی اُسے دا دُرڈا کو قصہ ٹی دمدرنی دروازہ

پارینک۔

فَعِلَات

نا خیال بے نماز اے شباب نا نصیب اے کلام نہ کروں (نا) بے اے نہ

دافتا ”ا،ہ“ وزن ٹی حساب مفسہ۔

فَع

برگن بس اُف ہر دران غم سِل پھر۔

شعر بنا اقسام اول القاب آک

۱۔ مضاعف الارکان

ہمو شعر ہرانا رکن آتے ارا ہموخہ کنگے شعرئس جوڑ کنگے اودے مضاعف

پارہ۔ اوصورت اٹ مٹمن شعر شانزدہ رکنی مریک۔

۲۔ مجرد

ہمو بیت ۷ مجرد پارہ ہرانا رارکان کم کنگر یعنی مٹمن مجرد مرہ مسدس مریک

۳۔ مشطور

ہمو بیت ہر اپورا بیت آن نیمہ ۷ کشہ اولیو نیمہ ۷ اسہ بیت کسے نا برابر

استعمال کنگہ اودے مشطور پارہ۔ اوصورت اٹ مشطور تینا اصل نا اسہ مصرعہ سے نا

برابر مریک۔

۴۔ وافی

وافی ہمو بیت ۷ پارہ ہرانا رکن آتا تعداد واضح نا مقرر کروکارکان آتا اصلی

تعداد آن کم مف۔

۵۔ تام

تام ہمو بیت ۷ پارہ ہرانا ہر مصرع نارکن آک ہموخس ہمووڑ یعنی اخسوامر

اریر استعمال مریر۔

۶۔ سلام

ہمو رکن ہرائی چھ تبدیلی یعنی کمی یا زیادتی کس مف۔ داوڑا نگار کُن اک ہر بحر
اٹ مریا و بحرئے ہم سالم پارہ۔

۷۔ مزاحف

مزا حف ہمو بحر آکو ہر افنا اسہ رکن یا ارکان آتے ٹی اسہ وڑنا کی یازیاتی یعنی تبدیلی کس مئے۔

۸۔ اصول

اصول اوسالم ہڑتو ماتے اسہ تعریف نُسے لیکن دا بحرِ ناپن اف صرف ارکان
تہ پین ے۔

۹-فروع

فرع نا جمع فروع ے بمعنی شاخ (خلاف اصل) لیکن اصطلاح عروض ٹی
فرع ہموار کن ے پارہ ہرائی تبدیلی کس مسنہ خواہ کم یا زیات خواہ اسہ واریا بھار وار۔

۱۰- علت

ہمو تغیرے پارہ ہر اسبب آتا اڑٹمیکو حرف آتے آن بیدس پین جاگہ کس واقع
مرے۔ (علت ناجع علل)۔ بھازنا خیال دادے کہ سبب نا آخریکو حرفے ساکن یا
حرف کنگ زحاف سے اولیو تغیرات علل او باز کل تغیراتے زحاف پارہ۔ ہر اتغیر بیرہ
سبب نا اڑٹمیکو حرف آتے آمس اودے علل پارہ۔

زحافات

زحاف: عروضی رکن آتے ٹی رد او بدل کنتگہ زحاف پارہ۔ مثلاً: رکن
 ”فاعلن“، ”فاعلان“، ”مفاعِلن“، ”مفاعِلان“، ”فاعلاتن“، ”فاعلن“
 ”مقتعلن“، ”مفعولن“، کنگ۔

امر کہ رکن آتا تعدادیٹ کمی یا زیادتی مر یک اندن ارکان آتا حروف او حرکات آتیٹی ام
تغیر مر یک او امو تغیرات آک زحاف پانگرہ۔

لفظ زحاف ایہیں تو زحف نا جمع ے اوزحافات جمع ولے عروض نا خڑکا زحاف لفظ واحد وڑیٹ مستعمل ے۔

لفظ ”زحاف“ نامعنی ہے تیرنا تینا نشانہ غان چھپ لگنگ۔

محمد بن قیس زحاف نا جمع ے ازا حیف لکھک - زحاف آتہ پن تارعا بیت رٹ بحر آتا
پنک ہم امومیرا۔

مثلاً: ہر محررٹ ”ضبن“ نازحاف بریک او ”مجنون“ پانتلگ۔ زحاف آتا باروٹ صاحب معجم ناتحریر ”زحاف آتیٹی باز امودو ہر اشعرٹ ہر جاگہ بریراوتے زحافات عام پارا او باز امودو ہر ”صدر او ابتدا“ کن مخصوص او، او باز ”عروض او ضرب“ کن یا ”حشو“، تیکن تو او فنع ”زحافات خاص“ پارا۔

زحافات یعنی تغیرات آتامسہ صورت او:

۱۔ حرف سے کم کنگ۔

۲۔ حرف سے زیات کنگ۔

۳۔ حرف متحرک سے ساکن کنگ۔

دوانا دازحاف آتا ہم ارا قسم مریرا۔

الف۔ منفرد: یعنی اسہ رکن سے ٹی اسہ تغیر سے منگ۔

ب۔ مزدوجہ (مرکب): یعنی اسہ رکن سے ٹی اسٹ کن زیات تغیر واقع مرے۔

دامرکب ناہم ارا قسم او۔

ہر رکن زحاف نا استعمال کنگ اوزحاف نالنگ آن مُست ”سالم“ پانتنگ۔ زحاف نا

خلنگان گڈ ہر رکن حاصل کنگ اودے ”مزاحف“ پارہ۔ ہنداوڑٹ ہرا بحرٹی ہر رکن

آزحاف نا استعمال مس تو ہمو بحرے ہم ”مزاحف بحر“ پارہ۔

دازحاف آتیٹی پست او یک (۲۱) زحاف عربی، فارسی اور دوٹی مشترک او۔ اندن

پنج (۵) زحاف فارسی کن مخصوص کنگانو۔ عربی، فارسی اور دونو مشترک انگا زحاف

آتن بیدس فارسی نا ایجاد کروکا یا عربی کے مخصوص انگا زحاف آتن ننا زبان ٹی پین

اخص زحاف استعمال مریرہ اوقتا بار دسٹ داکتاب نا اریکون شیخ ٹی ہراڑے ضروری سمجھنگا

اوڑے تفصیل سٹ گپ مرو۔

عربی، فارسی اور دوٹی مشترک انگا (۲۱) زحاف آک۔

خبین کف قبض قصر بتر حذف حذو قطع

صلم وقف کسف ثرم شکل تشعیث شتر طے

خرم خرب اذالہ ثلم تسبیح

اہلے فارس نا جوڑ کروکا زحاف آتن پنج (۵) زحاف

۱۔ جب

۲۔ ہتم

۳۔ زبل

۴۔ جدع

۵۔ نحر

اہلے فارس نا ایجاد کروکا زحاف آتیٹی اولیکو مہ زحاف ”جب، ہتم، زبل“ رباعی نا

وزن تو مخصوص او۔ دافے خاص وڑٹ ذہن نشین کنگے۔

زحافات آن گڈ ہر اتم رکن سے نادر وشم غیر مستعمل رکن نس مریک تو ہندا

حاصل کروکا رکن سے نن اسہ ہم وزن و مستعمل لفظ سے تون بدل کینے۔ مثلاً

”مفاعیلین“ زحاف ”حذف“ آن گڈ ”مفاعی“ مریک۔ او ”مفاعی“ سے نن او نا ہم

وزن آرکن ”فعولن“ تون بدل کینے۔

داسانن داڑے زحاف آتا کاریم سے اورکن نا ذی آ اثر کنگان گڈ

”زحاف“ ناپن ”مزاحف“ اٹ امر بدل مریک۔ اوقتا عمل انت سے۔ اوقتا پین تا معنی

انت سے۔ دامر کاریم کیرہ۔ داکل سے تفصیل اٹ نوشتہ کینے۔

سبق سے آسان کنگ کن زحاف آتا ہرا گڑاک داسہ نم کن مشکل مسرہ

اوفتے داکتاب نا اریکون شیخ کن الاٹ تا کہ اسہ وارنم دا آسان انگا گڑاتے پہہ مبو۔

زحاف ناپن	لغوی معنی	مذاحف ناپن	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بجاتے ٹی کاریم ایٹک	شعر نا مخصوص آ حصہ
خفن (بالفتح)	دامن ے پیڑنگ اواوناہلنگ	منجون	اگر رکن ٹی مہا لوسبب خفیف نئے تو اڑمکیو حرف ساکن نا بنگ - مثلاً فاعلن آن فَعْلُن (عین آ زیر)	بحر متدارک - رل - رجز - مدید - بسیط - سربلج - خفیف - جئت - منسرح - مقتضب	زحاف عان
قبض	ہلنگ	مقبوض	اگر رکن نا پچمکیو حرف سبب خفیف نا ساکن ے تو اونا ساقط کنگ - مثلاً مفاعیلن آن مفاعِلن	بحر طویل - ہرج - متقارب - مضارع	
قطع	تڑنگ	مقطوع	اگر رکن نا آخر ٹی وند مجموع سے تو اونا آخر کیو حرف ے ہٹا اوڑان مُست نا متحرک اگا حرف ے ساکن کنگ - مثلاً فاعلن آن فعلن (عین ساکن)	بحر متدارک - رجز - کامل - رل - سربلج -	عروض و ضرب کن مخصوص ے
حذف	شاغنگ - خنگ	مخذوف	رکن نا آخر آن سبب خفیف نا بنگ - مثلاً فعلن آن فعل	بحر متقارب - ہرج - رل - خفیف - مضارع - مجت	عروض و ضرب کن مخصوص ے

زحاف ناپن	لغوی معنی	مذاحف ناپن	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بجاتے ٹی کاریم ایٹک	شعر نا مخصوص آ حصہ
حذف	تڑنگ - گڈنگ	احذ	رکن نا آخر آن وند مجموع بنگ بشرطیکہ اوڑان پدوا اسہ جزومف - مثلاً فاعلن آن فع	بحر متدارک - بحر رجز - بحر کامل	عروض و ضرب کن مخصوص ے
صلم	روتنہ غاتے آن گڈنگ یا تڑنگ	اصلم	رکن نا آخر ٹی ارا وند مفروق ے اونا ساقط کنگ دہنکہ مفعولات آن فعلن (عین ساکن)	مفعولات	
وقف	سلنگ	موقوف	اگر رکن نا آخر وند مفروق نئے تو اونا آخری حرف محرک ے ساکن کنگ مثلاً مفعولات آن مفعولان	بحر سربلج - منسرح - مقتضب	عروض و ضرب کن خاص
کشف	یا پچ نا چُغَلک آتا تراشنگ	مکسوف یا مکشوف	رکن نا آخر ٹی کہ وند مجموع کس مس اونا اڑمکیو متحرک ے بنگ مثلاً مفعولات آن مفعولن	بحر رجز - رل - سربلج -	ضرب و عروض

زحاف نا پین	لغوی معنی	مزاحف نا پین	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بجز اتے ٹی کاریم لیتک	شعر نا مخصوص آ حصہ
شکل	سہدار (چار نئی) نا نئے چٹا ٹ تفنگ	مشکول	کف و خمین نا اجتماع مثلاً فاعلاتن آن مکفوف مرسا فاعلات اودوارہ مخبون مرسا فاعلات	بحر رمل - جدید - مجتث - مقتضب	
تشعیث	شیکی کنگ	مشعّث	خمن و تسکین نا اجتماع مثلاً فاعلاتن آن مجنون مرسا فاعلاتن اودوارہ مسکن مرسا مفعولن	بحر رمل - بحر خفیف - بحر مجتث	
خرم	بامسّے چیرنگ	اخرم	ہر رکن نا شروع ٹی و تد مجموع کس مرے اونا اولیکو حرف ے بنگ - دا زحاف مسہ رکن آتے ٹی بریک اوہر جاگہ اونا پین بدل ے - مثلاً مفاعیلن آن مفعولن و لے ہندا اگہ صدر و ابتداء آن سوا پین جاگہ کس برے تو تخنق ے اگہ فعلن ٹی بریک تو ثلم پاننگ - او مفاعلتن ٹی غضب - غضب خصوصات ے عرب آتے آن ے	بحر متقاربہ - ہرج - وافر	بقول محقق طوسی دا زحاف صدر و ابتداء کہ مخصوص ے - لیکن انخش دادے ہر جاگہ جائز سرپند مریک -

زحاف نا پین	لغوی معنی	مزاحف نا پین	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بجز اتے ٹی کاریم لیتک	شعر نا مخصوص آ حصہ
خر (بالفتح)	ہڑتو مخف تاڑنگ	اخر	کف و خرم نا اجتماع ہر اتم صدر یا صدر و ابتداء ٹی ہندو رکن کس مرے کہ اونا شروع و تد مجموع اوارٹیکو مسٹیکو جز آک اسباب خفیف مریر تو او رکن نا اولیکو او ہفتیکو حرف نا بنگ مثلاً مفاعیلن آن مفعولن (لام آپیش)	بحر ہرج	صدر و ابتداء کن خاص ے
شتر (بالفتح)	پلک آتے کشنگ	اشتر	قبض و خرم نا اجتماع مثلاً مفاعیلن آن مقبوض مرسا مفاعیلن او ولد اخرم مرسا فاعلن مس -	بحر ہرج	صدر او ابتداء کن مخصوص
طے	پیڑنگ	مطوی	اگہ رکن نا شروع ٹی ارا سبب خفیف مسر تو ارمیکو سبب نا ارمیکو حرف نا بنگ مثلاً مستفعلن آن مستفعلن	بحر بسیط - رجز - سرلج - منسرح - مقتضب	

زحاف ناپن	لفوی معنی	مزاحف ناپن	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بھراتے ٹی کاریم لیتک	شعر نا مخصوص آ حصہ
ثلم (بالفتح)	کڑک کنگ	اٹلم	رکن فعلن آن اوکیو حرف ے بنگ دہنگہ فعلن آن فعلن (عین ساکن)	بحر متقارب	
ثرم (بالفتح)	مون نا دنتان تے پر غنگ	اثرم	قبض و ثلم نا اجتماع مثلاً فعلن آن مقبوض مس و فعل اولد اٹلم مس تو فعلن مس۔	بحر متقارب	صدر و ابتداء کن مخصوص ے
تسینغ	تمام کنگ	مسینغ (باغا تشدید)	اگر رکن نا آخری سبب خفیف نئے تو آخری کو حرف آن مُست الف نُس زیادہ کنگہ دہنگہ مفاعیلن آن مفاعیلان	بحر متقارب۔ ہزج۔ رمل۔ مضارع	عروض و ضرب کن مخصوص و۔
اذالہ (بالکسر)	دامن ے مرغن کنگ	ندال	اگر رکن نا آخری و تد مجموع سے تو آخری حرف نا مُست الف نُس زیادہ کنگہ دہنگہ فاعلن آن فاعلان	بحر متدارک۔ رجز۔ کامل۔ سرلیج۔	صدر و ابتداء ٹی نا جائز حشو ٹی کمتر و عروض و ضرب ٹی پیشتر

زحاف ناپن	لفوی معنی	مزاحف ناپن	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بھراتے ٹی کاریم لیتک	شعر نا مخصوص آ حصہ
جَبَّ (جیم تازی) (بالفتح و تشدید)	خصی کنگ	مجبوب	مفاعیلن نا ہڑ تو ماسب خفیف آتے ساقط کنگ مثلاً مفاعیلن آن مفاعیلن۔ او مفاکن زن فعل لکھنہ	بحر ہزج	عروض و ضرب کن مخصوص
زَلَّ (بفتحین)	ران نا لاغر منگ یا بے سومتنگ	ازل	اجتماع ہتم و تحقیق مثلاً مفاعیلن آن فاع	بحر ہزج	
ہتم	مون نا دنتان تے پر غنگ	اہتم	حذف و قصر نا اجتماع مفاعیلن نا اراسب خفیف آن آخری سبب ے بنگ او ایلو باقی سبب نا ساکن ے ہٹا ارا متحرک بچک۔ اودے ساکن کنگ مثلاً مفاعیلن آن فعلن (لام ساکن)	بحر ہزج	

زحاف ناپن	لفوی معنی	مزاحف ناپن	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بھراتے ٹی کاریم ایٹک	شعرنا مخصوص آ حصہ
جدع یا جذع (دال مہملہ ذال مجہ)	خف باُمس او دوتے تڑنگ	مجدوع یا مجذوع	اُرا رکن ناشروع ٹی اِراسب خفیف متواتر مریر تو سبب آتے ساقط کنگ و۔ اور رکن نا آخری حرف ے واساقط کنگ و ہن کہ مفعولات آن فاع	بحر سرلج۔ منسرح۔ مقتضب	عروض و ضرب کن مخصوص
نحر	گٹ ے تڑنگ	منخور	صلم و حذف ہر ا رکن نا آخری و تد مفروق مس او نا بٹنگ او ولدا اور رکن نا باقی آن اسہ سبب خفیف کس ہم بٹنگ۔ مثلاً مفعولات آن فاع	بحر منسرح	عروض و ضرب کن مخصوص
کف (بالفتح)	منع کنگ۔ تو نگ۔	مکفوف	اگر رکن نا ہم میکیو حرف سبب خفیف نا ساکن ے تو او نا بٹنگ مثلاً مفاعیلین آن مفاعیل	بحر طویل و مدید۔ ہزج۔ رمل۔ خفیف۔ جتھ۔ مضارع	
قصر	چتک کنگ	مقصور	اگر رکن نا آخری سبب خفیف کسے تو آخری حرف ے بٹسا اوڑان مسٹ بنا حرف متحرک ے ساکن کنگ۔ مثلاً مفاعیلین آن مفاعیلین (لام ساکن)	بحر ہزج۔ متقارب۔ رمل۔ جتھ۔ خفیف	عروض و ضرب کن مخصوص

زحاف ناپن	لفوی معنی	مزاحف ناپن	اصطلاحی معنی و تغیر آن پدنا صورت	اُرا بھراتے ٹی کاریم ایٹک	شعرنا مخصوص آ حصہ
بتر (بالفتح)	لٹک ے تڑنگ	ابتر	حذف و قطع نا اجتماع مثلاً فاعولن آن محذوف مرسا فعاو ولدا مقطوع مرسا فغ مس۔ یا ثلم و حذف نا اجتماع مثلاً فاعولن آن ا ثلم مرسا فاعولن او ولدا محذوف مرسا فغ مس۔ ہندن مفاعیلین (خرم او جب نا اجتماع) یعنی دا زحاف آتے عمل آن پد مفاعیلین آن فغ مریک۔ ہندن فاعلاتن (حذف و قطع نا اجتماع) دا زحاف آتے عمل آن پد فاعلاتن آن فاعلن مریک	بحر متقارب۔ ہزج۔ رمل۔	عروض و ضرب کن مخصوص ے

”بتز“ نازحاف آہل فن نا اختلاف ے۔ عموماً عروض نا کتاباتے ٹی دازحاف ے
 ”بتز“ لکھنگانے ولے قدر بلگرامی دارائے آن اختلاف کرسا دالیل ے پیش کیک
 کہ ”وخت کس دازحاف ہمو رکن آن مخصوص ے ہرانا آخرٹی“ ”اسہ سبب خفیف کس“
 مرے او اوڑن مُست ”وتم مجموع“، تو اول ہمو ”سبب خفیف“ نا بٹنگ ولدانا ”وتم
 مجموع“ نا ساکن حرف ے بٹسا ”ارٹمیکو متحرک ے“ ساکن کنگے تو گڑا دارکن
 ”مفاعیلن“ ٹی امرمریک؟ اگر دالعرفیف سئی ے تو واقعی ”مفاعیلن“ ٹی ہرانا آخرٹی
 ”اراسبب خفیف“ واولی امر بٹنگ کیک؟ اگر داپاننگہ کہ آخر نا ہڑتوما ”سبب خفیف“
 آتے بٹنگہ ولدانا ”وتم“ نا حرف ے ”ساکن“ ے بٹنگہ او ”ارٹمیکو متحرک ے“ ساکن
 کنگہ تو دازحاف ”فعولن“ ٹی بفک۔ ”ابتز“ فعولن نا فروع تے ٹی ساڑی ے۔
 بہر حال اہل فن آتے کن غور کنگ نا ہیئت ے۔ اگہ دامسلہ غا غور کنگے تو یقیناً قدر
 بلگرامی تون اتفاق کروئی مریک۔ ہراڑ اسکان نا خیالے عروض نا کتاباتے نوشتہ
 کرو کا ک بیرہ لفظا تا بدلیفنگ آن کتاباتے نقل کرینو۔ او ہم بیدس سوچنگ سچھنگ
 آن۔ منگ کیک کس ے آن جاگہ کس غلطی ے ہرانا سوبان اوکان پدنا کل تصنیف
 اک ہندن ساڑی و۔ ارٹمیکو ہیئت دا کہ غیر شاعر اک فن ے عروض نا خوڑتی تے
 سرپند مفہ۔

حمید عروضی نا دا ہیئت آ غور مرے کہ ”بتز“ اہل عرب نا خٹو کا ”قطع او حذف“
 نا اجتماع ے، یعنی ”فعولن“ آن ”فع“ سلیک ولے ہر اتم اہل عجم والا ک رباعی نا وزن
 تے جوڑ کریر تو اہل عرب ہم دوست بٹراؤ فک عجم نا تقلید ے کریر۔ مصنف توجہ الوانی
 لکھک کہ ”قال بن قیس فی حدایق الحجم هو عند الحجم اجتماع

الجب مع الحزم“ رباعی نا وزنک ”مفاعیلن“ آن پیشن تمار کشنگار۔ اودانا
 زحاف آتے ٹی ”فع“ ساڑی ے۔ تو اہل عجم دادے ”جب او خرم“ نا اجتماع قرار تے۔
 آخا تو دانٹے رباعی نا وزن تے ٹی بسکہ۔ ولدانا اعتراض مسکہ کہ ”خرم“ صدرکن خاص
 ے او ”فع“ رباعی تا ”عروض او ضرب“ ٹی بریک۔ ورنہ دی دادے کہ دارائے محقق
 طوی نا ے ولے انخفش ”خرم“ ے شعر نا ہر جاگہ جائز استعمال کیک۔ یا تو داد لیل آتے
 تسلیم کنگہ یا رباعی ٹی دازحاف نا پین پن کس تجویز کنگہ۔

بحر آ تا زحاف آ تا ذکرے کنگان مُست داپاننگ ضروری ے کہ بھاز آ بحر
 آ تا زحاف اک عدد ٹی علماء تے ٹی اختلاف ارے۔ فل حال نن داسہ داڑے کل علماء
 تاپاروکا زحاف آتے خواننہ او آخراٹ ہر بحر نا زیادہ استعمال مردکا زحاف آ تا ذکر کینہ
 ہر افقا چانداری تنگ ضروری ے۔ اودا کتاب نا یلو شیخ آتے ٹی نن دافقا اختلاف او
 تینارائے آگپ کرون۔ ان شاء اللہ۔

پین زحاف ہم ”فَاعْلُنْ“، نازحاف آتے ٹی شامل کیے۔ یعنی ”فَعْلُ، فَعُولُ، فاعِلُنْ“، مطلب اوناخو کا ”فَاعْلُنْ“، ناکل دوا نذرہ (۱۲) زحاف و۔

دافتے آن بیدس محمدزیر فاروقی تینا کتاب ٹی ”فَاعِلُنْ“ نازحاف آتے ٹی
 ”فاع“ ے ہم اوار کرینے۔

داسانن داخل علماء تاپیتا تے آغور کر سا ”فَاعْلُن“ ناکل سینزده انگاز حاف آتے قبول کینہ۔

”نئے ہم دازحاف آتیٹی باز جاگہ اختلاف ہرے ولے نن داڑے تینا اختلاف نا گپ ے داوخت آکپنہ، داسہ نن داڑے کل بحر آتا کل زحاف آتے ہمووڑ نوشته کینہ ہراوڑ علماک کرینوتا ولے دا کتاب نا ایلویش آتیٹی نن دافقازی آتفصیل یٹ گپ کروں اوتینا اختلاف اوتینا رائے تے ایتوں، ان شاء اللہ، دانا سوب بیرہ دادے کہ نمکن سچ آسان مرے او نما آسانی یٹ دافتے سمجھو۔“

داسا دا گڑا یاد مرے کہ بحر متدارک ٹی یا تو اونا سالم رکن ”فَاعْلُن“ یا اونا زحاف آک بیرہ استعمال کنگرہ۔ دافے آن بیدرس پین اسہ رکنس ہم استعمال کنگرہ ناجازت اف۔ اگہ نن بحر متدارک ناسالم انگارکن آتون اونا زحاف آتاتے شاعن تو چندی افاعیلی نقشہ نامونا بریک۔ ولے نن سبق ے آسان کنگرہ کن بیرہ ہمو تقاعیل آتا ذکرے کینہ ہر از یادہ معروف و۔

☆. محرمند ارک مٹمن سالم

☆. محرمندارک مٹمن ندال

☆. محرم‌تدارک مسدس سالم

بحر متدارک ناز حاف آک

بحر متدارک ناتفعیل: فاعِلُنْ فاعِلُنْ فاعِلُنْ فاعِلُنْ

فَاعْلُنْنا زحاف آتا تعدادی علمائے عروض نا نیامی ذرکس اختلاف ارے۔ بحر الفصاحت نا کتابی مولانا نجم الغنی ”فَاعْلُنْنا“ نا هفت زحاف بیان کرینے۔

- ۱۔ فَعِلُنْ (بہ کسرۃ عین۔ عین کسرہ تون)
- ۲۔ فُعِلُنْ (بہ سکون عین۔ عین ساکن تون۔)
- ۳۔ فَعَلَ (بہ سکون لام۔ لام ساکن تون)
- ۴۔ فَعِلَانْ (بہ کسرۃ عین۔ عین کسرہ تون)
- ۵۔ فَعْ (بہ سکون عین۔ عین ساکن تون)
- ۶۔ فَاَعِلَانْ (بہ کسرہ عین۔ عین کسر تون)
- ۷۔ فَاَعِلَاتُنْ

کتاب چراغ سخن ٹی مرزا ایاس عظیم آبادی ”فَاعْلُن“ کن ہشت زحاف لکھانے۔ یعنی ”فعلان (بہ سکون عین) زیادہ ہے۔ داہشت زحاف آن گڈ ڈاکٹر جمال الدین نا کتاب ٹی اسہ پین زحاف کس ہم بیان مٹنے۔ ”فعلان“ اسہ جاگہ کس او دادے بحر متدارک نا تفصیل نا بیان ٹی بحر متقارب نا تفصیل پانک۔ ہنداڑتون مسہ

بحر مل نازحاف آک

بحر مل ناتفعیل: فاعِلْ تَنْ فاعِلْ تَنْ فاعِلْ تَنْ فاعِلْ تَنْ

کتاب چراغ سخن ٹی مرزا واجد حسین ”فاعِلْ تَنْ“ نا شانزده زحاف نوشته کرینے۔

۱۔ فَعِلْ تَنْ (عین مکسور۔ عین زیر تون)

۲۔ فاعِلَاتْ (بضم تاء، ت پیش تون)

۳۔ فاعِلَات (بسکون تاء، ت ساکن تون)

۴۔ فاعِلُن (عین مکسور۔ عین زیر تون)

۵۔ مفعولُن

۶۔ فاعِلِیان (عین ساکن تون)

۷۔ فَعْل (بہ سکون لام۔ لام ساکن تون)

۸۔ فاع (بسکون عین۔ عین ساکن تون)

۹۔ فَع

۱۰۔ فَعِلَات (عین مکسور۔ بسکون تاء۔ عین زیر تون۔ ت ساکن تون)

۱۱۔ فَعْلُن (بسکون عین۔ عین ساکن تون)

۱۲۔ فَعِلَان (عین مکسور۔ عین زیر تون)

۱۳۔ فَعِلُن (عین مکسور۔ عین زیر تون)

۱۴۔ فَعِلِیان (عین مکسور۔ عین زیر تون)

۱۵۔ فَعْلَان (بسکون عین۔ عین ساکن تون)

۱۶۔ مفعولَان (بسکون الف)

دا شانزده زحاف آن گڈ کتاب تفہیم العروض ٹی ”فاعِلْ تَنْ“ نا زحاف آتے ٹی ”فاعِلَاتَانْ فاعِلَانْ فَعِلَاتَانْ“ ہم بیان مسٹو۔ بحر مل نازحاف آتے اگہ نن عربی او فارسی نا نظراٹ ہرن تو چندی تفصیل آک مونابریرہ۔ ہرافتے ٹی بھازنا ذی آ ہج شاعری متنے۔ داسبق ے آسان کنگ کن ای بیرہ ہمو تفاعیل آتے نوشته کیوہ ہرافتے نن کم بھاز یا ہج شاعری کتنن۔ ولے اردو اسکان محدود۔ ہرافتے نن خوان تو شاعری کنگ کینہ۔

☆ بحر مل مثنیٰ سالم فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن

☆ بحر مل مسدس سالم فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن

☆ بحر مل مریع سالم فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن

☆ بحر مل دہ رکنی سالم فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن

☆ بحر مل دوازدہ رکنی سالم فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن

☆ بحر مل مثنیٰ محذوف فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلُن

☆ بحر مل مثنیٰ مقصور فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَان

☆ بحر مل مسدس محذوف فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلُن

☆ بحر مل مسدس مقصور فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَاتِن فاعِلَان

☆ بحر مل مثنیٰ مشکول فَعِلَاتِن فاعِلَاتِن فَعِلَاتِن فاعِلَاتِن

☆ بحر رمل مثنیٰ مجنون فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

☆ بحر رمل مثنیٰ مجنون مقطوع، محذوف، مقصور، مشعث مقصور

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن (مقطوع)

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن (مجنون محذوف)

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن مشعث مقصور

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن (مجنون مقصور)

دا بحر نا اولیکو رکن (صدر او ابتداء) سالم یا مجنون (فاعلاتن یا فاعلاتن)

ہڑتو ماتے آن ہر اسٹ مرے ہلنگ مریک۔ حشو نا ہڑتو مارکن بیرہ مجنون (فاعلاتن)

ہتنگ کیک بلکہ عروض یعنی آخری رکن (فعلن، فعلن فعلن فعلن) ہر اسٹ مرے

ہلنگ مریک۔

☆ بحر رمل مسدس مجنون مقطوع، محذوف، مقصور، مشعث، مقصور

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن (مقطوع)

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن (محذوف)

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن مشعث مقصور

فاعلاتن / فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن (مقصور)

دا بحر او بحر رمل مثنیٰ مجنون، مقطوع، محذوف، مقصور، مشعث مقصور اسہ وڑو۔

فرق بیرہ دادے کہ دا ”مسدس“ کسے اے ”مثنیٰ“ کسے اے نا حشو ٹی ارا رکن

”فاعلاتن“ اودا ٹی اسہ ”فاعلاتن“ کسے۔

☆ بحر رمل مربع مشکول فاعلات فاعلاتن

بحر متقارب نا زحاف آک

بحر متقارب نا تفعیل: فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ

بحر متقارب نا ہشت زحاف بیان کنگا نو۔

۱۔ فَعُول (بضم لام)

۲۔ فَعْلُن (عین ساکن تون)

۳۔ فَعُول (لام ساکن تون)

۴۔ فَعْل (عین زبر تون)

۵۔ فَعُولَان

۶۔ فَعْل (عین ساکن تون)

۷۔ فَع

۸۔ فَعْلَان (عین ساکن تون) یا فاع (عین ساکن تون)

ہشتمیکو زحاف ٹی ارا زحاف دا وجہ غان نوشتہ و کہ بھاز آ ماہرین آک

مقارب نا ہشتمیکو زحاف ”فَعْلَان“ اے پارہ او بھاز اک ”فاع“ اے۔ نن داڑے

ہڑتو ماتے نوشتہ کینہ۔

☆ بحر متقارب مثنیٰ سالم فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ

☆ بحر متقارب شانزدہ رکنی فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ فَعُولُنْ

فَعُولُنْ

☆ بحر متقارب مثنیٰ سالم فعول فعول

☆ بحر متقارب مثنیٰ مقصور، محذوف

فعول فعول فعول فعل (مقصود) مصرعی اولیٰ

فعول فعول فعول فعول (محذوف) مصرعی ثانی

اسہ مصرعہ ٹی مسہ فعولن اوچار میکو (فعول) یا (فعل) مریک۔

☆ بحر متقارب مقبوض اٹلم شانزدہ رکئی ”فعول فعلن“ ہر مصرعہ ٹی چار وار

فعول فعلن فعول فعول فعلن فعول فعول فعلن

فعول فعلن فعول فعول فعلن فعول فعول فعلن

☆ بحر متقارب مثنیٰ اٹلم فعلن فعولن فعلن

☆ بحر متقارب مثنیٰ اثرم فاع فعولن فاع فعولن

☆ بحر متقارب مثنیٰ اٹلم اثرم مقبوض فاع فعولن فعلن

فعلن فاع یا فعولن فعلن

فعلن فعلن یا فاع فعولن

فاع فعول یا فعولن فعلن

فعلن فعلن یا فعلن فعلن

دائل وزن تے آن نن امر وار وزن اسہ شعر ٹی استعمال کین کنگ کینہ۔

☆ بحر متقارب اثرم اٹلم مقبوض ابتر شانزدہ رکئی

فاع فعولن فعلن فاع فعولن فعلن فع

یا
فعلن فعلن فاع فعولن فعلن فعلن فاع فعل

☆ بحر متقارب مثنیٰ اٹلم اثرم ابتر مقصور مقبوض

فعلن فاع فعولن فاع رفع

فعلن فعلن فعلن فاع رفع

فعلن فعلن فعلن فع رفاع

فاع فعول فعولن فع رفاع

دچارانگا وزن تے آن نن امر وار وزن نا اجتماع ے اسہ شعر ٹی کنگ کینہ۔

☆ بحر متقارب مسدس سالم فعولن فعولن فعولن

☆ بحر متقارب معشر سالم فعولن فعولن فعولن فعولن

☆ بحر متقارب دوازدہ رکئی سالم فعولن فعولن فعولن فعولن فعولن

☆ بحر متقارب چانزدہ رکئی سالم فعولن فعولن فعولن فعولن فعولن فعولن

☆ بحر متقارب مسدس محذوف فعولن فعولن فعل

☆ بحر متقارب مثنیٰ محذوف فعولن فعولن فعولن فعل

☆ بحر متقارب مسدس مقصور فعولن فعولن فعول

☆ بحر متقارب معشر محذوف فعولن فعولن فعولن فعل

☆ بحر متقارب معشر مقصور فعولن فعولن فعولن فعول

☆ بحر متقارب ناد نقشہ غاتے آ غور مرے تو چندی پین نقشہ ہنداز حاف آ تا

لمک اٹ جوڑ منگ کیک۔

☆ بحر ہزج مثنیٰ اُخر ب مکفوف مقصور محذوف

مفعول مفاعیل مفاعیل فاعل فاعل

مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیل

مفاعیل مفاعیل مفاعیل مفاعیل

☆ بحر ہزج مثنیٰ مقبوض

فاعیل مفاعیل فاعل مفاعیل

☆ بحر ہزج مثنیٰ اشتر

فاعیل مفاعیل فاعل مفاعیل

☆ بحر ہزج مثنیٰ اشتر مقبوض مضاعف

مفاعیل مفاعیل مفاعیل (مقصور)

☆ بحر ہزج مسدس مقصور محذوف

مفاعیل مفاعیل فاعل (محذوف)

مفعول مفاعیل مفاعیل

☆ بحر ہزج مسدس اُخر ب مقبوض

☆ بحر ہزج مسدس اُخر ب مقبوض محذوف مقصور

مفعول مفاعیل فاعل (محذوف)

مفعول مفاعیل مفاعیل (مقصور)

☆ بحر ہزج مسدس اُخر ب اشتر محذوف مقصور

مفعول فاعل مفاعیل (مقصور)

مفاعیل مفاعیل مفاعیل

☆ بحر ہزج مسدس سالم

مفاعیل مفاعیل

☆ بحر ہزج مربع سالم

مفاعیل مفاعیل مفاعیل

☆ بحر ہزج مسدس مسبق

مفاعیل مفاعیل مفاعیل مفاعیل

☆ بحر ہزج دہ رکنی سالم

داڑے داخل مرے کہ ہر بحر آک غیر مستعمل و یا اسل بھاز کم استعمال

مریرہ اوقات ذکر اف۔

بحر ہزج نازحاف آک

بحر ہزج نازحاف: مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ

کتاب ”تفہیم العروض“ نا تہہ ٹی ”مُفَاعِلُنْ“ ناہفدہ زحاف بیان مسٹو۔

۱۔ مفاعیل (لام پیش تون) ۲۔ مفاعیل (لام پیش تون)

۳۔ فَعُولان (بہ سکون نون) ۴۔ فَعُول

۵۔ فَعُول (بہ سکون لام) ۶۔ فَعْل (بہ سکون لام)

۷۔ فاع (بہ سکون عین) ۸۔ فَع

۹۔ مفعول (لام پیش تون) ۱۰۔ مفعول (لام پیش تون)

۱۱۔ فاعیل ۱۲۔ مفاعیلان

۱۳۔ فَعْلان ۱۴۔ فاعلان

۱۵۔ مفعولان ۱۶۔ مفاعیلان

۱۷۔ فَعْلُنْ

☆ بحر ہزج مثنیٰ سالم

☆ بحر ہزج مثنیٰ مسبق

☆ بحر ہزج مثنیٰ محذوف

☆ بحر ہزج مثنیٰ اُخر ب

فاعلاتن مفاعلن فعلا (مشعث مقصور)

فاعلاتن مفاعلن فعلا (مخبون مقصور)

بحر رمل ناوڑ بحر خفیف نادا محذوف بحر آتے ٹی ہم صدر او ابتداء نا فاعلاتن نا جاگہ غا
”فعالتن“ مخبون استعمال کنگ کینہ۔ حشونا رکن بدل مفک۔ عروض او بحر ٹی ہر چار انگا
محذوف ارکان آن ہر اسٹے استعمال کین کنگ کینہ۔ یعنی فعلن یا فعلن یا فعلان یا
فعلان۔

☆ بحر خفیف مربع مخبون مڈال

فاعلاتن مفاعلن (مخبون)

فاعلاتن مفاعلان (مڈال)

☆ بحر خفیف مسدس مخبون محجوف فاعلاتن مفاعلن فع

☆ بحر خفیف مسدس مخبون فعلا تن مفاعلن فعلا تن

بحر خفیف نازحاف آک

بحر خفیف نا تفعیل نئی عروض نا کتابا تے ٹی اسہ چٹکو اختلاف کس مونا بریک۔

ہراڑن نن ہڑتو ما تفعیل آتے نوشتہ کینہ۔

بحر خفیف نا تفعیل: فاعلا تن مُستفعلن فاعلا تن

فاعلا تن مُسن تفع لُن فاعلا تن

بحر خفیف نا چا نردہ زحاف و۔

۱۔ فاعلیان	۲۔ فعلا تن (عین زیر تون)
۳۔ فعلا ت (ت پیش تون)	۴۔ فعلن
۵۔ مفعولن	۶۔ فاعلن
۷۔ فاعلان	۸۔ فاعلیان
۹۔ فعلن	۱۰۔ فعلا تن
۱۱۔ مفاعلن	۱۲۔ فعلن
۱۳۔ مستفعلن (لام پیش تون)	۱۴۔ مفاعل (لام پیش تون)

☆ بحر خفیف مسدس مخبون محذوف مقطوع، مقصور، مشعث، مقصور

فاعلاتن مفاعلن فعلن (مقطوع)

فاعلاتن مفاعلن فعلن (مخبون محذوف)

بحر سرلیج نازحاف آک

بحر سرلیج نازحاف آک: مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ

بحر سرلیج نازحاف آک:

۱۔	مفاعلن	۲۔	فاع
۳۔	مقتعلن	۴۔	فع
۵۔	مفعولن	۶۔	فعلات (ت پیش تون)
۷۔	فاعلن	۸۔	فعولن
۹۔	فعلتن	۱۰۔	فعولان
۱۱۔	مفعولان	۱۲۔	فاعلان
۱۳۔	فعلن	۱۴۔	فعلن

☆ بحر سرلیج مسدس مطوی مکسوف موقوف مقتعلن مقتعلن فاعلات (موقوف)

مقتعلن مقتعلن فاعلن (مکسوف)

شعرنا عروض ٹی فاعلات (موقوف) یا فاعلن (مکسوف) آن امر واسٹ

کس یا اسه مصرعہ ٹی موقوف ایلو ٹی مکسوف استعمال کنگ نا اجازت ارے۔ فارسی

شاعراک دا بحر آتے ٹی ”مقتعلن“ نا جاگہ غا ”مفعولن“ مقطوع ہم ہلکے نو۔

☆ بحر سرلیج مسدس مطوی مقطوع مجدوع منخور

مقتعلن مفعولن فاع (مجدوع)

مقتعلن مفعولن فع (منخور)

شعرنا ”عروض او عجز“ ٹی ”فاع“ یا ”فع“ آن امر واسٹ کس یا ہڑتوماتے ہم ہلکے

کینہ۔

☆ بحر سرلیج مسدس منجون مکسوف مستفعلن مستفعلن فاعولن

بحر قریب نازحاف آک

بحر قریب نا تفعیل: مُفَاعِلُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ رَفَاعِ لَا تُنْ
بحر قریب نازحاف آک

- ۱- مفاعیل
- ۲- فاعلاتن
- ۳- فاعلن
- ۴- مفعول
- ۵- فاعلیان
- ۶- فاعلان
- ۷- مفاعیل (لام پیش تون)

- ☆ بحر قریب مسدس سالم مفاعیلن مفاعیلن فاعلاتن رفاعلاتن
- ☆ بحر قریب مکفوف مفاعیل مفاعیل فاعلاتن
- ☆ بحر قریب مسدس مکفوف مقصور محذوف مفاعیلن مفاعیل فاعلان (مقصور)
- ☆ بحر قریب مسدس اخب مکفوف مفعول مفاعیل فاعلاتن
- ☆ بحر قریب مسدس اخب مکفوف مقصور محذوف مفعول مفاعیل فاعلن (محذوف)
- ☆ بحر قریب مسدس اخب مکفوف مفعول مفاعیل فاعلان (مقصور)
- ☆ بحر قریب مسدس اخب مکفوف مفعول مفعول فاعلاتن
- ☆ بحر قریب مسدس اخب مکفوف مفعول مفعول فاعلاتن

بحر مضارع نازحاف آک

بحر مضارع نا تفعیل: مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلُنْ
بحر مضارع مسدس آن زیادہ مثنیٰ استعمال مثنیٰ۔ ہرانا تفعیل اور ارے:
”مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ“۔

بحر مضارع زحاف آک

- ۱- مفعولن
- ۲- فاعلن
- ۳- فاعلان
- ۴- فاعل
- ۵- فاعل (لام ساکن)
- ۶- فاعلیان
- ۷- فاعلن
- ۸- فاعلان
- ۹- فاع
- ۱۰- فاع
- ۱۱- مفعول
- ۱۲- مفعول (لام پیش تون)
- ۱۳- مفاعیلن
- ۱۴- فاعلان
- ۱۵- فاعلیان
- ۱۶- فاعلات، فاعلات
- ۱۷- فاعلاتن
- ۱۸- فاعلن
- ۱۹- مفعولان

دانا زحاف آک دا وجه غان زیات مُسرکہ بحر مضارع ٹی ”فاع لاتن“
(منفصل) استعمال مریک۔ ہراڑان فاعلاتن (متصل) نازحاف آک استعمال
متنگ کتورا۔ ولے جمال الدین نارایت آن گڈ دا بحر ٹی فاعلاتن (متصل) ے
زحاف ناشکل اٹ استعمال کنگ کینہ۔

☆ بحر مضارع مٹمن اخب مفعول فاع لاتن مفعول فاع لاتن

☆ بحر مضارع مٹمن اخب مکفوف مقصور محذوف

مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن (محذوف)

مفعول فاعلات مفاعیل فاعلات (مقصور)

☆ بحر مضارع مٹمن اخب مکفوف مفعول فاعلات مفاعیل فاعلاتن

☆ بحر مضارع مٹمن مکفوف مقصور مفاعیل فاعلات مفاعیل فاعلات

☆ بحر مضارع مسدس اخب مکفوف مفعول مفاعیل فاعلاتن

☆ بحر مضارع مسدس اخب مقصور مفعول فاعلات مفاعیل

☆ بحر مضارع مسدس اخب مکفوف مقصور مفعول فاعلات مفاعیل

داڑے ذکر ہمو بحر آتا ارے ہراکم یا بھاز مستعمل و۔ ایلو غیر مستعمل بحر آتا

ذکر مٹن۔ اوضورت ہم اف۔

بحر جز نازحاف آک

بحر جز نازحاف آک: مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ

زحاف آک

۱۔ مفاعِلن ۲۔ مُفْتَعِلن

۳۔ فاعِلن ۴۔ مفعولن

۵۔ فَعْلُنْ (عین ساکن) ۶۔ مُسْتَفْعِلَان

۷۔ مُسْتَفْعِلَاتن ۸۔ مفعولان

۹۔ فَعْلَان ۱۰۔ فَعْلُون

۱۱۔ فَعْلَتْن (عین مکسور) ۱۲۔ فاع

۱۳۔ فَع ۱۴۔ مفاعلان

۱۵۔ مُفْتَعِلَان ۱۶۔ فاعلاتن

۱۷۔ فَعْلَتَان ۱۸۔ مفاعلاتن

۱۹۔ مُفْتَعِلَاتن ۲۰۔ فاعلان

۲۱۔ مفاعیلن

بحر جز نازحاف آتے آن چندی بحر آک جوڑ مریرہ ولے سچ نا آسانی نا خاطران

داڑے ہمو بحر آتا ذکر کینہ ہرازیات مستعمل و۔

☆ بحر جز مثنیٰ سالم

☆ بحر جز مثنیٰ مطوی

☆ بحر جز مثنیٰ مطوی مخبون

بحر جز ”مطوی مخبون“ نا ”حشو“ یا ”عروض“ او ”ضرب“ ٹی ”مفاعیلن“ ے

”مفاعیلن“ نڈال کنگ جائزے۔

☆ بحر جز مثنیٰ مخبون مطوی

☆ بحر جز مسدس سالم

☆ بحر جز مسدس مطوی

☆ بحر جز مریع سالم

☆ بحر جز مریع مطوی

☆ بحر جز مریع مطوی مخبون

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

مستفعلن مستفعلن مستفعلن

مقتعلن مقتعلن مقتعلن

مستفعلن مستفعلن

مقتعلن مقتعلن

مقتعلن مفاعیلن

بحر منسرح نازحاف آک

بحر منسرح نازحاف آک: مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتُ

زحاف آک

۱۔ مفاعیل

۳۔ فعلاٹ

۵۔ مفعولان

۷۔ فاع

۹۔ فاعلان

۱۱۔ مقتعلن

۱۳۔ فحولان

۲۔ فاعلاٹ

۴۔ مفعولن

۶۔ فع

۸۔ فاعلن

۱۰۔ مفاعیلن

۱۲۔ فعلتن

۱۴۔ مقتعلان

☆ بحر منسرح مثنیٰ سالم مستفعلن مفعولات مستفعلن مفعولات

☆ بحر منسرح مثنیٰ مطوی موقوف کسوف

مقتعلن فاعلن مقتعلن فاعلاٹن (مطوی کسوف)

مقتعلن فاعلاٹ مقتعلن فاعلاٹ (مطوی موقوف)

☆ بحر منسرح مثنیٰ مجروح منخور مقتعلن فاعلاٹ مقتعلن فاع (مجروح)

مقتعلن فاعلاٹ مقتعلن فع (منخور)

☆ بحر منسرح مثنیٰ مطوی مکسوف مجروح منخور

مقتعلن فاعلن مقتعلن فاع (منخور)

مقتعلن فاعلن مقتعلن فاع (مجروح)

مقتعلن فاعلات مقتعلن

☆ بحر منسرح مسدس مطوی

مقتعلن فاعلات مفعولن

☆ بحر منسرح مسدس مطوی مقطوع

بحر مقتضب نازحاف آک

بحر مقتضب ناتفعیل : مَفْعُولَاتٌ مُسْتَفْعِلُنْ مَفْعُولَاتٌ مُسْتَفْعِلُنْ

زحاف آک

۱- مفاعیل ۲- فاعلات

۳- مقتعلن ۴- مفعولن

۵- مقتعلان ۶- فاعلن

۷- فاعلان

☆ بحر مقتضب مثنیٰ سالم مفعولات مستفعلن مفعولات مستفعلن

☆ بحر مقتضب مثنیٰ مطوی فاعلات مقتعلن فاعلات مقتعلن

☆ بحر مقتضب مثنیٰ مطوی مقطوع فاعلات مفعولن فاعلات مفعولن

داجراؤ ”بحر ہزج اشتر“ ہم وزن ”فاعلن مفاعیلن فاعلن مفاعیلن“ و۔

بحر وافر نازحاف آک

بحر وافر ناتفعیل:

زحاف آک:

۱۔ مقتعلن	۲۔ مفاعیلن
۳۔ فعلن	۴۔ مفاعلن
۵۔ مفاعیلن	۶۔ فاعلن
۷۔ مفعول	۸۔ فَعول

براهوئی شاعری ٹی ”بحر وافر“ آ شاعری اف نا کچ اٹ مسنے۔ دا بحر ”بحر کامل“ نا اُلٹ ے۔ ”بحر کامل“ نارکن ”متفاعلن“ متفاع + علن یعنی ”فاصلہ صغریٰ + وتد مجموع“ او ”وافر“ نارکن ”مفاعلتن“ مفاع + علتن یعنی ”وتد مجموع + فاصلہ صغریٰ“۔

☆ بحر وافر مثنیٰ سالم	مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن
☆ بحر وافر مسدس سالم	مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن
☆ بحر وافر مسدس معصوب مقطوف	مفاعیلن مفاعلن فَعولن
☆ بحر وافر مسدس معقول مقطوف	مفاعلن مفاعلتن فَعولن
☆ بحر وافر مسدس مقطوف	مفاعلتن مفاعلتن فَعولن
☆ بحر وافر مربع سالم	مفاعلتن مفاعلتن

بحر کامل نازحاف آک

بحر کامل ناتفعیل:

زحاف آک

۱۔ مستفعِلن	۲۔ فَعلاتن (عین کسرہ تون)
۳۔ فَعِلن	۴۔ متفاعِلان
۵۔ متفاعِلاتن	۶۔ مفاعِلن
۷۔ مقتعلن (عین کسرہ تون)	۸۔ مفعولن
۹۔ فَعِلن (عین ساکن)	۱۰۔ مستفعِلان
۱۱۔ مستفعِلاتن	۱۲۔ مفاعِلان
۱۳۔ مفاعِلاتن	۱۴۔ مقتعلن
۱۵۔ مقتعلاتن	۱۶۔ فَعِلان

☆ بحر کامل مثنیٰ سالم	متفاعِلن متفاعِلن متفاعِلن متفاعِلن
☆ بحر کامل مثنیٰ مضمر	متفاعِلن مستفعِلن متفاعِلن مستفعِلن
☆ بحر کامل مسدس مضمر ندال	متفاعِلن مستفعِلن مستفعِلان
☆ بحر کامل مسدس سالم	متفاعِلن متفاعِلن متفاعِلن
☆ بحر کامل مربع سالم	متفاعِلن متفاعِلن
☆ بحر کامل مسدس مضمر موقوف	مستفعِلن مفاعِلن متفاعِلن

بحر جدید نازحاف آک

بحر جدید نازحاف آک: فاعلاً تُنْ فاعلاً تُنْ مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ

زحاف آک

- ۱- فاعلاتن
- ۲- فاعلاتن
- ۳- مفعولن
- ۴- مستفعلان
- ۵- مفاعِلن

- ☆ بحر جدید مسدس سالم
- ☆ بحر جدید مسدس مخبون
- ☆ بحر جدید مربع مکفوف
- ☆ بحر جدید مسدس مطوی

بحر مشاکل نازحاف آک

بحر مشاکل نازحاف آک: فاعلاً تُنْ مفاعِلُنْ مفاعِلُنْ

بحر مشاکل نازحاف آک: فاعلاً تُنْ مفاعِلُنْ مفاعِلُنْ

- ☆ بحر مشاکل مسدس سالم
- ☆ بحر مشاکل مسدس مکفوف مقصور
- ☆ بحر مشاکل مسدس مکفوف مقصور

بحر طویل نازحاف آک

بحر طویل تفعیل: فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ

زحاف آک:

۱- فَعِلُنْ	۲- فَعِلُنْ
۳- فَعْلْ	۴- فَعُولْ
۵- مُفَاعِلُنْ	۶- فَعُولُنْ
۷- فَعُولَانْ	۸- مُفَاعِلِیْ
۹- مُفَاعِلِیْلَانْ	
- ☆ بحر طویل مثنیٰ سالم
☆ بحر طویل مثنیٰ مقبوض
☆ فَعُولُنْ مُفَاعِلِیْنْ فَعُولُنْ مُفَاعِلِیْنْ
☆ فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ فَعُولُنْ مُفَاعِلُنْ

بحر مدید نازحاف آک

بحر مدید تفعیل: فَاعِلَاتُنْ فَاعِلُنْ فَاعِلَاتُنْ فَاعِلُنْ

زحاف آک:

۱- فاعلاتن	۲- فَعِلَاتُنْ
۳- فاعلاتُ	۴- فَعِلَاتْ
۵- فاعلن	۶- فاعلان
۷- فَعِلُنْ	۸- فَعِلُنْ
- ☆ بحر مدید مثنیٰ سالم
☆ بحر مدید مثنیٰ مجنون
☆ بحر مدید مثنیٰ مجنون ندال
☆ فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن
☆ فاعلاتن فَعِلُنْ فاعلاتن فَعِلُنْ
☆ فاعلاتن فَعِلُنْ فاعلاتن فَعِلَانْ

بحر بسیط نازحاف آک

بحر بسیط ناتفعیل: مُسْتَفْعِلُنْ فَاَعْلُنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاَعْلُنْ

زحاف آک

- ۱- مُسْتَفْعِلُنْ
- ۲- مفاعلن
- ۳- مُقْتَعِلُنْ
- ۴- مفعولن
- ۵- فَعْلَلُتُنْ
- ۶- مُسْتَفْعِلَانْ
- ۷- فعلن
- ۸- فَعْلُولْ
- ۹- مفاعلان
- ۱۰- فَعْلَلْ
- ۱۱- فَعْلَلَانْ
- ۱۲- فاعلن
- ۱۳- فَعْلِلْنْ

☆ بحر بسیط مثنیٰ سالم

☆ بحر بسیط مثنیٰ مخبون

☆ بحر بسیط مثنیٰ مطوی

☆ بحر بسیط مثنیٰ مسدس سالم

☆ بحر بسیط مثنیٰ مسدس مطوی

☆ بحر بسیط مثنیٰ مسدس مخلع

☆ بحر بسیط مثنیٰ مسدس مخلع

☆ بحر بسیط مثنیٰ مسدس مخلع

☆ بحر بسیط مثنیٰ مسدس مخلع

بحر مجتث نازحاف آک

بحر مجتث ناتفعیل: مُسْتَفْعِلُنْ فَاَعْلَا تَنْ مُسْتَفْعِلُنْ فَاَعْلَا تَنْ

زحاف آک:

- ۱- مفاعلن
- ۲- مُسْتَفْعِلُنْ
- ۳- مُقْتَعِلُنْ
- ۴- فَعْلَلَاتُنْ
- ۵- فاعلات
- ۶- مُسْتَفْعِلَاتُنْ
- ۷- فعلن
- ۸- فاعلات
- ۹- مفعولن
- ۱۰- فَعْلَلِیَانْ
- ۱۱- مفعولان
- ۱۲- فَعْلُولْنْ
- ۱۳- مفاعیلن
- ۱۴- فَعْلَلَانْ

☆ بحر مجتث مثنیٰ سالم

☆ بحر مجتث مثنیٰ مخبون، محذوف، مقصور، مشعث، مقصور

☆ بحر مجتث مثنیٰ مسدس سالم

☆ بحر مجتث مثنیٰ مسدس مطوی

☆ بحر مجتث مثنیٰ مسدس مخلع

☆ بحر مجتث مثنیٰ مسدس مخلع

☆ بحر جثث مثنیٰ مجنون

مفاعِلن فعلا تَن مفاعِلن فعلا تَن

☆ بحر جثث مثنیٰ مجنون مدروس یا مظموس مفاعِلن فعلا تَن مفاعِلن فاع رَفَع

☆ بحر جثث مثنیٰ مجنون مسکن مدروس یا مظموس مفاعِلن مفعولن مفاعِلن فاع رَفَع

☆ بحر جثث مسدس مخبون یا ندال مفاعِلن فعلا تَن مفاعِلن

مفاعِلن فعلا تَن مفاعِلان

بحر جمیل

بحر جمیل یعنی رکن ”مُفَاعِلَاتُنْ“۔

”مُفَاعِلَاتُنْ“ آن مُست دارکن آ شاعری کنگ کن ”بحر متقارب مقبوض اٹلم شانزده رکنی“ (فعل فعلن) استعمال کنگ کہ۔ ”فعل فعلن“ او ”مفاعلاتن“ ہڑ تو ماک اسٹ و۔ ہندا خاطران ”بحر جمیل“ یعنی ”مفاعلاتن“ ے دائرہ طویسہ ناکمک اٹ کشہ دادے سالم و بحر نس قبول کنگ گانے۔

☆ بحر جمیل مثنیٰ سالم مُفَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلَاتُنْ مُفَاعِلَاتُنْ

سالم رکن آتازیات استعمال مروکا مزاحف رکن آک

فعولن

☆ فعول (مقبوض، لام پیش تون)

☆ فعول (مقصور، لام ساکن تون)

☆ فعلن (اثلم، عین ساکن تون)

☆ فاع (اثرم، عین زیر تون)

☆ فعل (محذوف)

☆ فع (اثر)

☆ فعولان (مسیغ)

فاعلن

☆ فعلن (مجنون، عین زیر تون)

☆ فعلن (مقطوع، عین ساکن تون)

☆ فع (اجذ)

☆ فعل (مجنون، مقطوع)

☆ محول (مخلع ندال)

☆ فاعلاتن (ندال)

مفاعیلن

☆ مفاعیلن (مقبوض)

☆ مفاعیل (مکفوف)

☆ مفاعیل (مقصور)

☆ فاعلن (اشتر)

☆ مفعول (اخر ب)

☆ مفعول (اہتم)

☆ مفعولن (اخرم)

☆ فعولن (محذوف)

☆ فعل (محبوب)

☆ فاع (ازل)

☆ فع (اثر)

☆ مفاعیلان (مسیغ)

فاعلاتن

☆ فاعلات (مکفوف، ت پیش تون)

☆ فاعلات (مقصور)

☆ فاعلن (محذوف)

☆ فاعلاتن (مجنون)

☆ مفعولن (مشعث)

☆ فعلن (مجنون محذوف، عین زیر تون)

- ☆ فعلن (مقطوع، عین ساکن تون)
- ☆ فعلان (مجنون مقصور، عین زیر تون)
- ☆ فعلات (مشکول، عین زیر تون، ت پیش تون)

فاع لاتن

- ☆ فاع لات (مکفوف، تپیش تون)
- ☆ فاع لان (مقصور، نون ساکن تون)
- ☆ فاع لن (محذوف)

مستفعلن

- ☆ مفاعلن (مجنون)
- ☆ مستفعلن (مطوی)
- ☆ فاعلان (مجنون ندال)
- ☆ مفعولن (مقطوع)
- ☆ مستفعلان (ندال)
- ☆ مستفعلان (مطوی ندال)

مس تفع لن

- ☆ مفاعلن
- ☆ مفعولن (مقصور)
- ☆ فاعولن (مجنون مقصور)
- ☆ مس تفع لان (مسیغ)

مفعولات

- ☆ مفعولات (موقوف)
- ☆ فاعلات (مطوی، ت پیش تون)
- ☆ فاعلن (مکسوف)
- ☆ مفاعیل (مجنون)
- ☆ فاع (مجروح، عین ساکن تون)
- ☆ فع (منخور)

متفاعلن

- ☆ فعلاتن (مقطوع)
- ☆ فعلن (اجذ، عین زیر تون)
- ☆ متفاعلان (ندال)
- ☆ متفاعلاتن (مرفل)

سالم رکن ”فاعلاتن“ ناداچار مزاحف بھاز خاص و۔

- ☆ فعلن (مجنون محذوف، عین زیر تون)
- ☆ فعلن (مقطوع، عین ساکن تون)
- ☆ فعلان (مجنون مقصور، عین زیر تون)
- ☆ فعلان (مشعث مقصور، عین ساکن تون)

دافتا خاص منگ ناسوب دادے کہ دافتا اوارے ”بحرزل، بحر جت، بحر خفیف“

ناشعر آ تا عروض او عجزی ارے۔ ہر افتنے نبحر آ تا مزاحف آتے ٹی خوانان۔

جدید بحر آک

مثنوی نا بحر آک

بحر ناپن	مصرع نا وزن	ایہن تو مثنوی نا مشہور آ بحر متقارب مثنی محذوف، ”فعولن فعولن فعولن فعل“
بحر حریم	مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن	فعل“ لے ولے داڑتون او ارا یلو ہرا بحر آتے آ مثنوی نوشتہ کنگ مریک او فک داوڑو:
بحر کبیر	مفعولات مفعولات مستفعلن مفعولات مفعولات مستفعلن	☆ بحر متقارب مثنی محذوف
بحر بدیل	مستفعلن مستفعلن فاعلاتن مستفعلن مستفعلن فاعلاتن	☆ بحر ہرج مسدس محذوف
بحر حمید	مفعولات مستفعلن مفعولات مفعولات مستفعلن مفعولات	☆ بحر ہرج مسدس اخرج مقبوض محذوف
بحر اصیم	فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن	☆ بحر خفیف مسدس مخبون محذوف
بحر جب	مفعول فعلاں مفعول فعلاں مفعول فعلاں مفعول فعلاں	☆ بحر رمل مسدس محذوف
بحر عریض	مفاعیلن فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن فعولن	☆ بحر رمل مسدس مخبون محذوف
بحر عمیق	فاعلن، فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن فاعلاتن	☆ بحر سریع مسدس محذوف
بحر صوفیہ	مفاعلاتن مفاعلات مفاعلات مفاعلاتن مفاعلاتن	
دا بحر آتے آ کل آن زیات فارسی شاعراک کاریم کرینو۔ دافتنے اگہ کاریم		
مرے تو برا ہوئی ادب ٹی دا بحر اک باز جوانی سٹ قبول کنگر۔		

براهونی ٹی زیات استعمال مروکا بحر آک

☆ بحر متقارب مثنیٰ سالم	فعول فعول فعول فعول
☆ بحر رمل مثنیٰ محذوف	فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
☆ بحر رمل مسدس محذوف	فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
☆ بحر خفیف مسدس مخبون محذوف	فاعلاتن مفاعلن فعِلن
☆ بحر ہزج مسدس محذوف	مفاعیلن مفاعیلن فعولن
☆ بحر ہزج مسدس سالم	مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
☆ بحر ہزج مثنیٰ سالم	مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
☆ بحر رجز مربع سالم	مستفعلن مستفعلن
☆ بحر متدارک مثنیٰ سالم	فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن
☆ بحر متقارب مثنیٰ محذوف	فعول فعول فعول فعل
☆ بحر ہزج مثنیٰ مقبوض	مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن
☆ بحر جمیل مثنیٰ سالم	مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن
☆ بحر ہزج مثنیٰ اشتر مقبوض مضاعف	فاعلن مفاعلن فاعلن مفاعلن
☆ بحر خفیف مسدس مخبون محذوف مقطوع	فاعلاتن مفاعلن فعِلن
☆ بحر متدارک مسدس سالم	فاعلن فاعلن فاعلن

☆ بحر مدید مثنیٰ سالم	فاعلاتن فاعلن فاعلاتن فاعلن
☆ بحر رمل مسدس سالم	فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
☆ بحر مضارع مثنیٰ اخر ب محذوف	مفعول فاعلاتن مفعول فاعلن
☆ بحر ہزج مربع سالم	مفاعیلن مفاعیلن
☆ بحر رجز مسدس سالم	مستفعلن مستفعلن مستفعلن
☆ بحر ہزج مثنیٰ محذوف	مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن
☆ بحر جمیل مربع سالم	مفاعلاتن مفاعلاتن
☆ بحر متدارک مثنیٰ مقطوع	فعلن فعلن فعلن فعلن
☆ بحر رمل مثنیٰ مخبون محذوف مقطوع	فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن
☆ بحر ہزج مثنیٰ اخر ب مکفوف محذوف	مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن
☆ بحر جث مثنیٰ مخبون محذوف	مفاعلن فاعلاتن مفاعلن فعلن

اخر ب ناوزن تا ”صدر او ابتداء“ ”مفعول“ ے۔

اخر ب ناوزن تا ”صدر او ابتداء“ ”مفعول“ ے۔

رباعی ٹی دہ افاعیل بریرہ۔

۱۔	مفاعیلین	۲۔	مفاعیل
۳۔	مفعولن	۴۔	مفاعلن
۵۔	مفعول	۶۔	فاعلن
۷۔	فعول	۸۔	فعل
۹۔	فاع	۱۰۔	فع

داڑے دا گڑا یا دم رے کہ چار رکن آن اولیکور کن ے ”صدر یا ابتداء“ پارہ۔ اڑمیکو او مسٹمیکو ”حشو“ چارمیکو ”عرض یا ضرب“۔ دادہ افاعیل آن ہر چار بحر ٹی استعمال مریرہ اوفقا کل نا بحر نا ترتیب اٹ جاگہ غاک مخصوص و۔ رباعی ناوزن تے سمجھنگ او ہیل کنگ کن داہیتا تے یا دکنگ ضروری ے کہ

- ۱۔ ”صدر“ یعنی اولیکور کن ٹی مدام ”مفعول“ یا ”مفعولن“ بریک پین رکن آخا۔
- ۲۔ ”ضرب“ یعنی آخری رکن ٹی ہر وخت ”فع“ فاع“ فعل“ فاعول“ آن اسٹ نئس بنگ یک پین رکن آخا۔
- ۳۔ ”مفاعلن“ فاعلن“ ہر وخت ”اولیکو حشو“ یعنی اڑمیکو رکن ٹی بریرہ پین جاگہ آخا۔
- ۴۔ ”مفاعیلین“ مفاعیل“ ”ہڑ تو ما حشو“ یعنی اڑمیکو او مسٹمیکو رکن“ ٹی بنگ کیرہ۔

رباعی

رباعی نا باروٹ نوشتہ مسنے کہ دا ایران نا شاعر آتا جوڑ کروک نئے۔ دانا جوڑ کروک ”رودکی“ مسنے۔ رودکی ہمو شاعر مسنے ہر ارباعی ناوزن تے بحر ہرج نا زحاف آتے آن جوڑ کرینے۔ رباعی نا چار مصرعہ مریرہ۔ اگہ اسہ وزن ٹی ہر چار انگا مصرعہ غاک نوشتہ مریر تو اہم رباعی پانگلک۔ ہر مصرعہ جتا وزن نئے آمرے تو چو پابندی کس اف۔ بلکہ شاعر کن سہولت نئے کہ او تینا خیالے جوانی اٹ بیان کنگ یک۔

رباعی نا کل پیست و چار وزن و۔ ہر بحر ہرج نا سالم رکن ”مفاعیلین“ ناٹھہ زحاف نا کمک اٹ جوڑ مسٹو۔ بحر ہرج نا رکن ”مفاعیلین“ ے۔ اسہ مصرعہ نا تقطیع ٹی چار وار ہندار کن وار وار بریک۔

مفاعیلین مفاعیلین مفاعیلین مفاعیلین

دا ہموٹہ زحاف و ہر اقسوب آن رباعیک جوڑ مریرہ۔

۱۔	خرب	۲۔	خرم	۳۔	قبض
۴۔	کف	۵۔	ہتم	۶۔	جب
۷۔	بتر	۸۔	شتر	۹۔	زل

دا زحاف آتے آن ہر ایست و چار وزن جوڑ مریرہ او فتنے آن دوازدہ ”اخر ب“ او دوازدہ ”اخرم“ و۔

۵۔ ”مفاعیلن‘ مفاعیل‘ آن بیدس ”مفعولن‘ مفعول“ ہم ہڑتو ما حشو تے ٹی
بتنگ کیرہ۔

دافتے آن بیدس رباعی نا افاعیل آتا ترتیب ے یا دختنگ کن مرزا ایاس نادا
فور ملاکل آن گچین ے۔

سبب پئے سبب وود پئے وود

یعنی سبب آن گڈ سبب مریک او وود آن گڈ فقط وود بریک۔ مثال اگہ زن رباعی کس
نوشہ کینہ تو اولیکو رکن کن ”مفعول“ ے ہلین تو ارٹمیکو رکن کن زن تو ”مفاعیلن‘ مفاعیل‘
مفاعلن‘ مفعولن‘ مفعول‘ فاعلن“ پچرہ۔ داسا فور ملا نا مطابق سبب آن گڈ سبب او وود
آن گڈ وود ے تو اولیکو رکن ہرا ”مفعول“ ے او وود آ ختم مریک۔ ہرا رکن لازمی ے
کہ کن ارٹمیکو رکن ے وود آن بنا کین۔ زن تو ہرا افاعیل آک بچا نو او فتنے آن وود
آن بنا مروکا ک مہ افاعیل او ”مفاعیلن‘ مفاعیل‘ مفاعلن“ ے۔ یعنی ”مفعول“
آن گڈ داسا ہندا مسٹ آن اسہ رکن کس بتنگ کیک۔ داسا زن ”مفاعیل“ ے گچین
کین تو ننا ارار کن تیار مریرہ۔ ”مفعول‘ مفاعیل“۔

داسا داڑے زن خنہ کہ مفاعیل ہم وود آ کنگہ تو پدنا رکن بایدے وود آن
شروع مرے۔ زن تو وود آن بناء مروکا ک ولد اُمہ افاعیل و۔ ”مفاعیلن‘ مفاعیل‘
مفاعلن“ و لے زن سماءے کہ ”مفاعلن“ مسٹمیکو رکن ٹی بفک تو زن ”مفاعیلن‘
مفاعیل“ آن اسٹ کس گچین کروئی ے۔ اگہ زن ”مفاعیلن“ ے گچین کین تو زن تو
مہ رکن مریرہ۔ ”مفعول‘ مفاعیل‘ مفاعیلن“۔

داسا چارمیکو یعنی آخری رکن بچانے او چارمیکو رکن ٹی ”فع‘ فاع‘ فعل‘
فعول“ آن اسٹ کس بتنگ کیک۔ فور ملا ہندا پانک کہ سبب ے ایسر مروکا رکن
بایدے سبب آن بنا مرے تو ننا چارمیکو رکن ”فع‘ مس۔ ”مفعول‘ مفاعیل
مفاعیلن‘ فع“

داسا داڑے ایلو بحر آتے آن بارن اگہ آخری رکن آتسینغ نامد دے ہلین
ہرانا اجازت ارے تو زن ”فع“ ے ”فاع“ کینہ اونن تو ارٹمیکو وزن ہم تیار مس۔
”مفعول‘ مفاعیل‘ مفاعیلن‘ فاع“
داسا ہندا فور ملا نا وڈ زن ایلو وزن تے ہم جوڑ کینہ۔

☆ شجرہ اُخر ب نادوا زندہ وزن و۔ اُخر ب نادہ تکہ زن معلوم ے کہ اولیکو رکن
”مفعول“ ے ہرا وود آ کٹک او ارٹمیکو وود ان بنا مریک یعنی ”مفاعیلن‘ مفاعیل‘
مفاعلن“ آن۔ داسا زن کل آن مسٹ ”مفاعیلن‘ ے ہلین۔ ”مفعول‘ مفاعیلن“
ارٹمیکو رکن سبب آ کٹک تو مسٹمیکو بایدے سبب آن شروع مرے۔ یعنی
”مفعولن‘ مفعول‘ فاعلن“ و لے زن داہم معلوم ے کہ مسٹمیکو رکن ٹی ”فاعلن“ بتنگ
کپک۔ ہرا رکن زن تو ار افاعیل پچرہ۔ ”مفعولن‘ مفعول“ او داہر تو ما افاعیل آتے آن
زن داوزنک رسینگار۔

مفعول مفاعیلن مفعولن

مفعول مفاعیلن مفعول

داسا ”مفعولن“ سبب آ کٹک تو چارمیکو حرف ”فع“ مریک ہرا رکن اولیکو
وزن تیار مریک۔

۱۔ مفعول مفاعیلین مفعولن فع

داسا ”فع“، ”فَاع“، تون بدل کین تو ارمیکو وزن تیار۔

۲۔ مفعول مفاعیلین مفعولن فاع

داسا مسٹمیکو رکن ٹی ”مفعول“، ”مفعول“، تون بدل کین تو چارمیکو وتد آن بنا مرو یعنی ”فع“، یعنی مسٹمیکو وزن تیار مریک۔

۳۔ مفعول مفاعیلین مفعولن فعل

”فع“، ”فَاع“، تون بدل کین تو چارمیکو وزن تیار

۴۔ مفعول مفاعیلین مفعولن فعول

داسا اسہ وار ولد ارمیکو رکن آ کا نہ ”مفعول“، آن گڈ ”مفاعیل“، ”فَاع“، ہتینہ۔

مفعول مفاعیل

داسا داڑے ”مفاعیل“، وتد آ کلک تو مسٹمیکو رکن وتد آن بنا مریک ہراڑے

”مفاعیلن“، تو بنگ کپک تون تون ”مفاعیلن“، او ”مفاعیل“، ”فَاع“، ہراڑے۔

مفعول مفاعیل مفاعیلین

مفعول مفاعیل مفاعیل

”مفاعیلین“، سبب آ کلک تو ”فع“، ”فَاع“، بریک۔ یعنی وزن تیار مریک

۵۔ مفعول مفاعیل مفاعیلین فع

”فع“، ”فَاع“، تون بدل کین۔

۶۔ مفعول مفاعیل مفاعیلین فاع

داسا مسٹمیکو رکن ٹی ”مفاعیل“، ”فَاع“، تون بدل کین تو چارمیکو وتد آن بنا مرو کا ”فع“، ”فَاع“، بریک۔

۷۔ مفعول مفاعیل مفاعیل فعل

”فع“، ”فَاع“، تون بدل کین

۸۔ مفعول مفاعیل مفاعیل فعول

داسا آخری چار وزن کن نن ولد ارمیکو رکن آ کا نہ ہرا ”مفاعیلن“، ”فَاع“، ”مفاعیلن“، ہم وتد آ ختم مریک تو مسٹمیکو رکن کن لازمی ہے کہ او وتد آن بنا مرے ہراڑ کن ”مفاعیلن“، او ”مفاعیل“، ”فَاع“، ہراڑے۔ ”مفاعیلن“، تو مسٹمیکو رکن ٹی بنگ۔

مفعول مفاعیل مفاعیلین

مفعول مفاعیل مفاعیل

داسا ”مفاعیلین“، آن گڈ ”فع“، ”فَاع“، بریک او وزن تیار

۹۔ مفعول مفاعیل مفاعیلین فع

”فع“، ”فَاع“، تون بدل کین

۱۰۔ مفعول مفاعیل مفاعیلین فاع

”مفاعیل“، آن گڈ ”فع“، ”فَاع“، بریک۔

۱۱۔ مفعول مفاعیل مفاعیلین فعل

”فع“، ”فَاع“، تون بدل کین۔

۱۲۔ مفعول مفاعیل مفاعیلین فعول

داترتیب اٹ بنگان گڈ نن ”اخر“، نادوانزدہ وزن حاصل مسر۔ داسانن ولد اہندا

ترتیب اٹ موئی انس ”اخر“، نادوانزدہ وزن ہے دوئی کینہ۔

☆

شجرہ اخرم نادوانزدہ وزن

شجرہ اخرم ناننے مہالو آن سمائے کہ دا ”مفعولن“ آن بنا مریک۔ ہر اسبب آ
ایسر مریک۔ اوفور ملانا حساب اٹ اٹمیکو رکن بایدے سبب آن بنا مرے اسبب آن
مروکا اٹمیکو رکن کن نن تو مسہ افاعیل او ”مفعولن“ مفعول فاعلن۔ داسانن دانا بناء
”مفعولن“ آن کینہ۔

مفعولن مفعولن

داسا اٹمیکو رکن ہم سبب آ ختم مریک ہراڑکن نن مسٹمیکو رکن سبب نا بنا
مروکس گچین کروئی ہے ہران توارٹ و ”مفعولن“ مفعول انتے کہ ”فاعلن“ مسٹمیکو
رکن ٹی بفک۔

مفعولن مفعولن مفعولن

مفعولن مفعولن مفعول

”مفعولن“ سبب آ کٹک تو چار میکورکن کن نن ”فع“ ہے ہلینہ او اولیکو وزن تیار

۱۔ مفعولن مفعولن مفعولن فع

”فع“ ہے ”فاع“ ٹی بدل کینہ او اٹمیکو وزن تیار

۲۔ مفعولن مفعولن مفعولن فاع

مسٹمیکو رکن ٹی نن تو ”مفعول“ ہے ہرا و تد آ ختم مریک تو چار میکورکن نن ”فع“ ہے

ہلینہ یعنی وزن تیار

۳۔ مفعولن مفعولن مفعولن فعل

داسا ”فع“ ہے ”فعول“ تو بدل کرین او وزن تیار

۴۔ مفعولن مفعولن مفعولن فعول

داسا اسہ وارولد رکن اٹمیکو رکن آ کا نہ او ”مفعولن“ آن گڈ ”مفعول“ ہے ہلینہ یعنی
مفعولن مفعول

داڑے ”مفعول“ و تد آ ایسر مریک تو مسٹمیکو رکن کن نن ”مفاعیلن“ مفاعیل ”آن
گچین کروئی ہے۔ انتے کہ ”مفاعلن“ مسٹمیکو رکن ٹی بفک۔

مفعولن مفعول مفاعیلن

مفعولن مفعول مفاعیل

”مفاعیلن“ آن گڈ سبب بریک ہرا ”فع“ ہے۔

۵۔ مفعولن مفعول مفاعیلن فع

”فع“ ہے بدل کرین ”فاع“ تو

۶۔ مفعولن مفعول مفاعیلن فاع

داسا مسٹمیکو رکن ٹی ”مفاعیل“ ہلو کے تو و تد آن بنا مروکا ”فع“ ہے ہلینہ

۷۔ مفعولن مفعول مفاعیل فعل

”فع“ ہے ”فعول“ ٹی بدل

۸۔ مفعولن مفعول مفاعیل فعول

داسا ایلو وزن تے کن اسہ وارولد اٹمیکو رکن آ کا نہ ہرا ”فاعلن“ آن بنا مریک

مفعولن فاعلن

”فاعلن“ و تد آ ختم مریک تو مسٹیکو رکن کن نن ”مفاعیلن“ مفاعیل“ ءے ہلینہ۔
 ”مفاعلن“ تو مسٹیکو رکن ٹی بفک۔

مفعولن فاعلن مفاعیلن

مفعولن فاعلن مفاعیل

”مفاعیلن“ آن گد ”فع“ بریک او وزن تیار

۹۔ مفعولن فاعلن مفاعیلن فع

”فع“ ءے ”فاع“ ٹی بدل کرین

۱۰۔ مفعولن فاعلن مفاعیلن فاع

مسٹیکو رکن ٹی ”مفاعیل“ ءے ہر او تد آ ایسر مریک تو اوڑ کن نن ”فعل“ ءے ہلینہ

۱۱۔ مفعولن فاعلن مفاعیل فعل

”فعل“ ءے ”فعول“ اٹ بدل کرین

۱۲۔ مفعولن فاعلن مفاعیل فعول

داسا نن ”سبب پے سبب و تد پے و تد“ نا اصول او افاعیل رکن آ تا

ترتیب اٹ رباعی ناکل وزنک دُو بئر۔ اوقا طریقہ ہم معلوم مس۔

داسا رباعی نا ”اخر“ او ”اخرم“ نا وزن تے زحاف آ تا پن تون او ار ہر بواو سمجھو۔

رباعی نا اُخر و زنک

☆ مفعول مفاعلن مفاعیلن فع ”اُخر مقبوض ابتر“۔

☆ مفعول مفاعلن مفاعیلن فاع ”اُخر مقبوض زل“۔

☆ مفعول مفاعلن مفاعیل فعل ”اُخر مقبوض مکفوف محبوب“۔

☆ مفعول مفاعلن مفاعیل فعول ”اُخر مقبوض مکفوف اہتم“۔

☆ مفعول مفاعیلن مفعولن فع ”اُخر اُخرم ابتر“۔

☆ مفعول مفاعیلن مفعولن فاع ”اُخر اُخرم زل“۔

☆ مفعول مفاعیلن مفعول فعل ”اُخر محبوب“۔

☆ مفعول مفاعیلن مفعول فعول ”اُخر اہتم“۔

☆ مفعول مفاعیل مفاعیلن فع ”اُخر مکفوف ابتر“۔

☆ مفعول مفاعیل مفاعیلن فاع ”اُخر مکفوف زل“۔

☆ مفعول مفاعیل مفاعیل فعل ”اُخر مکفوف محبوب“۔

☆ مفعول مفاعیل مفاعیل فعول ”اُخر مکفوف اہتم“۔

رباعی نااخرم وزنک

☆ مفعولن فاعلن مفاعیلن فع

☆ مفعولن فاعلن مفاعیلن فاع

☆ مفعولن فاعلن مفاعیلن فعل

☆ مفعولن فاعلن مفاعیلن فعول

☆ مفعولن مفعولن مفاعیلن فع

☆ مفعولن مفعولن مفاعیلن فاع

☆ مفعولن مفعولن مفاعیلن فعل

☆ مفعولن مفعولن مفاعیلن فعول

☆ مفعولن مفعولن مفعولن فع

☆ مفعولن مفعولن مفعولن فاع

☆ مفعولن مفعولن مفعولن فعل

☆ مفعولن مفعولن مفعولن فعول

”اخرم اشتر ایتز“۔

”اخرم اشتر زل“۔

”اخرم اشتر مکفوف محبوب“۔

”اخرم اشتر مکفوف اہتم“۔

”اخرم اخب ایتز“۔

”اخرم اخب زل“۔

”اخرم اخب مکفوف محبوب“۔

”اخرم اخب مکفوف اہتم“۔

”اخرم ایتز“۔

”اخرم زل“۔

”اخرم اخب محبوب“۔

”اخرم اخب اہتم“۔

منہ رباعی

۱۔ اخرم زل ”مفعولن مفعولن مفعولن فاع“

سُم خن تانن اُسٹ اٹ جلاَن دوست

ہیت آتے بنفوکا سگان دوست

مشکل اف کیوک ای دے تے دا تیر

زار آٹ اُسٹ ے دا سلاَن دوست

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

۲۔ اخب اخرم ایتز ”مفعولن مفاعیلن مفعولن فع“

نی روت بہار آتے پاروکو اف

نی شول دتر داسا ہونوکو اف

تارنخ دسو خاخر اودے خوک ہم

نے معاف کروکو اف الوکو اف

(شیخ عتیق حسرت مینگل)

۳۔ اُخرِ محبوب ”مفعول مفاعیلین مفعول فعل“

خاخوس متو پیہُن کس مون ولے
دا وخت کہوئی کس کستون ولے
ابلیس ننا چم تے کے ورد بشر
کر شکر ادا اَقن فرعون ولے

(سلام اسیر)

۴۔ اولیکو اِرا مصرعہ ”اُخرِ محبوب‘ مفعول مفاعیلین فعول فعل“، مسٹیکو مصرعہ
”اُخرِ مکفوف اہتم‘ مفعول مفاعیل مفاعیل فعول“، چارمیکو مصرعہ ”اُخرِ مکفوف
محبوب‘ مفعول مفاعیل مفاعیل فعل“

نا درسِ محبت ۽ نی یادِ تنگ
کر مہرِ تینا شار ۽ آبادِ تنگ
دا دورِ تنگی زارِ مرے پینِ فریق
نی طاہرِ مرکِ دوست فقط شادِ تنگ

(عمران فریق)

”دا کتاب نا ایلو شیخ آتینی رباعی نازی آ
گیشتری نٹ گپ مرو، ان شاء اللہ“۔

یاتی

”دنیا نا ہمر و علم کس مرے کاریم کس مرے اوٹی سر سہی دُوئی کنگ نامہ
وڑو۔ اولیکو محنت۔ ارمیکو محنت۔ مسٹیکو محنت۔ دافے آن بیدس سر سہب متنگ نا پین
کسراف۔ کئے معلوم ۽ کہ شاعری نافن ز کس سخت ارے ولے کئے داہم معلوم ۽
کہ ہر سخت ازگا کڑاے نن ”شوق او محنت“ نا کمک اٹ آسان کنگ کینہ۔“

شیوان ادبی کاروان ناکتاباک

مطبوعہ کتاباک

- ۱۔ ترکر (ہائیکو) شیخ عتیق حسرت مینگل ۲۰۱۶ء
- ۲۔ کر و (شاعری) عمران فریق ۲۰۱۶ء
- ۳۔ شیکان (شاعری) شیخ عتیق حسرت مینگل ۲۰۱۶ء
- ۴۔ درِ عرب (نعتیہ مجموعہ) ضیاء الرحمن ضیاء ۲۰۱۷ء
- ۵۔ اینو ہم خدا خوشے؟ (افسانہ) عمران فریق ۲۰۱۸ء
- ۶۔ پلونا گرنگ (زرتول آپتاک) عرض جان زہیر ۲۰۱۸ء
- ۷۔ شاعری نااولیکو کتاب (علم عروض) عمران فریق ۲۰۱۸ء
- ۸۔ قیصر خان فقیر زئی (پٹ پول) حفیظ مینگل ۲۰۱۸ء

غیر مطبوعہ کتاباک

- ۱۔ شاعری نااولیکو کتاب (ارٹیکو بش) عمران فریق
- ۲۔ شاعری نااولیکو کتاب (مستمیکو بش) عمران فریق
- ۳۔ ہموئی اُس ہموای (شاعری) عمران فریق
- ۴۔ مون پہ مون (مضمونک) شیخ عتیق حسرت مینگل
- ۵۔ نے آن غاو (شاعری) شیخ عتیق حسرت مینگل
- ۶۔ فریق ناپٹ (مکتوب) عمران فریق

دا بحر او ردیف او وزن قافیہ کل
فقط شاعری نا ضرورت و سنگت
خیال آتا تام او دا لفظ آتا مزہ
براہوئی زبان ے بلوچی زبان ے